

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ"**
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**РИМСЬКЕ ПРАВО
І СУЧАСНІСТЬ:**
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

25 травня 2023 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**РИМСЬКЕ ПРАВО
І СУЧАСНІСТЬ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції**

Одеса,
25 травня 2023 року

Одеса
Фенікс
2023

УДК 340.12: 346+347
Р 51

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора Є. Харитонова,

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина Віталівна – доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права;

Лесняков Микита Романович – лаборант кафедри цивільного
права.

Р 51 Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) [Електронне видання] / упоряд.: І. Давидова, М. Лесняков ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. – Одеса, 2023. – 242 с. – Режим доступу:

ISBN 978-966-928-959-9

Збірка містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, права власності та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства» 25 травня 2023 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності.

УДК 340.12:346+347

Матеріали видано в авторській редакції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-928-959-9

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

**Група організаційного
та технічного забезпечення:**

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – доцент кафедри цивільного права, доцент, к.ю.н.;

Калітенко Оксана Михайлівна – професор кафедри цивільного права, доцент, к.ю.н.;

Кирилюк Алла Володимирівна – доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції, доцент, к.ю.н.;

Матійко Микола Володимирович – доцент кафедри цивільного права, доцент, к.ю.н.;

Павлова Вікторія Георгіївна – доцент кафедри цивільного права, доцент, к.ю.н.;

Маршук Юлія Сергіївна – аспірант кафедри цивільного права;

Шамота Олександр Володимирович – аспірант кафедри цивільного права;

Білак Анатолій Анатолійович – старший лаборант кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції;

Сурник Анастасія Олександрівна – лаборант кафедри цивільного права.

ПЕРЕДМОВА

Час долати традиції кодифікацій

Попри пропозицію вважати першим Цивільним кодексом України «Зібрання малоросійських прав» 1807 р, відлік історії «цивільних кодексів» на українських теренах доцільно, усе ж таки, вести від двадцятих років ХХ ст., коли, власне, в практиці законотворчості остаточно прижився й сам термін «Цивільний кодекс».

У перші роки радянської влади в усіх майбутніх «союзних» республіках радше йшлося не про створення нових цивільно-правових норм, а про руйнування існуючої системи майнових відносин та системи права, що їх регулювала. Але коли виникла потреба у ЦК, то, передусім, законодавчі роботи у середині 1922 р. почалися у радянській росії. При цьому потреби у тривалій підготовці проєкту ЦК не було, оскільки існував ґрунтовний «вихідний матеріал» у вигляді проєкту Цивільного Уложення російської імперії. Фактично, завдання розробників полягало у актуалізації матеріалів проєкту Уложення та коригуванні їх відповідно до ідеологічних вимог ркп (б).

У свою чергу, проєкт ЦК ррфср став орієнтиром для розробників проєкту ЦК УРСР. Для забезпечення єдності концепції і змісти кодексів до участі у «Міжвідомчій нараді при НКЮ РРФСР по розробці Кодексу цивільних законів» був залучений представник УСРР Т.П. Єфименко.[1, с. 113]

В результаті ЦК УРСР 1922 р. був подібний до ЦК ррфср ідеологічною та методологічною основою. Спроби використати власні історичні традиції були приречені на невдачу, оскільки на 4-й сесії ВЦВК ІХ скликання одночасно із прийняттям ЦК ррфср за ініціативою української делегації було прийнято рішення, яке передбачало «доручити Президії ВЦВК звернутись до урядів договірних радянських республік із дружньою пропозицією щодо впровадження /проведення/ кодексів, прийнятих ІV сесією ВЦВК, також і в цих республіках.[2]

Згідно з дорученням Президії ВУЦВК колегія НКЮ УРСР одразу після одержання тексту ЦК ррфср на своєму засіданні 2 грудня вирішила прийняти його за основу при розробці українського законопроекту. При цьому в текст ЦК ррфср внесли лише кілька редакційних змін. 4 грудня 1922 р. проєкт ЦК УРСР був надісланий для погодження зацікавленим відомствам. У зв'язку з терміновістю роботи проєкт не розглядався, як належало, Раднаркомом УРСР, а був одразу поданий Президії ВУЦВК, яка 16 грудня 1922 р. прийняла ЦК УРСР у редакції НКЮ УРСР.[3] Остаточна редакція ЦК була обговорена колегією НКЮ УРСР 20 грудня 1922 р., а в січні 1923 р. його текст був опублікований в офіційних виданнях. Кодекс набрав чинності з 1 лютого 1923 р. [4]

Оскільки методологічні засади розробки проєктів є однаковими, кодекси ррфср та УРСР були подібними за структурою і змістом. Кількість статей практично однакова: 435 статей ЦК УРСР проти 436 ЦК ррфср. Не було різниці й у побудові розділів та назвах глав.

ЦК 1922 р. «російського зразку» діяв в УРСР до прийняття Основ цивільного законодавства, які набрали чинності з 1 травня 1962 р., знаменуючи собою початок нової загальної кодифікації радянської кодифікації. Принципово важливим значенням цього акту було те, що, коли у процесі першої кодифікації цивільного законодавства, УРСР формально мала право вибору зразку для наслідування: чи то Кодекс Юстиніана, чи ЦК ррфср, то тепер ст. 3 Основ цивільного законодавства визначала, що цивільні кодекси республік не можуть містити правила, які суперечать Основам. Вони могли розвивати та доповнювати їхні положення лише у разі, коли регулювання певного типу відносин не охоплюється компетенцією СРСР.

Зміст Основ повністю увійшов до ЦК УРСР, який був прийнятий 18 липня 1963 р. та набрав чинності з 1 січня 1964 р. [5] Як і Основи цивільного законодавства, ЦК УРСР складався з преамбули та восьми розділів, назви яких повністю збігалися з назвами відповідних розділів Основ.

Третя кодифікація радянського цивільного законодавства почалася наприкінці «Перестройки» 1980-х років. У ході дискусій пропонувалося створення загального Зводу законів, Господарського кодексу СРСР, поглинання Основами цивільних кодексів союзних республік тощо. Головним недоліком цих пропозицій було те, що вони не враховували політичні реалії того часу, коли вже доцільність прийняття таких Основ викликала сумніви. Власне, саме ця обставина призвела до того, що Основи цивільного законодавства, прийняті у травні 1991 р., виявилися законодавчим актом, створеним «на потребу» держави, але без доконаного врахування потреб суспільства». Створені «нашвидкуруч», без належного методологічного забезпечення, достатньої теоретичної бази (до того ж, на тлі ідеї збереження соціалістичного ладу), Основи, попри їхню «ринкову спрямованість», поновлення деяких інститутів, відкинутих радянською правовою доктриною, були приречені на «тимчасовість» та заміну в недалекому майбутньому іншими актами.

Оскільки в грудні 1991 р. срср припинив своє існування, частково перетворившись на СНД, надання чинності згаданим Основам залежало від колишніх союзних республік. У російській федерації їх було введено в дію постановою 1992 р. «Про регулювання цивільних відносин у період проведення економічної реформи». Оновлення російського цивільного законодавства відбувалося на такому «модернізованому» підґрунті у складних соціально-політичних та економічних умовах і мало метою «подолання хаосу», котрий, втім, оцінювався як «відносний», оскільки йшлося про «безлад в гарно впорядкованому на той час радянському законодавстві». [6]

В Україні ці Основи цивільного законодавства чинності не набули, і були сподівання, що українське цивільне законодавство вийде з «російської колії».

Але завдання серйозно ускладнювалося тим, що росія мала своє бачення пострадянського правового простору і відмовлятися від нього не збиралася. Практично від початку реінкарнації срср в снд спостерігалася тенденція до забезпечення домінування російської пра-

вової доктрини на пострадянському просторі. Зокрема, при оцінці Основ цивільного законодавства 1991 р., О.Л. Маковський, котрого вважають «батьком-засновником» не лише ЦК рф і Модельного кодексу для країн снд, але й низки цивільних кодексів, що діють на пострадянському просторі, а «по суті основним «прародителем» нового, пострадянського цивільного права [7], відзначав серйозну, як він вважав, ваду згаданих Основ, «котра з точки зору інтересів держави, можливо, нівелювала всі їхні переваги». Ця вада, на його думку, полягала в тому, що розмежування у ст. 2 цих Основ предмету відання союзної федерації і республік у галузі цивільного законодавства, позбавляло Союз більшості тих повноважень у цій сфері, які він мав по Основам 1961 р., і тим більше тих, які він здійснював фактично. «Якби це розмежування було втілене у життя (а припускати це були підстави, оскільки воно було результатом гострої боротьби в процесі підготовки союзного договору), єдиний радянський економічний простір міг би розпастися на регіональні ринки. Цього не відбулося, але, що відбулося, виявилось для нашої колишньої спільної держави набагато гіршим». [6]

Відтак прагнення до «централізованої уніфікації» домінувало. Як згадують розробники ЦК рф, обговорення його проєкту, а також найважливіших законопроектів проходило, крім того, у «відповідних» органах снд, якими був підготовний модельний цивільний кодекс, покладений в основу кодексів, прийнятих з часом в державах снд. Такий механізм мав сприяти уніфікації цивільного законодавства країн снд, щоб полегшити їхні торгово-економічні зв'язки. [8] Отже завдання «зшивання» порушених економічних зв'язків радянської імперії правовими засобами, забезпечення своїх правил гри, з якими не впорались Основи цивільного законодавства, планувалося вирішити за допомогою Модельного кодексу.

Оскільки Україна не була членом снд, ця загроза, здавалося б, не була реальною. Однак, чи то внаслідок панувавшої під час розробки проєкту ЦК України концепція «багатовекторності» розвитку держави, чи то через неврахування чинника «троянського коня», уникнути

пастки не удалося, і вплив Модельного кодексу на ЦК України 2003 року виявився досить відчутним. Це вдоволено констатував О.Л. Маковський, зазначивши, що «на основі цієї моделі ЦК, з невеликою кількістю відступів від неї, були прийняті кодекси у *восьми* державах – учасниках СНД – Вірменії, Білорусії, Казахстані, Киргизстані, Росії, Таджикистані, Туркменістані та Узбекистані. Пізніше ця модель була багато в чому використана при створенні ЦК *України*. ... це найбільш «крупний» результат уніфікації законодавства цих країн взагалі. Вражаючим він виглядає навіть на фоні уніфікації приватного права Європейського Союзу, уніфікації більш жорсткої, але досить фрагментарної». [6]

Наразі шансом вийти з «російської цивілістичної колії» може стати проголошена у 2019 р. «рекодифікація цивільного законодавства». Однак для того, щоб вона мала реально позитивний результат на цих теренах, необхідним є «концептуальне очищення» від пут модельного ЦК і проведення оновлення цивільного законодавства відповідно до орієнтирів, визначених DCFR.

Якщо це не зробити матимемо лише чергову «модернізацію» цивільного законодавства, загалом, в межах російської цивілістичної парадигми, як то тривало 100 років.

Цим, зокрема, визначається й завдання, що постають перед учасниками конференції, присвяченій вивченню та аналізу досвіду кодифікації цивільного законодавства в Україні, відмови від традицій проведення її з врахуванням російських зразків і орієнтацією на європейські взірці.

Література

1. Новицкая Т. Е. В. И. Ленин и первые шаги кодификации гражданского права в Советской России. Сов. государство и право. 1990. № 1. С. 113–119.
2. Стенографический отчет 4-й сессии ВЦИК 1922 г. *Бюллетень*. 1922. № 8. С. 21–22.
3. Усенко І. Перший Цивільний кодекс УРСР. *Рад. право*. 1987. № 12. С. 54–57.
4. ЗП УРСР. 1922. № 55.. Ст. 780.
5. Відом. Верхов. Ради УРСР. 1963. № 30. Ст. 463.

6. Маковский А. Л. О кодификации гражданского права (1922–2006). М., 2010.

7. Витрянский В. В., Суханов Е. А. Предисловие. Основные проблемы частного права: Сборник статей к юбилею доктора юридических наук, профессора Александра Львовича Маковского / отв. ред. В. В. Витрянский и Е. А. Суханов. М., 2010.

8. Садиков О. Н. Концепция развития гражданского законодательства. Концепции развития российского законодательства. М., 2010.

Харитонов Євген Олегович

доктор юридичних наук, професор,

зав. кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

член-кореспондент НАПрН України

Харитонова Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор,

зав. кафедри права інтелектуальної власності

та патентної юстиції Національного університету

«Одеська юридична академія»,

член-кореспондент НАПрН України

СЕКЦІЯ 1

РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Харитонов Євген Олегович

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент НАПрН України*

ШВЕЙЦАРСЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ЯК ПРИКЛАД КОДИФІКАЦІЇ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Оцінка переваг та недоліків чинного ЦК України, так само як і визначення оптимальних шляхів, методології та способів оновлення цивільного законодавства України, в умовах євроінтеграції, не може бути достатньо ефективною без врахування досвіду на цих теренах інших європейських країн, передусім тих, де існує відкрите демократичне суспільство. З цього погляду, до найбільш цікавих об'єктів дослідження належать кодифікації у галузі приватних прав, що мали місце у Швейцарії.

Варто зауважити, що Цивільний кодекс Швейцарії, як видатний акт кодифікації цивільного законодавства, що відобразив низку досягнень цивілістики, може розглядатися під різними кутами зору, зокрема, як досконалий спосіб рецепції римського приватного права.[1, с. 4–7] Разом із тим, не менш важливим є врахування досвіду вибору оптимальних концепцій кодифікації, подолання при його створенні колізій норм національного цивільного законодавства, узгодження загальних та окремих (локальних) традицій права тощо.

Розглядаючи особливості «швейцарського варіанту» кодифікації норм у галузі буття приватної особи необхідно враховувати, що вони були зумовлені дією низки цивілізаційних, політичних, історичних та культурних чинників.

По-перше, протягом усього XV ст. швейцарці змушені були постійно відстоювати свою незалежність у боротьбі з німецьким кайзером. Відтоді вони не почували себе підданими імперії, а відтак їх

не обтяжував тягар ідеї загальноімперського універсального регулювання цивільних відносин.

По-друге, у Швейцарії не було самостійних герцогств з їх владними структурами і груп вчених-юристів, які б переймалися проблемами впровадження у побут норм римського права, як то було у Німеччині. Тому у німецькомовній Швейцарії, організованій за конфедеративним принципом з невеликих за територією громад, діяло, головним чином, «народне право», що спиралося на місцеві правові звичаї і застосовувалося виборними непрофесійними суддями.

По-третє, під впливом французької революції та Просвіти у Швейцарії визріла ідея кодифікації цивільного законодавства, яка набула популярності після окупації конфедерації у 1798 р. Францією і утворення на її території унітарної держави – Республіка Гельвеція. Після падіння Наполеона Швейцарія відродилася як союз самостійних кантонів, але ідея кодифікації збереглася і була реалізована вже на «кантональному» рівні. При цьому суттєву роль відіграло те, що при обранні концепції цивільного законодавства відбулася своєрідна «юридично-світоглядна» диференціація Швейцарії на дві частини: кантони французькі та кантони німецькі. Але, якщо французькі кантони орієнтувалися на Кодекс Наполеона, то німецькі – обирали взірцем не «пандектний» BGB, а «природно-правовий» за його концепцією Загальний Австрійський цивільний кодекс.[2, с. 125–126] Принципово важливим було те, що, у кожному разі, зразками для наслідування були більш ліберальні моделі цивільних кодексів, у яких домінуючою була ідея першості особи у приватних відносинах.

Протягом XIX ст. усі кантони прийняли власні цивільні кодекси. Для кантонів на заході і півдні Швейцарії зразком був Кодекс Наполеона. Для низки кантонів прикладом для наслідування став Бернський кодекс, прийнятий у німецькомовних кантонах у 1826–1831 рр., основою якого було старе бернське право, а також ABGB. Деякі кантони створювали цивільні кодекси за зразком ЦК кантону Цюрих (1853–1855), концепція якого зазнала впливу німецької історичної школи права і пандектистики, водночас ґрунтуючись на місцевій традиції загального права.

Коли у другій половині XIX ст. економічні зв'язки набули стійкого міжкантонального характеру, а жителі усе частіше селилися за межами кантону свого народження, зросло значення міжкантонального колізійного права, а відтак Конституційна реформа 1874 р. наділила органи центральної влади компетенцією у галузі приватного права, передусім, у сфері зобов'язального і торгового права. Це стало поштовхом до прийняття у 1881 р. Єдиного швейцарського закону про зобов'язальне право.

Швейцарська спілка юристів у 1884 р. прийняла рішення про проведення з метою підготовки уніфікації права порівняльно-правових досліджень цивільного права усіх кантонів. Професор Ойген Губер, що викладав тоді у Базелі, протягом 1886–1893 рр. написав чотиритомну працю «Про систему та історію швейцарського цивільного права». Три томи були присвячені характеристиці кантональних правових систем, четвертий том – викладу історія швейцарського права. У процесі написання цього чотиритомника Губер також отримав доручення розробити й проєкт Кодексу. У 1898 р. він підготував першу редакцію цього Проєкту, який у 1900 р. був винесений на широке громадське обговорення. Після проведення цього обговорення проєкт Кодексу був переданий на висновок у комісію експертів і, відтак – представлений на розгляд швейцарського парламенту.[3, с. 259]

Цивільний кодекс був прийнятий швейцарським парламентом 10 грудня 1907 р. З 1 січня 1912 р. він мав набрати чинності. А час, що залишився до цієї дати, передбачалося використати для внесення доповнень у Закон про зобов'язальне право 1881 р., щоб привести його у відповідність з майбутнім Цивільним кодексом.

Проте для Швейцарії строк виявився надто коротким: встигли оновити лише загальні норми про зобов'язання і окремі типи договорів. Переглянута частина закону про зобов'язальне право набрала чинності одночасно з Кодексом, але у формі спеціального закону з окремою нумерацією статей. (Принагідно зауважимо, що у Швейцарії немає окремого торгового кодексу. Проте, у ЦК є низка спеціальних норм, що регулюють тільки торгові угоди. Наприклад, згідно ст. 191, 215 Закону про зобов'язальне право, покупець і продавець при

порушенні договору можуть тільки в тому випадку підраховувати «абстрактні» суми понесених ними збитків, якщо угода була укладена ними «як торгова»).

Кодекс справив позитивне враження на правознавців інших країн. У Німеччині навіть були пропозиції скасувати BGB і замінити його швейцарським ЦК. Такі пропозиції мотивувалися тим, що останньому удалося уникнути недоліків BGB – надмірної деталізації низки положень, важких для сприймання, кострубатих формулювань, невинуватених казуїстичних норм тощо.

Швейцарський ЦК написаний ясною мовою, має логічну структуру. Необхідна цілісність була досягнута шляхом доповнення Кодексу Зобов'язальним законом 1881 р., котрий, хоча й залишився окремим актом з власною назвою і нумерацією статей, але фактично став п'ятою частиною ЦК. Важливим було те, що замість казуїстики у Кодексі було надано перевагу створенню механізму правового регулювання рамкового характеру. У зв'язку з цим передбачався обов'язок судді заповнювати прогалини у правовому регулюванні, спираючись на критерії реальних обставин, здорового глузду і справедливості. Послідовно перевага надається простій фразі перед складною, короткій статті перед довгою, німецькому виразу перед іноземним словом, образному виразу перед точним, але блідим формулюванням.

На перший погляд, за своєю структурою ШЦК відповідає пандектній схемі. Проте, так враження, думаю, є хибним. На користь такого висновку свідчить, зокрема, те, що у цьому Кодексі відсутня Загальна частина у її класичному «пандектному» розумінні. Натомість, перша частина ЦК присвячена визначенню правового становища особи, що характерне для інституційної системи. Крім того, зобов'язальне право існує у вигляді самостійного Закону, слугуючи доповненням до власне ЦК.

Така структура ШЦК є цілком логічною, бо останнє місце у ньому зобов'язального права має історичне, ментальне та концептуальне підґрунтя і пояснюється переконанням у пріоритеті правового становища індивіда і сімейного права перед майновими відносинами. Виправданим також є рішення не ставити зобов'язальне право, яке

містить більше 1100 статей, перед невеликими за обсягом частинами про речове і спадкове право, оскільки б це призвело до порушення стрункості розташування матеріалу. Відсутність Загальної частини пояснюється також тим, що, оскільки в Законі про зобов'язальне право 1881 р. містилися загальні норми про договори, то спроба використувати їх для створення загальних норм про угоди в цілому, призвела б до необхідності корінної переробки всього зобов'язального права. Тут швейцарці, передусім, керувалися здоровим глуздом, вважаючи, що основною сферою застосування загальних норм є зобов'язальне право і було б чистим доктринерством вимагати, щоб ці норми було виділено у спеціальну загальну частину для всього кодексу. Тому, якщо у BGB загальні норми про осіб і речі «винесені за дужки», то у швейцарському ЦК вони включені відповідно у право індивідів, і в речеве право.

Таким чином, можна зробити висновок, що ШЦК фактично став першим відображенням у модерному законодавстві теоретичного визнання цінності особи у концепті приватного права (що, загалом, мусило б мати місце у кожному Цивільному кодексі приватно-правового типу).

Характерною рисою Швейцарського Цивільного кодексу є наявність прогалин правового регулювання. У той час як автори BGB кваліфікували свої абстрактні принципи як винятки й обмеження з казуїстичних норм, котрі вони з особливою старанністю розробляли до щонайменших деталей, у ШЦК дано лише загальний опис відповідних правових інститутів. Відтак суддя мусить заповнювати прогалини, виходячи зі свого розуміння даної конкретної справи. Тому ШЦК, до прикладу, присвячує спадкуванню за заповітом лише 5 статей, а усьому спадковому праву – 192. У цілому для регулювання аналогічного за призначенням матеріалу ШЦК знадобилося близько 1600 статей, у той час як BGB містить – 2385 параграфів, до того ж, більших за обсягом.

Характерним для ШЦК є також поширене використання загальних застережень. Завдання судді полягає в тім, щоб конкретизувати їх шляхом конструювання норм, ґрунтуючись на принципах

і загальних правилах, використовуючи прецеденти і узагальнення різних точок зору

Та обставина, що ШЦК так покладається на судову практику при подоланні прогалин, пояснюється значною мірою характерними рисами традиційного швейцарського правосуддя. А зумовлені його особливості тим, що у Швейцарії не було рецепції Римського права у формі прямого застосування норм останнього. Отже не було і потреби у схоластичному тлумаченні норм, дискусій щодо понять тощо. Тому в кантональних громадах застосування права зберегло характер народності і ясності: громадянин, що звертається до правосуддя, не чекає від судді, щоб той обґрунтовував своє рішення логічним шляхом. Важливо, щоб рішення спиралося на особистий авторитет судді, який був не професіоналом, призначеним владою, а звичайним громадянином, обраним населенням свого судового округу.

Важливим позитивним досвідом, корисним в сучасних умовах є те, що в процесі створення ШЦК довелося вирішувати проблему узгодження інтересів, яка полягала в тім, що уніфікація права проходила в умовах, коли члени конфедерації могли бути занепокоєні збереженням своєї самобутності і, до того ж, більшість мала власні цивільні кодекси. Тому загальнонаціональний Кодекс мав надати значний простір кантональному регулюванню, особливо, коли йшлося про місцеві відносини, чи про дії кантональної влади (наприклад, у праві опіки). З цих міркувань низка питань була залишена для регулювання відповідно до місцевих звичаїв чи «місцевих уявлень» (ст. 642, 644 ШЦК).

Згадані труднощі уніфікації швейцарського цивільного права зумовили відмову від детального регулювання спеціальних питань на користь суддівського розсуду, аби запобігти негативній реакції кантонів на обмеження їх прав, що могло потягти винесення Кодексу на референдум. Зокрема, ст. 1 ШЦК визначає засади, на підставі яких мають діяти судді: «У випадку відсутності відповідних норм у законі суддя зобов'язаний приймати рішення відповідно до звичаєвого права. Якщо й у ньому необхідна норма відсутня, то суддя має діяти так, якби він був законодавцем, слідуючи при цьому пануючій доктрині

і традиції». Загалом це положення не нове, оскільки тоді вже широко допускалося подолання прогалин судовою практикою. Проте ШЦК не лише вмістив це правило на чільному місці, але й запропонував судді відчувати себе законодавцем. При цьому ст. 1 ШЦК рекомендує судді приймати рішення, виходячи з того, що творить норму як законодавець, керуючись «пануючою доктриною і традицією».

Ця специфіка, зумовлена політичними особливостями розвитку і національними традиціями, правової культури і ментальності, вигідно відрізняє у рамках германської родини приватного права швейцарську систему від німецької. Якщо у імперській Німеччині кінця XIX ст. створення кодексу, що покладав би тягар рішення важливих питань на плечі суддів, означало б повернення в минуле, у «донауковий стан», то у демократичній Швейцарії, до того ж, поважаючій місцеві звичаї, не могло бути й мови про створення кодексу подібного BGB з його муштрованою дисципліною, складною юридичною технікою, педантизмом і канцелярською мовою.

Отже у ШЦК може бути використаним як модель, що дає можливість поступового розвитку норм права, сформульованих у вигляді загальних засад. Це є особливо важливим в умовах євроінтеграції, коли кодифікації мають відбуватися на підґрунті поєднання загальних принципів та конкретних норм з активною правотворчістю практики, яка відгукується на потреби сьогодення на підґрунті концептів приватного та усталених традицій.[4, с. 241–248]

Література

1. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. ЦК Швейцарії як ТОП рецепції римського права у процесі законотворчості / Від римського приватного права до права Європи: мат. 15-ої Міжнар. науково-практичної конференції (15 травня 2017 р., м. Одеса) / за ред.д.ю.н., проф. Є.О. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2017. С. 4–7.
2. Пахман С.В. История кодификации гражданского права. М., 2004. С. 125–126.
3. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х томах. Т. 1., Пер. с нем. М., 1998.
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Том II. Пошук парадигми (до історії питання): монографія / Одеса: Фенікс, 2019. 614 с.

Давидова Ірина Віталівна

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ АБО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного або надзвичайного стану це особливий час існування будь-якої держави, суспільства із своїми додатковими викликами та негативними наслідками, які мають бути подолані. Нажаль, після вторгнення агресора на нашу територію, термін «правовий режим воєнного стану» став для України не просто формулюванням в нормативних документах, а реальністю щоденного існування. Хоча за відчуттями це саме війна, а не воєнний стан.

В умовах правового режиму воєнного стану особливого значення набувають правові питання щодо передачі або ж примусового відчуження (вилучення) майна. Важливо зазначити, що право власності, як таке, досить гарно законодавчо врегульовано вітчизняним законодавством (хоч ми і знаходимося на шляху євроінтеграції та рекодифікації цивільного законодавства). Приватна (як і комунальна) власність може бути вилучена (примусово) або ж передана добровільно для забезпечення воєнних потреб. Дані питання регулюються, зокрема, Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Відповідно до даного Закону під примусовим відчуженням майна розуміється «позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості», а під вилученням майна – «позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [1].

Як бачимо, за умови примусового відчуження майна законодавець в будь-якому випадку (попередньо або з часом) передбачає повне відшкодування його вартості. Тут важливо зазначити, що таке відшкодування не буде здійснене за умови, якщо власник за власної ініціативи, добровільно передає своє майно на потреби армії.

Враховуючи особливий статус комунального майна, Закон окремo передбачає особливості безоплатної передачі такого майна. Так, з ініціативою про безоплатну передачу комунального майна у державну власність до відповідної місцевої ради може звертатися військове командування. Наступним кроком є вирішення даного питання рішенням сільських, селищних, міських, районних у містах рад (щодо об'єктів права комунальної власності відповідних територіальних громад), районних, обласних рад (щодо об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад). За умови неможливості прийняття такого рішення місцевою радою, воно може бути прийнято сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради з наступним його затвердженням відповідною радою згідно із законом. Також обов'язковим є оформлення акту приймання-передачі, де зазначають: назва місцевої ради та військового командування або органу, на який покладено здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану; повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код юридичної особи, за якою було закріплено майно; відомості про документ, що встановлює право власності на майно (за наявності); опис майна, достатній для його ідентифікації, у тому числі для нерухомого майна – місцезнаходження, для рухомого – відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані. До акта приймання-передачі додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки.

Примусове вилучення майна, яке перебуває у приватній власності, може бути відчужене також лише за умови складання відповідного акта. Бланк такого акта має єдиний зразок, який затверджено КМУ.

В дано акті повинно бути зазначено: назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення; відомості про власника (власників) майна (для юридичних осіб – повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код; для фізичних осіб – прізвище, ім'я, по батькові, постійне місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів, крім осіб, які з релігійних або інших переконань відмовилися від ідентифікаційного номера, про що мають відповідну відмітку у паспорті); відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності); опис майна, достатній для його ідентифікації. Для нерухомого майна – відомості про місцезнаходження (адреса), для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) – відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані; сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна)» [1].

Такий акт підписує власник майна або його законний представник і уповноважені особи військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів.

Також до акта (за умови примусового відчуження майна) додається висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

Виконання всіх зазначених умов є важливим для забезпечення реальної компенсації вилученого майна. Зокрема, така компенсація може бути здійснена: військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта попереднім повним відшкодуванням його вартості; протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного стану за рахунок коштів державного бюджету з наступним повним відшкодуванням його вартості [3, с. 212–213]

Як висновок можна зазначити, що правовий режим воєнного стану є реальною підставою обмеження прав і законних інтересів як приватних власників майна, так і територіальних громад як власників комунального майна. Разом з тим, з метою досягнення єдиного бажаного позитивного результату, враховуючи суспільну потребу в досягненні поставлених завдань військовим командуванням, такі тимчасові обмеження є обґрунтованими. Головне в даному випадку в майбутньому (зокрема, за умови скасування воєнного стану) здійснити власникам відповідні відшкодування та поновити в повному обсязі їх законні права.

Література

1. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Хребтова А.А., Таран І. О. Право власності в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Вип. 70. 210–213.

Коссак Володимир Михайлович

доктор юридичних наук, професор,

*завідувач кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

МІСЦЕ КАТЕГОРІЇ «ПРАВО ВОЛОДІННЯ» В СИСТЕМІ РЕЧОВОГО ПРАВА

Інститут права власності та речових прав займає важливе місце в регулюванні суспільних відносин. Існування об'єктів матеріально-го світу, зумовлює потребу визначення їхнього правового режиму та статусу суб'єктів речових правовідносин.

В римському праві розмежовувалося юридичне володіння та фактичне панування над річчю. Для юридично значимого володіння була необхідна підстава набуття такого права. Тому залежно від правової підстави фактичного панування над річчю володіння поділялося на законне і незаконне. Законне – елемент змісту права власності

або похідних від нього речових прав, незаконне – те, що не базується на правовому титулі.

Відповідно до положень римського права власник мав правомочності володіння, користування і розпорядження. Під правом володіння (*jus possidendi*) розумілася правомочність власника, яка полягала в тому, що власник мав право фактичного панування над річчю. Ця правомочність могла передаватися іншим особам. Однак у такому випадку фактичні (титульні) володільці здійснювали володіння не від свого імені, а від імені власника, що передав їм річ за договором.

Основу розуміння інституту речових прав складає поняття права власності, зміст якого зводиться до тріади повноважень, володіння, користування, розпорядження. Зазначені повноваження свідчать про абсолютний характер відносин власності. Це означає, що власник може здійснювати повноваження на свій розсуд, незалежно від волі інших осіб. Обмеження можуть встановлюватися законом.

Схематично такі відносини можна зобразити таким чином: власник має суб'єктивне цивільне право, а всі інші учасники приватних відносин обов'язок не порушувати його право власності. Водночас зміст права власності поряд з іншими правомочностями становлять повноваження володіння. Терміном «володіння» охоплюється як юридичний, так і фактичний стан.

Аналіз положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) свідчить, що право володіння застосовується як складовий елемент змісту права власності, а також в якості самостійної правомочності в речових та зобов'язальних правовідносинах.

В сучасних умовах оновлення Цивільного кодексу України необхідно визначитися з правовою природою права володіння в системі речових прав. Безумовно зміст права власності не може розглядати без правомочності володіння. Водночас зазначена правомочність може виступати в цивільному праві як об'єкт, на який суб'єкти цивільних правовідносин набувають відповідного титулу.

Володіння, як правомочність, має ознаки речового права і є правовою формою юридичного та фактичного стану. При цьому категорію «володіння» можна розглядати як суб'єктивне цивільне право, так і об'єкт цивільних правовідносин.

Речове право має своїм об'єктом певне матеріальне благо у вигляді речі або пов'язані з нею майнові правомочності. В статичній володіння може бути складовою частиною змісту права власності і самотійним повноваженням володільця.

Суть права володіння складають суб'єктивні правомочності панування над річчю, а також можливість здійснення цього права шляхом передання у випадках, передбачених законом, іншим особам. Статика речового права володіння охоплює фактичне і юридичне владарювання. Обидва стани можуть поєднуватися, але водночас функціонувати окремо.

Суб'єктивне право володіння як елемент речового правовідношення акцентоване на конкретний об'єкт. Тому зміна фактичного володільця розщеплює право володіння на юридичне і фактичне суб'єктивне право володіння. При тому власник зберігає за собою юридичне право володіння як елемент змісту права власності. Неправомірне володіння є фактичним, залишаючи юридично забезпечену можливість власнику (титульному володільцю) захистити своє суб'єктивне право речово-правовими способами захисту.

Речове право володіння обмежує суб'єктивне право власності, якщо його розглядувати як самотійне речове право на чужу річ. Водночас обмеження права власності не може мати наслідком позбавлення права володіння. Останнє залишається складовим елементом змісту права власності в юридичному сенсі. Як самотійне речове право на чужу річ володіння має вартісну оцінку. Це зумовлене майновою природою речових прав.

Законом України від 12 липня 2001 року «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1] в ст. 3 передбачено, що майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (право володіння, розпорядження, користування), спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, а також інші специфічні права (право на

провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та право вимоги.

Отже, право володіння розглядається як самостійне речове право, що має вартісну оцінку. Це відповідає розумінню майнового права як об'єкта з позиції статичної та динамічної цивільних правовідносин. Якщо об'єктом є право володіння, пов'язане з певною річчю, то воно набуває здатності задовільняти матеріальні потреби суб'єктів цивільних відносин: власників та титульних володільців.

Передати право володіння іншим особам можна в складі права власності або як самостійний об'єкт. Відповідно предметом передачі буде відчуження об'єкта права власності або надання суб'єктивного права володіння на підставі певного титулу. В останньому випадку має місце передання повноваження володіння без втрати суб'єктивного права власності.

Це підтверджується внесенням, зокрема, змін в ЦК України до дефініції поняття договору найму, відповідно до яких, за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у володіння і користування за плату на певний строк.

Таким чином, право володіння є об'єктом цивільних відносин, який може передаватися на підставі розпорядчих правочинів іншим особам – титульним володільцям. При цьому поєднуються ознаки речового та зобов'язального права. В статисті право володіння як елемент змісту права власності чи суб'єктивного права на чужу річ за своєю правовою природою залишається речовим правом.

Література

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12. 07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

Майданик Роман Андрійович

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного
права Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

СПАДКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ¹

Властиве сучасному праву посилення ролі віртуальних активів як об'єкта цивільних прав і предмета спадкування зумовлює формування пов'язаного з цим нового напрямку в юридичній доктрині, нормотворенні та судовій практиці.

Зважаючи на розміри цього сегменту ринку, власників турбує, що з цим майном станеться після їх смерті, до кого або яким чином можуть бути передані віртуальні активи, включаючи токени, криптовалюту, соціальні мережеві рахунки. Це питання стає ще більш актуальним в умовах, коли втрата коду для доступу до депозитаріїв активів, цифрових платформ тощо може бути фатальною [1; р. 88–101].

В українській літературі проблема спадкування віртуальних активів зазвичай досліджується через призму статей 177, 190, 1218 і 1219 Цивільного кодексу України в контексті визнання віртуальних активів об'єктом цивільних прав, ІТ та інтелектуальної власності [2, 204; 3].

Наразі, практикуючи юристи, нотаріуси і фізичні особи, які виступають спадкодавцями і спадкоємцями, стикаються з проблемами щодо спадкування таких видів віртуальних активів як криптовалюти, токени, соціальні медіа-рахунки і віртуальні гральні активи.

Останніми роками у багатьох іноземних правопорядках обговорюється детально можливість універсального спадкування соціальних медіа-рахунків й інших віртуальних активів, що зумовило розвиток доктрини і практики застосування щодо терміну «віртуальне

¹ Ця наукова праця підготовлена в межах дослідницького проекту Центру досліджень комерційного права Лондонського університету Королеви Марії на підставі стипендії Британської Академії за програмою «Українські дослідники в умовах ризику».

спадкування», яке відображає зазначені вище види віртуальних активів у широкому розумінні.

В умовах рекодифікації цивільного законодавства України постає питання підготовки адекватних правовій природі віртуальних активів положень ЦК України про спадкування цього виду майна.

За загальним правилом, у більшості країн, спадкоємці отримують у порядку спадкування всі оборотоздатні права, все майно, яким володів спадкодавець. Це означає, що спадкоємці не мають необхідності передавати індивідуальні активи або майно як єдине ціле, так і не мають потреби передавати авторські права або зобов'язання. При спадкуванні спадкоємці просто «вступають у взуття спадкодавця».

Відповідно до статті 1218 Цивільного кодексу України спадщина включає всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Положеннями статті 1219 Цивільного кодексу України передбачено права та обов'язки, які не входять до складу спадщини. Відповідно до ч. 1 цієї статті не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця.

Особливості передачі права на окремі віртуальні активи пов'язані з передачею особистої або іншої інформації, як складовими змісту самих активів, і супроводжуючими доступ до цих активів (логін, пароль). Також, багато контенту є просто персональними даними та інформацією. Спадкоємці можуть не мати доступу до цього контенту взагалі або навіть не знати про контент, що міститься на рахунку спадкодавця. У правовій доктрині і теорії переважає точка зору про те, що цей вид контенту не може розглядатися як об'єкт цивільних прав, і тому не може бути оборотоздатним через звичайний механізм спадкування за законом і заповітом [4; 177–200].

Зазначені об'єкти можуть містити інформацію, складовими якої є персональні дані та інформація про приватне життя третіх осіб, що не є частиною кола спадкоємців (наприклад, партнери по спілкуванню). Разом з тим, необхідно враховувати, що інформація, опублікована на сторінках соціальних мереж і повідомлена користувачем через реєстрацію може становити персональні або приватні дані, поширен-

ня яких, включаючи серед спадкоємців, може бути небажаним для спадкодавця. Ці відносини не будуть предметом правових положень про спадкування майна, але питання допустимості розголошення інформації спадкоємцям держателями цієї інформації повинно бути вирішеним.

Згідно з принципом універсального правонаступництва, все що належить спадкодавцю, може належати його або її спадкоємцям якщо інше прямо не врегульовано законом або права є суто особистими. Незважаючи на цей принцип існують окремі права в цифровому світі які не можуть належати спадкоємцям [5; 724–746].

Отже, спадкування віртуальних активів обмежується можливістю їх оборотоздатності. Часто інформаційна природа віртуального активу перешкоджає його передачі третім особам без волі власника.

Залежно від правових підстав, віртуальні активи можуть спадкуватися за заповітом або за законом. У випадку віртуального спадкування за заповітом, спадкодавець заздалегідь визначає способи та об'єкти, підпорядковані конкретним особам. Разом з тим, він може уточнити логіни і паролі для доступу до рахунку або криптовалюти. Відсутність механізму відновлення паролю може бути істотною проблемою для спадкоємців і кредиторів померлої особи. Для того, щоб уникнути таких проблем, якщо держатель віртуальних активів має заповіт, дозволяється відображати унікальний код доступу до реєстру у йогом або її заповіті.

Право України не зазначає, чи можуть бути успадковані віртуальні активи чи права на них. Винятки, встановлені законом (ст. 1219 ЦК України), не застосовуються до віртуальних активів.

У літературі звертається увага на недостатнє законодавче регулювання цих правовідносин в умовах, коли Закон України «Про віртуальні активи» поки не набув чинності, що ускладнює використання віртуальних активів як повноцінного легального об'єкту цивільних прав.

До спірних правовідносин із віртуальних активів, не врегульованих законом, застосуванню підлягає закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд ви-

ходить із загальних принципів законодавства (аналогія права). Керуючись цими принципами, доцільно виходити з того, що майно у вигляді криптовалюти чи інших віртуальних активів є спадковим і має бути згідно із законом розділеним між спадкоємцями.

Зазначений вище підхід загалом заслуговує підтримки, однак потребує певного уточнення. Швидше за все, не всі види віртуальних активів можуть бути визнані об'єктами цивільних прав. Так, доменне ім'я, логіни і паролі до вебгаманців, акаунти в соціальних мережах, особисте листування користувачів не є об'єктами цивільних прав, не є власністю, а відтак, і не можуть бути передані іншим особам [6]. На відміну від зазначених об'єктів, контент, доступ до якого, вони оберігають може бути об'єктом майнових прав, а отже, спадкоємцям може бути передано вміст сайту, сторінки та інше [3].

Заслугує уваги кваліфікація віртуальних активів як об'єктів ІТ. У цьому контексті в літературі зазначається, що на відміну від об'єктів авторського права, об'єкти ІТ, що передбачають персональний доступ користувача, можуть зберігати приватну, конфіденційну інформацію інших осіб (наприклад, листування з питань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків), розкривати особисту інформацію, яку померла особа не бажала б поширювати (відомості про звички, вчинки, особисті контакти) або інформацію щодо інших осіб, що могла стати відомою в результаті активності померлої особи в Інтернеті.

Включення такого віртуального активу як об'єкту ІТ до заповіту дозволяє достовірно визначити волю спадкодавця, однак у випадку спадкування за законом воля спадкодавця не може бути визначена коректно. Вирішенням цієї проблеми може слугувати підписання окремого пункту користувацької угоди, згідно з яким користувач може самостійно вирішувати долю свого віртуального активу як об'єкта ІТ після своєї смерті (така можливість вже передбачена для користувачів Google, Facebook та декількох інших сервісів).

Заслугує уваги обґрунтована в літературі теза про те, що спадкування будь-яких об'єктів, які не мають вираження в реальному світі, є неможливим в реалізації згідно з чинним законодавством.

Так, окремі автори зазначають, що якщо права інтелектуальної власності на електронні бази даних, домени, комп'ютерні програми з деякими виключеннями знайшли своє місце серед прав, що можуть бути успадковані, то спадкування криптовалютних гаманців, індивідуальних та публічних сторінок у соціальних мережах, профілів доступу до електронних ресурсів, електронних поштових скриньок, підписок на медіа-продукти та інші віртуальні об'єкти не врегульоване чинним законодавством. Українське законодавство не містить норм, що регулюють порядок спадкування об'єктів у віртуальному просторі, таких, як профілі в соцмережах, аккаунти, та інших облікових записів в мережі Інтернет чи інших мережах, які передбачають персональний доступ до них [2, 204].

Цей підхід щодо відсутності спеціального законодавства щодо віртуальних активів є слушним, хоч і не дає остаточної відповіді на питання, чи передбачає право України правові підстави для визнання об'єктом цивільних прав віртуальних активів, які не охороняються правом інтелектуальної власності (профілі в соцмережах, акаунти тощо).

У будь-якому випадку, питання правової кваліфікації відповідного віртуального активу як потенційного об'єкту цивільних прав, швидше за все, не можуть бути перешкодою в нотаріальному посвідченні розпорядження зазначеними активами на випадок смерті.

В Україні законодавство формально не обмежує нотаріуса щодо можливості оформлення розпорядження майном на випадок смерті. При оформленні заповіту нотаріус лише фіксує волевиявлення спадкодавця, не перевіряючи його правомочності на майно. На етапі вступу у спадок тягар доведення наявності такого майна лягає вже на спадкоємців – саме вони, а не нотаріус, мають надати документальні докази його наявності [7].

Питання часто виникає чи може криптовалюта, токени і соціальні медіа-рахунки (Facebook тощо) зазначатися у заповіті і чи відповідні права на віртуальні активи можуть бути відображені у свідоцтві на право на спадщину.

Нотаріуси рекомендують розкривати інформацію, що повинно відбутися щодо віртуальних активів після смерті (делегувати або

створити меморіальну сторінку) і хто буде «виконавцем заповіту щодо соціальних медіа-рахунків: один із ваших родичів або нота-ріус» [8].

На нашу думку, керуючись Законом України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року і Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 року, можна дійти висновку, що наразі спеці-альне зазначення у свідоцтві про право спадкувати віртуальні активи не є необхідним.

Однак, доцільним видається включення віртуальних активів, зокрема до переліку об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК України), а також до поняття майна (ст. 190 ЦК України), що позитивно вплине на формування практики передачі цих об'єктів у порядку спадкового правонаступництва.

Література

1. Sarnak M. “When You Are Not What You Do Not Have: Some Remarks on Digital Inheritance.” *Materiality and Popular Culture: The Popular Life of Things* (2016): 88–101.

2. Аліна С.С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним зако-нодавством: Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Одеса, 2020. 204 с. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnbbpcajpcglclefindmka/j/http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12560/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%90%d0%bb%d1%96%d0%bd%d0%b0.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

3. Коршакова О.М. Сучасний стан та перспективи спадкування вір-туальної власності в Україні. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A-%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%98%20%D0%A1%D0%9F%D0%90%D0%94%D0%9A%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%92%D0%86%D0%A0%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%92%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A-%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%98%20%D0%A1%D0%9F%D0%90%D0%94%D0%9A%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%92%D0%86%D0%A0%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%92%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86%20(2).pdf)

4. E. Harbinja, «Post-mortem social media: Law and Facebook after death» in L. Gillies&D Mangan (eds.) *The Legal Challenges of Social Media* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017) 177–200, 188–193.

5. Vučković, Romana Matanovac, and Ivana Kanceljak. “DOES THE RIGHT TO USE DIGITAL CONTENT AFFECT OUR DIGITAL INHERITANCE?.” *EU and comparative law issues and challenges series (ECLIC)* 3 (2019): 724–746.

6. Евангулян С., Болгар В. Завещаю тебе свою страничку Вконтакте!
URL: <http://www.qwrt.ru/news/2882>

7. Кравцов Д. Біткоїн у спадок: інтерв'ю з юристом // [Електронний ресурс] URL: <https://gagarin.news/ua/news/bitcoin-inheritance-an-interview-with-a-lawyer/>

8. Завещание. URL: <https://www.notaris.nl/testament/digitale-nalatenschap>

Nekit Kateryna

Dr. habil. in Law, Professor of Civil law department of the National university "Odesa Law Academy", Associate Professor, guest researcher at the Center of SME research and entrepreneurship of the University of Mannheim (Germany)

TERMINOLOGICAL ISSUES IN LEGISLATIVE APPROACH TO LEGAL REGULATION OF RELATIONS REGARDING DIGITAL ASSETS IN UKRAINE

Nowadays, along with the category “digital assets”, some other concepts are used with regard to digital objects, in particular, virtual assets, virtual property, crypto-assets [1]. Some of the mentioned terms are sometimes used interchangeably and definitions may vary depending on the jurisdiction and perspective. However, such an approach cannot be evaluated positively, since terminological differences can play a significant role in the legal regulation of relations arising with regard to certain digital objects. As an example of such a careless use of terminology, which has led to misunderstandings in practice, can be mentioned the case with legal regulation of crypto-assets in Ukraine.

For quite some time, the Ukrainian legislator has been making attempts to introduce cryptocurrencies into the legal field in order to ensure their proper taxation. Attempts to implement cryptocurrencies into the legal field in Ukraine have been ongoing since 2017, when three bills aimed at defining and legalizing cryptocurrencies were proposed almost simultaneously. These were Drafts of the Law “On the circulation of cryptocurrencies in Ukraine” dated October 6, 2017, the Law “On stimulating the market of cryptocurrencies and their derivatives in Ukraine” dated October 10, 2017, the Law “On amendments to the Tax Code of Ukraine (regarding stimulation of the market of cryptocurrencies and their derivatives in Ukraine)” dated October 30, 2017. The attempt

to ensure proper taxation of transactions with cryptocurrencies was repeated in 2019 with the Draft Law “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other laws of Ukraine on the taxation of transactions with crypto-assets” of November 15, 2019. In 2020, two more Drafts of the Laws appeared: “On virtual assets” dated June 11, 2020 and “On tokenized assets and crypto-assets” dated November 5, 2020 [2].

The titles of the mentioned drafts make obvious terminological differences in the approaches to legal regulation of crypto-assets. In the first two drafts the term cryptocurrency was used, which was common for most of scientific and legislative approaches to regulation of relations regarding digital currency back then in 2017. Later on, when the difference in legal nature of cryptocurrencies and tokens was realized, a new term appeared in world practice to embrace both concepts – crypto-assets. Thus, Ukrainian legislator tried to follow this world tendency, using this new term in drafts of laws starting from 2019. However, in the absence of clear understanding of the legal nature of crypto-assets, other terms, such as tokenized and virtual assets were used in the same area.

Eventually, in 2022 the Law of Ukraine “On virtual assets” was adopted, where a virtual asset was defined as an intangible good that is an object of civil rights, has a value and is expressed by a set of data in electronic form. Such a broad definition and the term itself bring up for discussion on possibility to apply this law to other kinds of digital assets, such as virtual property in multiplayer online games etc. However, the analysis of the mentioned law makes it clear the intention of the legislator to focus on regulation of crypto-assets.

The given example demonstrates that terminological differences can have significant practical meaning, therefore, for the legal regulation of relations arising with regard to certain digital assets, it is important to use appropriate terminology that will reflect their peculiarities.

The concept of “virtual assets” is closely related to the activities of the Financial Action Task Force (FATF) and the field of combating money laundering and terrorist financing. It is quite likely that the legal acts of this regulatory body influenced the terminology used by the Ukrainian legislator. Thus, the first regulatory policies regarding cryptocurrencies

appeared in the field of combating money laundering and terrorist financing and contained recommendations for regulating relations with regard to cryptocurrencies, which countries were supposed to follow in their national legislation. In particular, in 2012, the FATF Recommendations established the concept of virtual assets, which at the time of the latest updates in 2022 are defined as “digital representation of value that can be digitally traded, or transferred, and can be used for payment or investment purposes” [3]. Obviously, in order to provide the widest possible protection to prevent the use of cryptocurrencies in the field of money laundering and terrorist financing, the FATF used such a broad definition, although the focus of the legal regulation was aimed specifically at crypto-assets. However, the Recommendations were developed in 2012, and the term crypto-assets started to be actively used much later, when the range of virtual assets began to grow steadily and at the same time the specific features of cryptocurrencies and crypto-tokens that distinguish them from other types of virtual (digital) assets became obvious.

In general, two approaches to understanding the concept of digital assets can be distinguished. According to the first approach, the concept of digital assets should be limited to crypto-assets only. The second approach offers a non-exhaustive list of digital objects, including accounts, virtual elements in online games, domain names, etc. [4]

In this context, the findings of the Law Reform Commission of New South Wales are of interest. With regard to the terminology used in their report “Access to digital records upon death or incapacity”, they state the following. In order to reflect the terms of reference and ensure a broad discussion, the Commission used the common term “digital assets” in its Consultation paper to refer to anything that can be accessed and stored in digital form. However, they discovered that the term “digital assets” did not quite accurately reflect what they intended to discuss. Usually, the term “asset” is used in the sense of “property”. However, the Commission intended to cover digital items in a broader sense, including items that the user has created or related to the user, but which the user does not necessarily own. Since the use of the wording “property” outside the

standard legal meaning may lead to confusion, the Commission decided to use two different terms: “digital records” and “digital assets”.

The concept of “digital records” is used by the Commission with regard to digital assets, as well as elements that are not strictly owned by the user, in particular: social media accounts; digital music and e-book collections; online shopping accounts such as Amazon and eBay; loyalty program benefits such as frequent flyer points; sports gambling accounts; online game accounts and avatars.

The term “digital assets” is used by the Commission only to refer to digital materials in which users have ownership rights or interests. “Digital assets” include, but are not limited to: cryptocurrencies such as Bitcoin; digital materials in which users have intellectual property rights, such as digital photographs, digital illustrations, or written works [5].

Both positive and negative aspects can be identified in this approach. It can be estimated positively the attempt to demarcate the categories of digital objects, traditionally covered by the concept of digital assets. There is also an intention to distinguish between the concepts of digital assets in a broad and narrow sense. However, the very approach to classification does not seem to be entirely successful, because cryptocurrencies and other crypto-assets are fundamentally different from objects of intellectual property law, which makes it impossible to combine them within the framework of one subcategory. Specifics of the legal nature of crypto-assets clearly indicates the need to separate them into a sub-category of digital assets. Many experts note the need to distinguish between the concepts of cryptocurrencies (crypto-assets) and digital assets, given their fundamental differences [6, 7]. The understanding of crypto-assets as a specific type of digital assets can also be traced in the regulatory documents on digital assets [8, 9, 10].

Therefore, there is an obvious need to clearly define the concept of “digital assets” in Ukrainian legislation and trace the correlation between digital assets and crypto-assets. Using the term “virtual assets” in the law, intended to regulate relations regarding crypto-assets causes unnecessary discussion on the list of digital objects this law should be applied to.

References:

1. Schmidt A. (2021). Virtual assets: compelling a new anti-money laundering and counter-terrorism financing regulatory model. *International Journal of Law and Information Technology*, 29(4.), pp. 332–363.
2. Некіт К. Г. (2022). Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. *Часопис цивілістики*, 44, с. 45–51
3. FATF. (2012–2022). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. URL: www.fatf-gafi.org/recommendations.html
4. Gurinovich A., Lapina M., Tolstoplyatenko G., Patrikeev P. (2022). About approaches to the definition of concept and problems of legal regulation of digital financial assets. *Public Organization Review*, 22, pp. 1005–1024. Doi.org/10.1007/s11115–021–00549-x
5. New South Wales Law Reform Commission. (2019). Report 147 «Access to digital records upon death or incapacity» URL: <https://www.lawreform.justice.nsw.gov.au/Documents/Publications/Reports/Report%20147.pdf>
6. Buntinx J. (2017). Digital assets vs cryptocurrencies. The Merkle URL: <https://themerkele.com>
7. Walker M. (2017). The new uniform digital assets law: estate planning and administration in the information age. *Real Property, Trust and Estate Law Journal*, 52(1), pp. 52–78.
8. European Law Institute. (2022). *ELI Principles on the Use of Digital Assets as Security*: report of the European Law Institute. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_on_the_Use_of_Digital_Assets_as_Security.pdf
9. UK Law Commission. (2022). *Digital assets: consultation paper*. URL: <https://www.lawcom.gov.uk/project/digital-assets/>
10. UNIDROIT. (2023). *Draft UNIDROIT Principles on digital assets and private law*. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Draft-Principles-and-Commentary-Public-Consultation.pdf>

Сафончик Оксана Іванівна

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного Університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ В УКРАЇНІ

Правове регулювання відшкодування шкоди, заподіяної у стані крайньої необхідності, пройшло тривалий та своєрідний шлях розвитку.

З’ясуванню теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми багато в чому сприяє історичне дослідження питання, як суспіль-

ство реагувало на факт заподіяння шкоди однією особою іншій. Це забезпечує глибоке пізнання сутності соціальних та правових ідей та явищ, їх економічного та соціального змісту, а отже, їх об'єктивної обумовленості та практичної значущості. Історичний підхід дозволяє також виявити головні напрями розвитку правових форм соціальних зв'язків суб'єктів аналізованих відносин, з урахуванням яких повинні формулюватися ті чи інші пропозиції щодо вдосконалення та розвитку цивільного законодавства.

За загальним поняттям рецепція римського права, вторинне засвоєння римського права країнами Європи в середні віки і в Новий час [4]. Римське право вплинуло на розвиток правової культури всього європейського світу.

У світі роль римського права як наукової основи сучасного права залишається дуже високою. У країнах ЄС римське право вивчається як загальна наукова основа для вироблення нових ідей та інституцій сучасного права Європи. У Німеччині все більшої сили набуває неопандектизм, що ґрунтується на діючих системах римського права. Активно розвивається вивчення та викладання римського права та в країнах, що спираються на інші правові системи, наприклад у Китаї. З метою розвитку правової науки викладається римське право та в Україні.

З римського права були запозичені поділ українського права на приватне та публічне, майнове та особисте право, поняття власності тощо.

В цілому рецепція римського приватного права як великий і складний феномен суспільного життя, як сполучна ланка правового розвитку Стародавнього світу, Середньовіччя та Нового часу незмінно приваблює, і ще довго привертатиме увагу тих, хто цікавиться правом та історією. Рецепція – результат конкретної життєвої потреби, задоволення якої і направлена» [1].

Говорячи про етапи рецепції приватного римського права, слід зазначити такі періоди: 1) вивчення римського права окремих містх Італії; 2) поширення римського права біля окремих держав і застосування його суддями-практиками; 3) найбільш повна переробка та засвоєння досягнень римського права [5, 2].

За загальним розумінням рецепцію поділяють на наступні види: «первинна рецепція, відповідно до якої норми римського права виступають в якості безпосереднього регулятора цивільних відносин або основою законодавчої діяльності без будь-яких змін; 2) похідна рецепція, відповідно до якої норми римського права виправлені однією правовою системою та модифікуються в такому вигляді іншою правовою системою» [4].

Разом з тим вирізняють і наступні форм рецепції римського права: «вивчення, дослідження, коментарі, а також засвоєння принципів і норм римського права; безпосереднє сприйняття та застосування норм римського права; використання цих норм, ідей і категорій, методи створення нормативних правових актів у правотворчій діяльності» [2, 3, 4].

Особливу увагу заслуговує рецепція в українське законодавство правового регулювання відшкодування шкоди, заподіяної в стані крайньої необхідності, в римському праві. При цьому необхідне звернути ретроспективний погляд до витоків формування в результаті історичної еволюції передумов для відокремлення зобов'язань, що виникли із заподіяння шкоди, в окремий вид зобов'язань. У цьому плані на особливу увагу заслуговує дослідження правового регулювання відшкодування шкоди, заподіяної в стані крайньої необхідності, в римському праві. Відомо, що багато сучасних юридичних конструкцій склалися на основі елементарних понять, категорій та сентенцій, розроблених римською юриспруденцією та закріплених у римському праві [6].

Під зобов'язанням римські юристи розуміли такий правовий зв'язок, в силу якого одна сторона мала право вимагати від іншої виконання будь-якої дії. Правомочну сторону вони називали кредитором (вірителем), зобов'язану – дебітором (боржником) [3]. Але архаїчне цивільне право не знало абстрактної категорії «зобов'язання», воно оперувало окремими, чітко визначеними формами зобов'язань. Лише згодом, коли від низки окремих випадків юристи перейшли до комплексної побудови цього поняття, у ранній юриспруденції на систематичній основі розроблялося вчення про джерела зобов'язань. Усі

випадки зводилися до двох основних типів: угоди (законні дії) і делікти (незаконні дії).

Система деліктних зобов'язань у Римі характеризувалася тим, що існував певний вичерпний перелік випадків, у яких виникали такі зобов'язання.

У процесі подальшого розвитку права наявність вини в особі, яка вчинила приватний делікт, тобто таке правопорушення, яке було спрямоване проти «прав та інтересів окремих приватних осіб, а не прав та інтересів держави в цілому» [4, С. 420–427], стало необхідною умовою для визнання в конкретному випадку делікту. Таким чином, закінчене поняття приватного делікту передбачало наступні елементи: «об'єктивну шкоду, заподіяну протизаконною дією однієї особи іншій; вина особи, яка вчинила протизаконну дію; визнання з боку об'єктивного права цієї дії приватно-правовим деліктом, тобто встановлення приватно-правових наслідків діяння, що застосовуються в порядку цивільного процесу» [4, С. 420–424].

Певною мірою ці положення римської юриспруденції сприйняли також російським цивільним правом. У міру формування української державності, розширення зв'язків із країнами ЄС, право яких в основному базується на нормах римського права, розпорядження останнього про наслідки заподіяння шкоди правомірними діями проникають у правову систему українського цивільного права.

З урахуванням вищевикладеного можна наголосити, що рецепція римського приватного права представляє найскладніший феномен у правовій історії, оскільки є складною структурою, що включає дефініції, імперативні вимоги та конструкції, які необхідно не лише вивчити, переробити, а й грамотно, доцільно включити до національної системи права. Тому є вагомими підстави констатувати, що норми римського права заклали основу становлення, розвитку та вдосконалення правового регулювання відносин щодо відшкодування шкоди в українському цивільному праві.

Література

1. Мирза С. С. Основи римського права. Альбом схем: Наочний посібник. Одеса: ОДУВС, 2014.– 167 с.

2. Основи римського приватного права: підручник / За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2008. 224 с.
3. Калюжний Р. А., Ящуринський Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій. К: Персонал, 2011. 184 с.
4. Козуб І. Г., Боднарук М. І. Основи римського цивільного права: навч. Посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.
5. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
6. Шевченко Я. М., Бошицький Ю. Л., Бабаскін А. Ю., Венецька М. В., Кучеренко І. М. Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні. К., 2005.– 456 с

Харитонова Олена Іванівна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного
університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент НАПрН
України,*

**ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ –
РОКИ ЗМІН**

Концепція правового регулювання відносин, що виникають у процесі інтелектуальної, творчої діяльності, в Україні пройшла два, досить чітко розділених, етапи: 1) радянський та 2) пострадянський.

Радянський період характерний відмовою від розуміння прав автора як права власності, оскільки останнє (якщо лише воно не було правом державної власності) вважалося суто буржуазною категорією. Відтак доктрина регулювання відносин, що виникають у процесі інтелектуальної, творчої діяльності ґрунтувалася на визнанні прав авторів творів літератури і мистецтва, відкриттів, винаходів та раціоналізаторських пропозицій такими, що мають, головним чином, відносний (зобов'язально–правовий), а не абсолютний характер. Відповідно у радянському законодавстві не вживався термін «інтелектуальна власність». Праці того часу в цій галузі мали несистематичний характер, а правова природа відповідних відносин практично не вивчалися. Відповідно у радянському законодавстві не вживався й такий термін, як «інтелектуальна власність». Вперше він був використаний в останні роки існування СРСР – у Законі «Про власність в СРСР» від 6 березня 1990 р.

Початком формування українського законодавства про інтелектуальну власність можна вважати Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. який містив спеціальний розділ «Право інтелектуальної власності».

Загальні засади охорони права громадян на творчу діяльність були визначені у ст. 41 Конституції України, яка передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, та у ст. 54 Конституції України, котра гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Пізніше з'являється низка наукових праць, присвячених різним питанням права інтелектуальної власності [1, 2, 3].

Разом із тим, в Україні становлення цього інституту відбувалося з труднощами, зумовленими існуванням двох основних підходи до визначення правової природи захисту прав авторів творчих результатів («пропрієтарна теорія» та «концепції виключних прав»), а також «залишковим» впливом (відлунням) радянського/ російського підходу до бачення сутності відповідних відносин.

У першому випадку права автора результатів творчої діяльності розглядають як право інтелектуальної власності, а тому відносять до різновиду (хоча і специфічного) права власності. Зокрема, закон України «Про власність» у пункті 2 ст. 13 містив пряму вказівку на те, що результати інтелектуальної праці є об'єктами права власності громадян. В межах цієї позиції науковцями розроблена пропрієтарна концепція розуміння прав на результати розумової праці, започаткована у Франції наприкінці XVIII століття. Пропрієтарна теорія належить до теорій приватноправових і виходить з природного розуміння права власності, а її прихильники ототожнюють права авторів та інших осіб на продукти творчої діяльності з правом власності на матеріальні об'єкти [4, с. 29]. Пропрієтарна теорія права інтелектуальної власності послідовно проводиться в усіх міжнародно-правових актах.

Друга концепція, яка отримала назву «теорії виключних прав», полягає в тому, що права авторів результатів творчої діяльності розуміються як виключні права, котрі не є правами власника [5, 6, 7].

Виключні права характеризуються притаманними їм специфічними ознаками: 1) усі права на об'єкти інтелектуальної власності, які є результатом творчої праці, виникають незалежно від волі третіх осіб; 2) усі треті особи є пасивними суб'єктами права. Вони зобов'язані утримуватися від неправомірних дій стосовно нетілесних, нематеріальних результатів творчої праці (творів, винаходів, торговельних марок, знаків для товарів і послуг тощо), так само як стосовно тілесних, матеріальних речей, які є об'єктами права інтелектуальної власності; 3) до кожного з пасивних суб'єктів права у разі, якщо їхні дії будуть протиправними щодо суб'єктів, яким належать права інтелектуальної власності, можна подати відповідні позови [8, с. 184–185]. Виключні права на об'єкти інтелектуальної власності містять дві правоможності: право забороняти та/чи дозволяти їх використання. Деякі правознавці вважають виключне право абсолютно новим видом прав, які називають «послабленими абсолютними правами», або квазіабсолютними [7, с. 120].

Протягом кількох років концепція ЦК України з визначення правової природи права інтелектуальної власності зазнавала трансформацій. Так, проекти ЦК України у редакціях 1996 і 1999 років ґрунтувалися, швидше, на ідеї визнання за творцями виключних прав на використання результатів інтелектуальної діяльності або засобів індивідуалізації (ст. 429 Проекту Цивільного кодексу). Про «виключні права» йшлося і у ст. 430–433 ЦК України.

Проте ст. 418 ЦК України, яка містить поняття права інтелектуальної власності, не характеризує його як виключне право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Натомість, ст. 419 ЦК України, визначаючи співвідношення права інтелектуальної власності і права власності, фактично розглядає їх як категорії одного порядку, хоча і визнає наявність відмінностей між ними.

Згідно ст. 419 ЦК України право інтелектуальної власності та право власності на річ існують як самостійні правові категорії. Оскільки право інтелектуальної власності та право власності на річ є самостійними правовими категоріями, передача кожного з цих прав

є самостійним юридичним фактом, що породжує, змінює, припиняє самостійні правовідносини. Внаслідок цього перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ, у якій було зафіксовано об'єкт творчої діяльності. З тієї ж причини перехід права власності на матеріальну річ не означає одночасного переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. Звідси випливає, що згідно з сучасною вітчизняною концепцією право інтелектуальної власності розглядається як особливий різновид права власності на специфічний об'єкт – результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Слід зауважити, що спеціальні законодавчі акти, прийняті у сфері інтелектуальної власності протягом 1993–1994 роках, поруч з «пропріетарним» баченням сутності інтелектуальної власності містили і норми, у яких втілювалася протилежна позиція.

Але з прийняттям ЦК України почався новий етап у регулюванні відносин інтелектуальної власності. У ЦК України праву інтелектуальної власності присвячена Книга четверта, розміщенням якої за Книгою третьою «Право власності та інші речові права» розробники Кодексу мали намір підкреслити соціально-економічну значимість інтелектуальної власності, розглядаючи її як підгалузь цивільного права [9, с. 186]. Очевидно, саме генетичний зв'язок між правом власності та правом інтелектуальної власності має бути визначальним при характеристиці останньої, хоча ця обставина, на жаль, часто ігнорується дослідниками.

Втім, варто зазначити, що саме по собі поняття «інтелектуальна власність» поки що потребує доопрацювання. Недосконалість його полягає в тому, що цей вид власності розуміється як такий, що формується інтелектуальними зусиллями автора, але оформляється юридично за допомогою документів, що гарантують майнові права. При цьому останні стають реальністю лише завдяки залученню останніх у господарський обіг за допомогою системи спостереження, вимірювань і реєстрації господарських операцій і процесів матеріального виробництва. Тільки в результаті названої сукупності дій об'єкт творчості перетворюється на особливий вид власності [10, с. 173–174].

Таким чином, з одного боку, наголошується на значенні врахування тієї обставини, що сутністю інтелектуальної власності є те, що вона стосується інтелектуальної, творчої діяльності, а з іншого, – не менш чітко вказується на значення легітимаційного моменту: результати творчої діяльності стають об'єктом правового регулювання тільки тому, що такими їх визнає закон. Тобто, хоча кожна інтелектуальна діяльність за своїм характером і змістом є творчою, але не кожний результат творчої діяльності стає об'єктом права інтелектуальної власності. Об'єктом останнього визнається лише такий результат творчої діяльності, який відповідає вимогам закону. Отже, інтелектуальною власністю вважаються лише ті відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності, яким закон надає правову охорону.

Слід зауважити також нечіткість визначення місця об'єктів права інтелектуальної власності поміж інших об'єктів цивільних прав.

Так, згідно зі ст. 199 ЦК України до об'єктів цивільних правовідносин належать також результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності. Зокрема, продуктами творчої діяльності є твори науки, літератури, мистецтва незалежно від форми, призначення, цінності, а також способу відтворення.

На перший погляд, може здатися, що в ЦК результати інтелектуальної, творчої діяльності розглядаються як вид нематеріальних благ (ст. 199 знаходиться в главі 15 ЦК, яка називається «нематеріальні блага»).

Однак проти такого розуміння концептуального підходу авторів Цивільного кодексу до визначення сутності цього виду об'єктів цивільних правовідносин свідчить позначення їх (знов-таки ж у ЦК) як «інтелектуальної власності» і вміщення книги четвертої Кодексу «Право інтелектуальної власності» після книги «Право власності та інші речові права». У зв'язку з цим більш правильною здається попередня оцінка результатів інтелектуальної, творчої діяльності як комплексного за своїм характером об'єкту, котрий включає як немайнові, так і майнові права (право на авторство, право на опублікування твору, право на авторський гонорар тощо).

Отже, виходячи з того загального посилання, що об'єктами правовідносин є матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких в учасників суспільних відносин виникають юридичні права та обов'язки, можемо зазначити, що стосовно цивільних прав (правовідносин) інтелектуальної власності такими благами виступають результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Зауважимо також, що більш поширена характеристика об'єктів прав інтелектуальної власності не за допомогою легального визначення поняття останніх чи переліку їх ознак, а шляхом наведення приблизного переліку таких об'єктів – прийому, що має місце як у міжнародних документах, так і у вітчизняному цивільному та спеціальному законодавстві.

Так, об'єктами права інтелектуальної власності згідно з пунктом VIII ст. 2 Стокгольмської конвенції 1967 року є: літературні, художні і наукові твори; виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо і телевізійні передачі; винаходи в усіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки та знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист проти недобросовісної конкуренції, усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах. Отже, замість переліку ознак об'єктів прав інтелектуальної власності, маємо перелік власне об'єктів відповідних прав.

Аналогічний прийом використаний в українському цивільному праві. Хоча країни, що приєдналися до Стокгольмської конвенції 1967 року, не зобов'язані у своєму законодавстві відтворювати наведений перелік, а самі визначають коло об'єктів інтелектуальної власності, практика законотворчості йде по шляху врахування цих рекомендацій. Тому в ЦК України значною мірою відтворено перелік об'єктів інтелектуальної власності, вказаний у Стокгольмській Конвенції 1967 року. Відтак згідно зі ст. 420 ЦК України об'єктами права інтелектуальної власності в Україні вважаються: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові

зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Оскільки на відміну від Конвенції 1967 року, ст. 420 ЦК України не вказує на те, що до об'єктів інтелектуальної власності належать «інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах», постає питання, чи є перелік об'єктів, встановлений у ст. 420 Цивільного кодексу вичерпним, чи ні?

Враховуючи, що ст. 420 ЦК України починається зі слів: «До об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать...», можна зробити висновок, що перелік, який пропонується, не є вичерпним, оскільки інакше слово «зокрема» не несло б смислового навантаження. Таким чином, можна зробити висновок, що, як і Конвенція 1967 року, ЦК України визначає поняття об'єктів інтелектуальної власності шляхом невичерпного переліку результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона.

У зв'язку з використанням такого підходу до визначення кола об'єктів прав інтелектуальної власності, який пропонує конкретне рішення лише щодо певної частини результатів інтелектуальної, творчої діяльності, виникає необхідність встановлення більш чи менш чітких загальних критеріїв, за якими мають визначатися блага, котрі можуть бути зазначеними об'єктами. Орієнтири для визначення таких критеріїв містяться у ст. 2 Стокгольмської конвенції 1967 року, де йдеться про «права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах».

Зауважимо також важливість класифікації об'єктів прав інтелектуальна власність, аби уникнути небажаних колізій.

Так, відповідно до міжнародних угод результати інтелектуальної діяльності (тобто, об'єкти прав інтелектуальної власності) поділяють на дві основні групи: 1) літературно-художня власність (сюди відносять твори літератури і мистецтва і у суміжних сферах); 2) промислова власність (охоплює усі результати творчості і суміжні відносини у галузі техніки).

Разом із тим, інший підхід було закладено у модельному цивільному кодексі для країн СНД, згідно якому результати творчої діяльності поділяються на три групи: 1) об'єкти літературно-художньої власності; 2) об'єкти промислової власності; 3) засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг [11, с. 175].

Саме друга з наведених класифікацій свого часу була визнана більш прийнятною розробниками ЦК України [12, с. 24] і покладена в основу концепції регулювання відповідних відносин інтелектуальної власності у проектах ЦК України 1996/1999 р., де книга четверта поділялася на три розділи з відповідними найменуваннями.

Проте, у чинному ЦК України, такий поділ на розділи відсутній, а питання про концепцію вітчизняного законодавства з цього питання залишається відкритим. Це створює незручності не лише для систематизації відповідних норм, але й для визначення видових ознак окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Тому здається доцільним групування норм, присвячених правам інтелектуальної власності, на окремі види об'єктів останньої наступним чином: 1) об'єкти літературно-художньої власності; 2) об'єкти промислової власності; 3) засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; 4) інші об'єкти інтелектуальної власності.

Наостанок варто наголосити, що Україна протягом останніх років значно активізувала зусилля, спрямовані на входження до світових структур, що регулюють процеси створення, набуття прав та використання інтелектуальної власності, і вже є учасницею більшості багатосторонніх міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. За останні роки законодавство у галузі прав інтелектуальної власності зазнало суттєвих змін, наповнилось новим змістом, що позитивно впливає на процеси набуття та захисту прав інтелектуальної власності. Подальше вдосконалення законодавства та механізмів його реалізації у галузі охорони прав інтелектуальної власності є важливим завданням, яке потребує прийняття виважених обґрунтованих рішень щодо доцільності та необхідності внесення змін до відповідних законодавчих актів у цій сфері з огляду на актуалізацію адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності.

В умовах сучасних інтеграційних процесів важливе значення має відповідне їм реформування системи правової охорони інтелектуальної власності. Цією стратегічною метою визначаються завдання реформування вітчизняної концепції у цій сфері, поміж яких, на нашу думку, можна виділити два найважливіших: 1) адаптація вітчизняного законодавства до умов внутрішнього ринку ЄС; 2) удосконалення порядку правового захисту прав інтелектуальної власності.

Одним з найбільш актуальних завдань є адаптація вітчизняного законодавства до умов внутрішнього ринку ЄС. Разом із тим, виконання цього завдання потребує внутрішнього узгодження актів національного законодавства у цій галузі, усунення колізій та невідповідностей прогалин тощо. Адже запровадження нових норм, навіть таких, що відповідають міжнародним стандартам, у недостатньо систематизоване національне законодавство, може створити безліч незручностей, збільшивши, зокрема, кількість колізій, що негативно позначиться на охороні прав інтелектуальної власності.

Таким чином, передусім, має бути гармонізоване регулювання відносин інтелектуальної власності кодифікованими актами (у першу чергу, ЦК України, Книга четверта якого – «Право інтелектуальної власності» встановлює принципи положення регулювання відповідних відносин) та спеціальними законами. При цьому постає необхідність вирішення таких взаємопов'язаних актуальних завдань:

1) забезпечення подолання неузгодженості положень спеціальних законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності з положеннями ЦК України.

2) чітке визначення порядку застосування вказаних актів до регулювання відносин інтелектуальної власності, зокрема, визначення акту, який має пріоритетне значення.

Література

1. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 336 с.
2. Основи інтелектуальної власності. К.: Ін Юре, 1999. 578 с.
3. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ...док. юр. наук.. Київ. 2004. 36 с.
4. Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности). Интеллектуальная собственность. 2000. № 4. С. 29.

5. Сіренко І. Юридична природа прав на об'єкти інтелектуальної власності. Українське право. К., 1997. Число 3. С. 133.
6. Рузакова О. Юридическая природа прав на результаты интеллектуальной деятельности с учетом нового законодательства. Авторское право и смежные права. 2007. № 12. С. 8–22.
7. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сб. статей. Исслед. Центр частного права. М., 2003. 416 с.
8. Кухар В. І., Афанасьєв В. В., Жуков В. І. Юридична природа права інтелектуальної власності: врахування при вирішенні спорів. Вісник господарського судочинства. 2005. № 3. С. 184–185.
9. Кодифікація приватного (цивільного) права України. За ред. А. С. Довгєрта. К.: 2000. С. 186.
10. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. Харків, 2002.
11. Модельний цивільний кодекс країн СНД 1993 року // Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т. 2 / Уклад.: Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / За ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. С. 175.
12. Право інтелектуальної власності: акад. курс; підруч. для студ. вищих навч. закладів / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-е вид., переробл. та допов. К.: Ін Юре, 2004. С. 24.

Калітенко Оксана Михайлівна

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТРАДИЦІЙНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Сучасним трендом людської світової спільноти безумовно є штучний інтелект навколо якого останнім часом відбуваються палкі дискусії та обговорення.

Штучний інтелект (ШІ) визначають як галузь комп'ютерних наук, яка займається розробкою імітації інтелектуальних функцій, які фактично пов'язуються з людським мисленням. Іншими словами, ШІ – це комп'ютерна програма при спілкуванні з якою у людини виникає стійке враження, що вона спілкується з іншою людиною.

ШІ розвивається і еволюціонує з часом, пройшовши кілька основних етапів:

1. Правила та символи: Перші моделі штучного інтелекту базувалися на системах правил та символів. Розроблялися експертні системи, які мали знання та правила для вирішення конкретних задач.

2. Машинне навчання: Замість вручну програмувати правила, виникла ідея навчити комп'ютери вирішувати задачі на основі навчання з даних. Машинне навчання використовує алгоритми та моделі, щоб комп'ютери самостійно вчилися зі збірки та аналізу даних.

3. Глибоке навчання: Глибоке навчання є підгалуззю машинного навчання, яка використовує нейронні мережі з багатьма шарами для розпізнавання складних залежностей у даних. Воно виявилось особливо потужним у завданнях, які вимагають розпізнавання образів, розуміння мови та обробки природної мови.

4. Розширений інтелект: Останнім часом проводяться дослідження та розробки в галузі розширеного інтелекту, які об'єднують людський та штучний інтелект. Це включає в себе розробку системи, яка може працювати у співпраці з людьми, а також розуміти та інтерпретувати людські емоції та наміри.

Це лише загальний огляд еволюції штучного інтелекту. Варто зауважити, що ця галузь постійно розвивається, і нові технології та підходи постійно вдосконалюються та потребують їх усвідомлення і правового опрацювання.

Сучасний розвиток штучного інтелекту має значний вплив на традиційні поняття та принципи цивільного права. Цей вплив включає кілька аспектів, які потребують підсумкового розгляду та аналізу.

Одним із головних сучасних аспектів є визначення правового статусу штучного інтелекту. Виникає питання, чи має він свої права та обов'язки, чи все ж таки є інструментом, контрольованим людьми. Це вимагає перегляду традиційних понять про особу в цивільному праві з урахуванням сучасних тенденцій розвитку штучного інтелекту.

Питання про статус штучного інтелекту в правових відносинах є складним та в умовах сучасності є предметом активних дискусій. Рішення про те, чи є штучний інтелект суб'єктом чи об'єктом правових відносин по-різному вирішується законодавством кожної конкретної країни.

Деякі правові системи вважають штучний інтелект об'єктом права, після чого його розглядають як інструмент, створений і контрольований людьми. У цьому випадку штучний інтелект може бути підданий різним правовим обмеженням та регулюванням, але не має правової особистості. Так у багатьох державах США прийняті закони, які визнають комп'ютерні програми та штучний інтелект як об'єкти права. Наприклад, у штаті Вірджинія прийнято Закон про електронний статус особи (Electronic Personhood Act), який визнає певні системи штучного інтелекту здатними до правових дій. Деякі країни Європейського Союзу також визнають штучний інтелект об'єктом права. Наприклад, Франція має спеціальну нормативну базу для регулювання питань, пов'язаних зі штучним інтелектом, яка підтверджує власність, відповідальність та етичні аспекти. В інших країнах, таких як Канада, Японія та Австралія, також ведуться дебати та розробляються законодавчі акти, що стосуються регулювання штучного інтелекту як об'єкта права.

Варто зазначити, що це лише деякі приклади країни, де штучний інтелект розглядається як об'єкт правових відносин. Статус штучного інтелекту в правових системах різних країн може відрізнятися, і це питання продовжує активно обговорюватися та еволюціонувати залежно від конкретних потреб суспільства та розвитку правових норм.

Окремі країни проводять дослідження та обговорення щодо присвоєння штучному інтелекту певного статусу суб'єкта права. Наприклад, у Новій Зеландії певні типи штучного інтелекту, такі як автономні роботи, можуть бути визнані суб'єктами правових відносин і наділені виділеними правами та обов'язками.

Деякі юридичні експерти також розглядають можливість визнання штучного інтелекту суб'єктом права в інших країнах, де відбуваються активні дослідження та розробки в галузі штучного інтелекту. Проте ці підходи потребують глибоких дискусій, розробки нових правових рамок та прийняття відповідних законодавчих актів.

Важливо зазначити, що це лише деякі напрямки розвитку правової системи, і наразі немає широкого консенсусу щодо статусу штучного інтелекту як суб'єкта правових відносин у будь-якій конкретній країні.

Правовий статус штучного інтелекту все ще розвивається і залежить від конкретного контексту та правової системи країни. Розуміння і визнання штучного інтелекту в якості суб'єкта або об'єкта правових відносин потребує важливого аналізу, розробки нових законодавчих актів та міжнародного співробітництва.

Другий аспект – відповідальність. Штучний інтелект може прийняти рішення, які мають правовий характер і юридичні наслідки. Виникає питання, хто несе відповідальність за можливість помилки або шкоду, завдану ШІ третім особам. Тут потрібні нові принципи визначення відповідальності та встановлення меж впливу штучного інтелекту на правові відносини.

В сучасному світі вже можна виділити наступні особливості відповідальності штучного інтелекту.

Несприйняття моральної та етичної відповідальності: Штучний інтелект, на відміну від людей, не має свідомості, моральних цінностей та етичних принципів. Це створює проблему визначення відповідальності за його аморальні та неетичні дії та їх наслідки.

Відсутність особистої вини: Штучний інтелект, як програмне або алгоритмічне рішення, може мати обмежену або взагалі жодної здатності до свідомого розуміння своїх дій. Тому відповідальність за дослідження дій штучного інтелекту не може бути повністю приписана його свідомій волі.

Недостатність поточного правового регулювання.: Одна з основних особливостей відповідальності штучного інтелекту є явно виражена відсутність правових норм і положень, що встановлюють обов'язки та відповідальність штучного інтелекту в різних ситуаціях. Це може створити складнощі при вирішенні питань про шкоду або неправомірні дії, пов'язані з діяльністю штучного інтелекту.

Неоднозначність: Штучний інтелект може приймати рішення на основі алгоритмів, які можуть бути складними та непрозорими для людей. Це створює неоднозначність у визначенні того, як самі прийняті рішення були визнані недійсними і як вони впливають на осіб або суспільство.

Безособова відповідальність: Штучний інтелект, як самостійна система, може нести відповідальність за свої незалежні дії від будь-

якої конкретної особи або організації. Це ставить питання про те, як встановити та забезпечити відповідальність у випадках настання негативних наслідків, викликаних штучним інтелектом.

Третій аспект – авторство та власність. Штучний інтелект може створювати нові творчі роботи, але хто є автором таких творів? Чи може штучний інтелект володіти правами інтелектуальної власності на своє творіння? Означені питання свідчать про необхідність принципового перегляду цивілістичних понять про авторство та власність (інтелектуальну власність) у контексті штучного інтелекту.

Четвертий аспект – конфіденційність та приватність. Штучний інтелект збільшує обробку та аналіз великої кількості даних, що ставлять під загрозу категорії конфіденційності та приватності осіб. Розробка механізмів захисту даних та встановлення обмежень на використання штучного інтелекту є надважливими аспектами для забезпечення прав особи на конфіденційність та приватність.

Останній аспект – етичні питання. Впровадження штучного інтелекту підкреслює важливість етичних аспектів у технологічному розвитку. Штучний інтелект може порушувати основні етичні принципи, такі як приватність, довіра та справедливість. Наприклад, використання штучного інтелекту в системах масового спостереження може підірвати приватність та порушити права особи. Штучний інтелект може підсилювати соціальне й культурне упередження, що призводить до дискримінації в прийнятих рішеннях. Етичною вимогою є забезпечення справедливого та недискримінаційного опрацювання даних та рішень штучного інтелекту. Врахування етичних принципів у розробці та застосуванні штучного інтелекту стає ключовим завданням для забезпечення його суспільної прийнятності та відповідності цінностям цивільного права.

Визначені аспекти свідчать про необхідність адаптації традиційних принципів цивільного права до викликів, які виникають з впровадженням штучного інтелекту. Створення нових нормативних актів та правових рамок, які враховуватимуть особливості цього технологічного розвитку, є важливим завданням для забезпечення справедливого та ефективного регулювання цивільних відносин у контексті штучного інтелекту.

У підсумку варто зазначити, що сучасний розвиток штучного інтелекту породжує нові виклики та потребує перегляду традиційних понять та принципів цивільного права. Визначення правового статусу, відповідальності, авторства, захисту приватності та етичних аспектів стають невід'ємною частиною цього процесу. Можливість адаптації правових обмежень до швидкого розвитку штучного інтелекту вимагає не тільки аналізу, а й нагального пошуку рішень, які забезпечують баланс між технологічним прогресом та захистом прав людини.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ COVID-19 НА СПАДКОВІ ВІДНОСИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Пандемія Covid-19, з якою стикнулось людство, вплинуло майже на всі сфери життєдіяльності, а особливо на інститут спадкування.

Так, Covid-19 вплинув на форму заповіту. Так, у більшості штатів Америки активно використовувався голографічний заповіт, тобто рукописний заповіт, який написаний спадкодавцем власноруч та не був нотаріально посвідчений.

Дійсність заповіту є питанням державного права. Голографічні заповіти дійсні тільки в тому випадку, якщо вони складені в одному з наступних штатів (але вимоги можуть змінюватись від штату до штату): Аляска, Арізона, Арканзас, Каліфорнія, Колорадо, Айдахо, Кентуккі, Мічіган, Міссісіпі, Монтана, Небраска, Невада, Нью-Джерсі, Північна Кароліна та багато інших.

У деяких з цих штатів вимагають, щоб все було написано почерком спадкодавця, тоді як інші вимагають, щоб тільки матеріальні положення (тобто положення, що визначають майно і те, хто має його отримати), були написані почерком спадкодавця.

Наприклад, у Меріленді голографічний заповіт, зроблений військовослужбовцем збройних сил США за межами Сполучених Штатів, визнаватиметься протягом року після звільнення військовослуж-

бовця зі служби. А у Нью-Йорку голографічний заповіт дійсний лише в тому випадку, якщо він складений військовослужбовцем збройних сил США «під час дійсної військової або військово-морської служби під час війни, оголошеної чи неоголошеної, або іншого збройного конфлікту»; «особою, яка служить у збройних силах або супроводжує їх», задіяною таким чином; чи моряком у морі. Він має бути повністю написаний від руки; і буде діяти тільки протягом одного року після звільнення члена зі служби, одного року після того, як особа перестала служити в збройних силах або супроводжувати їх, або три роки після того, як він став моряком у морі.

Найчастіше особа складає голографічний заповіт, коли він або вона перебуває у безпосередній небезпеці смерті і ще не склав заповіт або не бажає змінити заповіт. Типовими прикладами таких ситуацій можуть бути військові на полі бою, хтось, хто заблукав у глушині і не сподівається вижити, особа в літаку, яка ось-ось розіб'ється, або особа, яка опинилася в пастці в будівлі, що горить та інші [1].

Вважаю, що такий досвід можна запозичити та використовувати в Україні зараз під час військової агресії рф. Особливо зараз, коли більшість людей перемищуються по території всієї України або знаходяться на військовій службі, та не завжди мають час та фінансову змогу на посвідчення заповіту у нотаріусу.

Також Covid-19 вплинув і на оподаткування по спадкуванню. Більшість країн планують його збільшити у постковідний період. Так, наприклад відповідно до звіту Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), податок на спадщину має стати здебільшою частиною державних податкових надходжень після пандемії, в якому міститься попередження про те, що майнова нерівність зростатиме протягом наступного десятиліття, якщо також не збільшити податки на спадщину [2].

А наприклад, у більшості штатів Америки податок на спадщину застосовується до заповітів, що перевищують певну суму. У деяких випадках розмір маєтку має велике значення. Так, у Айові, якщо майно оцінюється менше як 25 000 доларів, податок не стягується під час переходу майна до одержувачам [3]. А у Меріленді спадщина

від маєтку вартістю менше 50 000 доларів також звільняється від податку [4]. Є й інші винятки для спадкоємців, залежно від того, наскільки тісно вони пов'язані з спадкодавцем. Ось деякі цікаві подробиці по штатах:

- Кентуккі: найближчих членів сім'ї (подружжя, батьків, дітей, братів і сестер) звільнено; інші спадкоємці звільняються від сплати до 500 чи 1000 доларів США. Податок розраховується за певною шкалою залежно від розміру спадщини та включає мінімальну суму плюс відсоткову ставку від 4% до 16% [5];

- Нью-Джерсі: найближчі родичі (дружини, діти, батьки, бабусі та дідусі, онуки) та благодійні організації звільнені від оподаткування. Брати та сестри, а також зяті/невістки звільняються від податку на суму до 25 000 доларів США. Ставка податку коливається від 11% до 16%, залежно від розміру спадщини та сімейних відносин [6].

Література

1. Holographic Will: Definition and State Requirements. URL: <https://www.legalzoom.com/articles/holographic-will-is-a-handwritten-will-valid>

2. OECD calls for higher inheritance tax after Covid pandemic URL: <https://www.theguardian.com/business/2021/may/11/oecd-higher-inheritance-tax-covid-pandemic>

3. Департамент доходів штату Айова. Ставки податку на спадщину в Айові: 2022 р. URL: <https://tax.iowa.gov/sites/default/files/2022-07/TaxRateSch2022%2860064%29.pdf>

4. Управління реєстру заповітів штату Меріленд. «Управління маєтками в Меріленді». URL: <http://registers.maryland.gov/main/publications/Administration%20of%20Estates%20Pamphlet%202022.pdf>

5. Департамент доходів Кентуккі. «Посібник з податків на спадщину та нерухомість у Кентуккі». URL: <https://revenue.ky.gov/Individual/Inheritance-Estate-Tax/PublishingImages/Pages/default/Inheritance%20Tax%20Guide%2092F101%20%281-21%29.pdf>

6. Міністерство фінансів штату Нью-Джерсі. «Класи одержувачів податку на спадщину». URL: https://www.state.nj.us/treasury/taxation/pdf/other_forms/inheritance/transferinheritanceclasses.pdf

Зубар Володимир Михайлович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

У 2023 році кафедрою цивільного права НУ «Одеська юридична академія» запропонована для студентів факультету цивільної та господарської юстиції нова учбова дисципліна «Економічний аналіз права». Цей напрямок дослідження права зародився в середині ХХ століття у США і має назву «Право і економіка» (Law and Economics). Його засновниками вважаються економісти Рональд Коуз та Гері Беккер, а також юристи Річард Познер та Гвідо Калабрезі.

У 1960 році була опублікована стаття Р. Коуза про проблему соціальних витрат у якій автор розкрив ключову роль права власності у можливості контролювати використання рідкісних ресурсів та наслідки трансакційних витрат [1].

Г. Калабрезі досліджував права, пов'язані з нещасними випадками, і розглядав деліктне право як право, що має мінімізувати аварійні, профілактичні, адміністративні витрати [2]. Величезний вклад в розвиток економічного аналізу права зробив Річард Познер, який декілька десятиліть залишається її головним авторитетом [3].

За останні роки цей напрямок дослідження завоював багато прихильників у США, учбовий курс став одним з найпопулярніших курсів серед студентів. Величезна кількість статей, підручників та монографій написана за останні роки за темою економічного аналізу права. Економіка знайшла вакантну нішу в «інтелектуальній екосистемі» права та швидко її заповнила [4; с. 3].

Економічний аналіз права використовує концепції, запозичені із економічної теорії, для дослідження правових явищ та норм. Слід зазначити, що ця дисципліна не є сурогатом цивільного, господарського чи економічного права. На відміну від галузей права, де принциповим питанням є предмет регулювання, економічний аналіз права концентрується на методах розуміння права через створений правом соціальний ефект, метод цей формується за допомогою концепцій та

теорій, що запозичені у економічної науки [5; с. 6]. Ідеї пов'язані, тим чи іншим чином, з економічним аналізом права знаходили своє втілення в працях вчених з початку ХХ ст. Так, були створені цілі школи, кожна з яких досліджувала взаємодію економіки та права. Фокус такого дослідження завжди був проблемним, точки дотику, переважно, між собою не могли віднайти економісти та юристи. Останні найбільше не погоджувалися з пропонованими ідеями кореляції економіки та права [6; с. 6].

З урахуванням того, що величезна частка правового матеріалу присвячена регулюванню економічної діяльності, звернення юристів до аналізу права з точки зору економіки було питанням часу [7; с. 341]. Зазначений курс не є спробою повторити курс з економіки, який вивчають студенти гуманітарних факультетів. Хоча слід визнати цей курс міждисциплінарним. Ідея курсу полягає у використанні економічних концепцій з метою зрозуміти право. В рамках дисципліни студенти мають опанувати методологію економічного підходу до аналізу права. Зокрема, критерії оцінки правових норм, співвідношення ефективності та справедливості.

Економічний аналіз права ґрунтується на позитивному та нормативному аналізі. Позитивний аналіз дозволяє спрогнозувати вплив правових норм на економіку та поведінку суб'єктів, а також виявити економічні передумови правових реформ минулого, стан чинного законодавства та перспективи регулювання правовідносин у майбутньому. Особливо це актуально зараз, коли відбувається процес рекодифікації цивільного законодавства України. Нормативний економічний аналіз виробляє пропозиції на реалізацію суто економічних цілей (наприклад, забезпечення економічної ефективності, збільшення надходжень до бюджету).

Запропонований курс економічного аналізу права направлений на дослідження цивільно-правових інститутів. Відповідно економічний аналіз публічно-правових інститутів (економічна теорія судового процесу, проблеми економічної теорії злочинів та покарань тощо) не входить в програму цього курсу.

Досліджуватися з точки зору економічного аналізу будуть чотири базові інститути цивільного права – речові права, права інтелектуальної власності, договірне право та недоговірні зобов'язання. В рамках курсу студенти будуть досліджувати економічний зміст права власності та інших речових прав, способи їх захисти, економічну сутність прав інтелектуальної власності. З точки зору економіки розглядається свобода договору, взаємна згода, зобов'язальна сила договору та його відносність. Окрема увага приділяється аналізу з точки зору економіки недоговірних зобов'язань, категорії вини, збиткам та їх оцінці.

Слід визнати, що в Україні прослідковуються лише поодинокі випадки дослідження економічного аналізу права. На відміну від провідних країн світу вітчизняна судова практика не використовує методи економічного аналізу права при винесенні рішень. Хочеться висловити сподівання, що широке впровадження зазначеної учбової дисципліни, змінить існуючу ситуацію і дозволить застосовувати економічний аналіз права у правотворчій та правозастосовній практиці.

Література

1. Couse R. H. The problem of social cost // *Jurnal of Law and Economics*, № 3, 1960, p.1–44.
2. Calabresi G. *The Cost of Accident – A Legal and Economic Analysis*, New Haven, Yale University Press, 1970.
3. Познер Р. А. *Рубежи теории права*. Центр навчальної літератури. 2021. 480 с.
4. Cooter, Robert and Ulen, Thomas, “Law and Economics, 6th edition” (2016). *Berkeley Law Books*. Book 2. 555p.
5. Ejan Mackaay. *Law and Economics for Civil Law Systems*. 2-th edition” (2021). *Edward Elgar publishing*. 520p.
6. Штуца В. М. Концепція економічного підходу до права // *Актуальні проблеми політики*. 2005. Вип. 56. С. 59–60 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://app.nuoua.od.ua/archive/56_2015/9.pdf.
7. Mercurio N., Medema S. G. *Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism and Beyond*. 2nd ed. Princeton University Press, 2006.

Кривенко Юлія Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ БЛАГОДІЙНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Внаслідок військової агресії росії, що відбувається з 2014 року, на жаль збільшилися такі явища, як безробіття, жебракування, професійна і життєва невлаштованість багатьох верств населення. Щоб підтримати їх, людство прагне допомагати незаможним, не багатим людям. Таку безоплатну допомогу прийнято називати благодійністю. У благодійності, з одного боку, традиційно вбачали благо та можливість порятунку для людей, які втратили надію. Важлива ознака благодійності – добровільний характер цієї діяльності. Це акт добровільного дарування блага у грошовій чи безгрошовій формі, у порядку особистої послуги тим, хто цього гостро потребує. Благодійність може бути спрямована також на заохочення та розвиток будь-яких суспільно значущих форм діяльності (наприклад, захист довкілля, охорона пам'яток культури). Матеріальна, фінансова, організаційна та інша допомога надається як фізичними, так і юридичними особами.

Правовий статус суб'єктів організованої благодійності, вперше було врегульовано нормами римського права. Невипадково цивільно-правова конструкція латинських благодійних установ *ad piam causam* є своєрідним прообразом організаційно-правових форм благодійних утворень романо-германської системи права.[1]

За часів Стародавнього світу не було фахівців з догляду за хворими, їх доглядали близькі родичі. Виняток становили лише жінки, які займаються наданням допомоги породіллям. У Стародавній Греції та Стародавньому Римі організація подібної допомоги досягла найбільшого розвитку.

Правова модель юридичних осіб, що діють у сфері організованої благодійності, вперше з'явилася в римському праві, причому суттєвий вплив на процес формування складових цієї моделі організаційно-правових форм мала християнська Церква в особі

її канонічних підрозділів *ecclesiae*. Дійсно, у зв'язку з тим, що благодійність як суспільне явище зародилася в надрах християнської Церкви, поява перших благодійних організацій була пов'язана з діяльністю раннях християнських громад та церков. Створені церквами *riae causae* сприйняли дуалістичну організаційно-правову форму своїх засновників: виступаючи в цивільному обороті як корпорації, *riae causae* насправді були установами (або інститутами). Згодом вся сукупність ознак, що визначають природу *riae causae*, була використана німецькими правознавцями при створенні романо-німецької концепції благодійних установ, а також певною мірою сучасними правознавцями для розробки в рамках чинного законодавства організаційно-правових форм благодійних організацій. Невипадково окремі елементи латинських *riae causae*, такі як неоднорідний суб'єктний склад, стабільний характер та кваліфікуюча функція благодійної мети зустрічаються і в сучасних благодійних організаціях. При цьому основна відмінність латинських установ від передбачених чинним законодавством благодійних структур полягає не тільки у властивому даним установам церковному характері, а й у тому, що у зв'язку з нерозвиненістю в римському праві вчення про юридичну особу деякі ознаки останнього простежуються в рамках латинських установ лише у зародковому стані.

Благодійність у сучасному суспільстві проявляється як складна правова модель, яку можна розглядати у вигляді щодо стійких та взаємопов'язаних елементів поведінки благодійників та результатів їх діяльності, що характеризують ініціацію та трансформацію благодійних правовідносин.[2] Іншими словами, благодійність може виступати як юридичний факт, з яким норма права пов'язує встановлення, зміну чи припинення правовідносин.

З лютого 2022 набуло поширення поняття «донати», з усіх сторін звучать прохання про необхідність донатити. Донати – це кошти, що спрямовуються без умови зустрічного надання, пожертвування, подарунок. Доходом виступають кошти, отримані авторами інтернет контенту від користувачів через спеціальні послуги на банківську карту, через системи грошових переказів, електронні гаманці. Одни-

ми з найпопулярніших інтернет-платформ для збору «донатів» виступають соціальні мережі «Instagram» та «Facebook», відео хостинги «YouTube» та сервіс для створення та перегляду коротких відео «TikTok». Слід зазначити, що у аналізованій сфері практика значно випереджає теорію. Проблема полягає у некерованому зростанні зареєстрованих користувачів, як фізичних, так і юридичних осіб.

Слід зазначити, що цивільно-правове поняття благодійності сформувалося набагато пізніше за її соціологічну концепцію, у зв'язку з чим не всі форми благодійництва отримали адекватну правову регламентацію. Так, наприклад, практично, не регулюється цивільним правом особиста благодійність, через притаманний їй спонтанний характер і негласність. У такій ситуації особливого значення набуває організована благодійність, що здійснюється за допомогою створення благодійних організацій, правовий статус яких, на відміну від правового статусу суб'єктів інших форм благодійності, детально врегульований цивільним правом.

Література

1. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико – правові аспекти): дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. О., 1997. 473 л.
2. Благодійництво як пріоритетна форма некомерційної господарської діяльності: монографія / В. О. Чепурнов, В. І. Ярема. Ужгород: КП «Ужгор. міська друк.», 2008. 144 с.

Матійко Микола Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

З огляду на наведені в науковій літературі думки «дієва економічна політика має ґрунтуватись на теоретичних розробках та рекомендаціях фахівців галузевої та фундаментальної економічної науки, а також інших суспільних наук» [1, 3].

Сучасна цивілістика особливу увагу звертає на соціальну цінність та напрямки впливу цивільного права. Зазначене актуалізує дослідження онтологічних характеристик приватноправових інсти-

тутів у сучасній юриспруденції, що дає підстави звернення до функціонального аспекту цивільного права. «Змінюються, підвищуються суспільні потреби, змінюються та розширюються функції права. І навпаки, зменшуються суспільні потреби – це відбивається і у функціях права...» [2,10].

Термін «функція» має багато значень і не є власне юридичним поняттям. У філософських дослідженнях функція – це відносини двох (групи) об'єктів, в якому зміна одного з них веде до зміни іншого, в соціології – це роль, яку певний соціальний інститут або соціальний процес виконує стосовно потреб системи більш високого рівня організації або залежність, яка спостерігається між різними компонентами одного соціального процесу, коли зміни в одній частині системи є похідними від змін в іншій її частині. Термін «функція» є досить багатомірним і придатним для характеристики будь-яких динамічних структур. В соціології був розроблений функціоналізм – один із напрямків аналізу і розуміння суспільства, його функціонування та розвитку. При цьому «сучасна соціологічна наука характеризується відсутністю єдиної загальноновизнаної теорії суспільства, а отже, становить набір різних підходів і способів концептуалізації соціальної дійсності» [3,5]. Відповідно і юридична наука, спираючись у своєму розвитку не суто на дослідження права, а й надбання інших наук не може уникати дискусій щодо функціоналізму у праві. Узагальнюючи чисельні точки зору, функцію права (мова, на нашу думку, іде здебільшого про право та елементи його системи в об'єктивному значенні, при цьому, вважаємо, що можливість існування функцій суб'єктивного права як окремого явища не виключається[4, 52–56]) можна розуміти або як соціальне призначення права, або як напрямок правового впливу на суспільні відносини, або як і те, і інше.

«Зважаючи на актуалізацію спеціалізації дослідження галузевих функцій права» [5,9] доцільним може вважатися комплексний підхід до доктринального дослідження галузевої функції права. Теоретичні розробки стосовно поняття та структури функцій права та функцій галузей права можуть бути застосовані й до цивільного права, у зв'язку з чим функція цивільного права може бути визначена як на-

прямок впливу цивільного права на суспільні відносини та соціальне призначення цивільного права, а структуру функції цивільного права становлять зміст функції цивільного права (спосіб впливу цивільного права на суспільні відносини у певному напрямку, в якому проявляються сутність, ознаки та основні властивості цивільного права), об'єкт функції цивільного права (суспільні відносини, на які цивільне право здійснює вплив), суб'єкт функції цивільного права (суб'єкт завдяки якому здійснюється вплив на суспільні відносини в певному напрямку) та засоби реалізації функції цивільного права (засоби забезпечення впливу цивільного права в певному напрямку [6,8].

При характеристиці функцій цивільного права можливо розрізнити ті з них, які є спільними для права взагалі (загальноправові на рівні цивільного права, серед яких – регулятивна функція, захисна функція, інформаційно-орієнтаційна функція, виховна функція), і ті, що є специфічними саме для цієї галузі (специфічні цивілістичні функції, серед яких – уповноважувальна функція та компенсаційна функція). При цьому певною мірою умовно можна виокремити дві групи критеріїв, які лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (що перебувають у рамках самого права) і зовнішні (що перебувають за його межами). Внутрішні критерії диференціації функцій цивільного права випливають із системи цивільного права, способів впливу цивільного права на поведінку людей, особливостей форм реалізації цивільного права. Зазначеним критерієм обумовлено існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної. Зовнішнім об'єктивним критерієм класифікації функцій цивільного права є різні соціальні фактори, які визначають призначення права. Суспільство як складне ціле підрозділяється на певні сфери суспільних відносин. Можна виділити багато таких сфер, серед них сфери, або системи – економічна, політична та виховна. Функції, що виділяються за цими сферами називають соціальними. Соціальні функції цивільного права можна визначити як напрямки зворотнього правового впливу на відповідні сфери громадського життя. Так, економічна функція являє собою правовий вплив на економічну сферу; політична – на політичну; виховна – на духовну.

На наш погляд існує об'єктивна необхідність в аналізі соціальних функцій цивільного права, оскільки вони є проявом соціальної природи цивільного права, його соціального призначення. Надати оцінку соціальному характеру цивільного права, його соціальній ролі без з'ясування соціальних функцій практично неможливо. Соціальне призначення цивільного права визначається закономірностями суспільного розвитку, воно слугує їх продовженням, вираженим у юридичній формі. Виходячи із закономірностей розвитку суспільства формулюються правові положення, що закріплюють певні відносини, беруться під охорону ті цінності, які у даний історичний момент є найбільш важливими та необхідними. При цьому соціальне – це специфічний ракурс цивільного права, де регулятивна та охоронна функції «поєднуються» у відособленій, якісно однорідній сфері соціальних відносин – економіці, політиці, вихованні і т. ін. Таким чином, класифікація соціальних функцій цивільного права деякою мірою є умовною, оскільки в дійсності досить складно провести чітке розмежування впливу цивільного права на рішення економічних, соціальних, політичних та виховних завдань. Так, елементи однієї з функцій, наприклад економічної, можуть проявлятися в інших функціях, і навпаки. Обумовлено це по-перше тим, що кожна з функцій цивільного права діє в рамках єдиної системи функцій цивільного права й, виходячи із цього, тісно взаємодіє з іншими, а по-друге тим, що сфери громадського життя, на які впливає цивільне право, у свою чергу, є взаємозалежними, оскільки самі є підсистемами суспільства. Отже функції цивільного права існують не ізольовано одна від одної, а тісно взаємодіють між собою та взаємододаються.

«Слово «економіка» має давньогрецьке походження та складається з двох слів: «ойкос» – дім, домашнє господарство та «номос» – закон, вчення. Тобто перекладається як «домоустрій» – правила ведення домашнього господарства», враховуючи що «за часів Давньої Греції окремі домогосподарства були основними виробничими одиницями, за допомогою яких суспільство в цілому задовольняло свої нагальні потреби». При цьому «повноцінне визначення її предмета обов'язково повинно вказувати як на її суспільний характер (дослі-

дження людських відносин), так і на її зв'язок із дослідженням проблем ефективного використання наявних продуктивних сил. Отже, предметом економічної теорії є дослідження відносин між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, у взаємозв'язку із проблемою ефективного використання обмежених виробничих ресурсів» [7,12]. Економічна функція цивільного права при цьому може бути визначена як економічний напрямок впливу цивільного права на суспільні відносини та економічне соціальне призначення цивільного права.

Література

1. Лоцихін О.М. Інституціональне забезпечення трансформації економічної системи: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 К., 2001 р. 15 с.
2. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія К.: Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
3. Соболевська М. Неофункціоналістські та постструктуралістські теорії в сучасній соціології: Навчальний посібник. Київ: Дух і Літера, 2010.– 164 с.
4. Матійко М.В. Інформаційна функція суб'єктивного цивільного права. Римське право і сучасність: матеріали V Міжн. наук.-метод. конф. (тези доповідей) О.: Фенікс, 2008. С. 52–56.
5. Пирожкова Ю.В. Теорія функцій адміністративного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 33 с.
6. Матійко М.В. Інформаційна функція цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2009. 20 с.
7. Економічна теорія. Під ред.. Предборського В.А. К.: Кондор, 2003. 492 с.

Омельчук Олександр Сергійович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СПОРТИВНИХ ПРАВ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабне вторгнення російський військ на територію України негативно вплинуло не лише на нормальне функціонування всіх державних та соціальних інститутів в Україні, а й позначилося на об'ємі та можливостях реалізації цілих груп цивільних прав фізичних і юридичних осіб. Поряд з безперечно значущими правами лю-

дини на фізичну цілісність, які безумовно потребують додаткового захисту в відповідний період, поза науковим дискурсом залишаються групи прав, які на перший погляд не є першоступеневими.

Як зазначає О. О. Ющик, вихідними правами галузі спортивно-го права виступають спортивні права, тобто права суб'єктів, пов'язаних зі спортом [4, с. 18]. Відмічаючи неузгодженість чинних норм вітчизняного законодавства в галузі професійного спорту (особливо локальних регламентних норм з однієї сторони та законодавчих положень – з іншої) О. О. Турянця аргументує пропозицію якнайшвидшого прийняття спеціального Закону України «Про професійний спорт», в якому на законодавчому рівні були б закріплені особливі права, якими володіють професійні спортсмени. До таких прав, на думку дослідниці повинні належати: право на укладення трудових договорів; право на участь у спортивних змаганнях згідно з правилами і право на отримання спортивних розрядів та звань відповідно до норм та вимог Єдиної спортивної класифікації; право на співпрацю з вітчизняними національними федераціями та міжнародними спортивними організаціями; право на захист своїх прав та законних інтересів відповідно до норм українського законодавства тощо [3].

Одночасно з цим можна говорити про вимушене обмеження даних прав в період воєнних дій. Так, відповідно до наказу ММС України «Про деякі питання участі офіційних делегацій національних збірних команд України у міжнародних змаганнях з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю» на виконання рішення Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 року (витяг з протоколу № 43, п. 6), здійснення заходів щодо відсторонення спортсменів, тренерів, інших представників Російської Федерації та Республіки Білорусь від участі у міжнародних спортивних змаганнях та посилення заходів з недопущення пропаганди військової агресії Російської Федерації проти України у середовищі міжнародної спортивної спільноти заборонено офіційним делегаціям національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю (далі – офіційна делегація) брати участь у міжнародних спортивних змаганнях, в яких

беруть участь спортсмени з Російської Федерації та/або Республіки Білорусь [2]. Слід також відзначити, що й до 24 лютого 2022 року існувало негласне правило щодо заборони залучення до національних збірних спортсменів, які виступали на території країни-агресора.

Аналізуючи підстави і сутність обмежень, що встановлені для спортсменів з огляду на несприятливі обставини функціонування спорту в сучасних умовах та домінування публічного інтересу при визначенні пріоритетної методології регулювання сфери спортивних правовідносин, можна зробити висновок щодо доцільності таких обмежень, враховуючи аналогічні методи регулювання даної сфери на міжнародному рівні. Так, на додаток до рішення УЄФА від 28 лютого 2022 року призупинити всі російські представницькі команди та клуби від участі в матчах змагань УЄФА Виконавчий комітет УЄФА прийняв низку рішень щодо наслідків цього рішення для його майбутніх змагань, щоб забезпечити їх безперерйне проведення в безпечному та надійному середовищі для всіх зацікавлених осіб, а саме скасувати участь російських команд та збірних, а також визнати подану Російським футбольним союзом заявку на проведення УЄФА Євро 2028 або УЄФА Євро 2032 неприйнятними згідно зі статтею 16.02 Регламенту заявок УЄФА на фінальні та фінальні етапи, в якій зазначено, що «кожен учасник торгів повинен гарантувати, що він не діє таким чином, який може вплинути на УЄФА, фінал УЄФА чи фінальну фазу УЄФА, будь-якого іншого учасника торгів (або будь-якого працівника, службовця чи представника будь-якого з вищезазначених), процедуру торгів або європейський футбол. погана репутація» [1]. Аналогічні рішення приймалися МОК та міжнародними федераціями.

Таким чином, можна зробити висновок, що дані обмеження є обґрунтованими та належним чином законодавчо закріпленими та відповідає чинному балансу інтересів суспільства та приватних інтересів.

Література

1. UEFA decisions for upcoming competitions relating to the ongoing suspension of Russian national teams and clubs. URL: <https://www.uefa.com/insideuefa/mediaservices/mediareleases/news/0275–>

150c9887cacb-882c686f407f-1000—uefa-decisions-for-upcoming-competitions-relating-to-the-ongoing/

2. Про деякі питання участі офіційних делегацій національних збірних команд України у міжнародних змаганнях з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 12 квітня 2023 р. № 2031. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-deiaki-pytannia-uchasti-ofitsiinykh-delehatsii-natsionalnykh-zbirnykh-komand-ukrainy-u-mizhnarodnykh-zmahanniakh-z-olimpiiskykh-neolimpiiskykh-vydiv-sportu-ta-vydiv-sportu-osib-z-invalidn>

3. Туляниця О.О. Права професійного спортсмена в Україні: конституційно-правове регулювання. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2020. Вип.62. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/24.pdf>

4. Ющик О.О. Про критерії визначення галузі спортивного права. Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету. 2018. № 5. С. 18–20. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/5_2018.pdf

Орзіх Юрій Геннадійович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
дослідник в Університеті Еребру (Швеція)*

ДОГОВІР ЙОГО СВОБОДА ТА ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ХАРАКТЕР. ПОРІВНЯННЯ ШВЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Угода про Асоціацію України з ЄС, рішення про підтримання кандидатури України на вступ до ЄС та зобов'язання України, які впливають з цього змушують посилювати процеси вивчення права країн ЄС з метою подальшої гармонізації українського права з правом ЄС. Королівство Швеція як країна ЄС не є виключенням з цього правила.

Не дивлячись на відсутність в Швеції класичного цивільного кодексу Шведське цивільне право побудоване на континентальній традиції з чіткими витоками з германського цивільного права та, відповідно, корінням з Римського права [1, с. 23]. Попри це, цікавим є той симбіоз взаємодії який формується між законодавчою та судовою владою в Швеції. Так, у законопроектній документації часто зазначається, що запропонований закон не має на меті владнати та вирішити всі проблеми, навпроти, ті проблеми, які виникнуть і не були виріше-

ні законом повинні бути вирішені шляхом створення права суддею (“...have to be solved through judge made law”) [1, с. 23]. Тобто, прийняте та діюче законодавство має примат над судовою практикою і є керівним орієнтиром для суду, водночас судова влада, особливо по справах пов’язаних з публічним інтересом [2, с. 45–46], може покладатися на законопроектну роботу щоб відшукати мету закону, що лежить в його основі у тих випадках, коли треба вирішити проблему, яка прямим текстом не вказана в законі але має певне відношення до нього. Такий підхід у шведській системі права дуже нагадує стиль загальної системи права (common law system) хоча і не повторює його повністю оскільки навіть рішення Верховного суду Швеції не є обов’язковими для виконання нижчими судами [1, с. 24].

Девіації від даної картини, яка певним чином формує часткове уявлення про джерела права Швеції, є приватне право, де визначальні позиції були надані договору як джерелу права. Абзац 2 статті 1 Закону Швеції «Про Контракти» (1915:218) [3], визначає примат договору, комерційної (торгової) практики та звичаїв ділового обігу як джерела права над зазначеним законом – “*The provisions of the aforementioned sections shall apply unless the contrary may be inferred from the offer or the reply, from commercial practice, or from any other custom.*” [4].

Характерним на наш погляд є те, що ступінь свободи договору визначається через одночасну номінацію договору в якості джерела права, яке в якості своєї емерджентної властивості має наслідком виникнення у сторін прав та обов’язків, яких в них до моменту укладення не було і існування яких могло навіть не передбачатися самими законодавством.

Надання договору у праві будь-якої країни статусу джерела права значним чином посилює його обов’язковість, яка є наслідком принципу Римського права – **pacta sunt servanda**. Даний принцип вже давно став загальним принципом права, міжнародного приватного права, європейського права та складовою частиною верховенства права (Rule of Law) відповідно до чек листа прийнятого Венеційською комісією «За демократію через право» [5, с. 20]. Будь-який принцип права прагне до аутоабсолютизації оскільки сам по собі є

логічною, довершеною максимою якого зсередини нічого не стримує від експансії. Розуміючи це, на протигагу цьому надзвичайно необхідному та важливому принципу створений інший принцип – **rebus sic stantibus**, який допускає часткове невиконання сторонами умов договору, аж до повного нівелювання обов'язковості договору у випадку істотної зміни обставин. Згадані принципи іноді називають моральними аксіомами, які певною мірою конфліктують між собою [6] і які, відповідно, балансують між собою оскільки є силами протилежного характеру.

Шведська традиція законодавчої концептуалізації у сфері приватного права суттєвим чином відрізняється від української, яка схильна надавати велику кількість визначень поняттям, що використовуються законодавцем. Так, у Коментарі до Закону Швеції «Про Контракти» зазначено, те, що мається на увазі під договором, не є чимось, що визначає сам закон, напроти, подібні поняття стають предметом жвавих юридичних дискусій в юриспруденції [7].

Відповідно до статті 1 Закону Швеції «Про Контракти» (1915:218) [4] пропозиція укласти договір та відповідь на неї зобов'язують оферента та акцептанта, якщо вони зроблені у відповідності до статей 2–9 зазначеного закону. Фактично, законодавець Швеції таким чином визначає концепцію договору через механізм його укладення. Тобто, якщо в реальності присутні юридичні факти у вигляді 1) пропозиції укласти договір від одного суб'єкта та 2) прийняття пропозиції другим суб'єктом 3) та відсутні порушення статей 2–9 зазначеного закону – йдеться про укладений договір, а отже і про його обов'язковість. Можна припустити, що саме визначення поняття договору за шведським правом буде виглядати таким чином: *Договором є взаємні дії сторін з пропозиції та її прийняття, як є взаємозобов'язуючою для оферента та акцептанта*. Це вкотре підтверджує прагматичний підхід Шведського законодавця особливо в питаннях приватного права.

Діючий Цивільний кодекс України, відповідно до статті 6, характер відносин між договором та актами цивільного законодавства, ставлячи договір на рівень джерела права у той момент, коли у части-

ні 3 визначається, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, але, говорить частина 2, не відступаючи від положень актів цивільного законодавства, якщо відступ від них прямо заборонений.[8] (Наприклад, абз 2, ч. 1 ст. 739, ч. 2, ст. 774 ЦК України). Дане положення визначає позитивні та негативні маркери межі свободи договору у цивільному праві України. Суттєвою відмінністю від класичного підходу до свободи договору є застосування цих положень до односторонніх правочинів (ч. 4 статті 6 ЦК України). Законодавча концепція договору, квінтесенцією якої є частина 1 статті 626 ЦК України, визначає договір через домовленість сторін, залишаючи обов'язковість договору статті 629 ЦК України.

Зміст базових складових принципу свободи договору суттєвим чином не відрізняється від українського підходу як на європейському рівні (див. DCFR) [9] так і на рівні договірного права Швеції [10].

Підводячи проміжний підсумок зазначимо, що українське та шведське право не дивлячись історичні, соціальні, культурні та правові відмінності мають спільні риси на рівні принципів договірного права та закріплення договору як джерела права. Водночас, обсяг на який розкривається кожний конкретний принцип у законодавстві та правозастосовній практиці та значення договору як джерела права відрізняється.

Література

1. Flodgren B, Runesson EM. Contract law in Sweden. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International; 2015.
2. Carlson L. The fundamentals of Swedish law. Third edition. Lund: Studentlitteratur; 2019. p. 501
3. Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattnings-samling/lag-1915218-om-avtal-och-andra-rattshandlingar_sfs-1915-218
4. Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. URL: <https://juno.nj.se/b/documents/1390006?tab=translations>
5. Rule of Law – Venice Commission. URL: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf
6. The Foundations of European Private Law, edited by Roger Brownsword, et al., Bloomsbury Publishing Plc, 2011. *ProQuest Ebook Central*. URL: <http://>

ebookcentral.proquest.com/lib/universitetsbiblioteket-ebooks/detail.action? DocID=1772994.

7. Коментар до Закону Швеції «Про Контракти». URL: <https://juno.nj.se/b/documents/527211?subTab=karnov&tab=annotations>

8. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2077>

9. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition, Sellier – European Law Publishers GmbH, 2009. ProQuest Ebook Central. URL: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/universitetsbiblioteket-ebooks/detail.action?docID=4746605>

10. Strömholm S. THE FREEDOM TO CONTRACT – A COMPLEX CLUSTER OF RULES. Scandinavian studies in law. 1989;33:203

Павлова Вікторія Георгіївна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ЗМІШАНОГО ДОГОВОРУ

Зростання застосування ускладнених договірних конструкцій породжує появу в доктрині цивільного права нових кваліфікуючих критеріїв для виділення таких договорів як змішані та непоіменовані.

Основоположний принцип приватного права – свобода договору, знайшов своє відображення у частині 2 ст. 628 ЦК України, в якій законодавець закріпив за сторонами договору право на укладення змішаного договору, в якому містяться елементи різних договорів. Отже, на законодавчому рівні була встановлена дефініція змішаного договору. Крім того, ЦК України задекларував, що до відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Аналізуючи правозастосовчу практику, можна зробити висновок, що саме змішані договори породжують нові договірні конструкції, тобто, непоіменовані договори, які потім отримують визнання та законодавче закріплення.

Природа змішаного договору полягає у поєднанні елементів договорів різних договірних конструкцій, які закріплені на законодав-

чому рівні. При цьому, як слушно зазначає Р. Лідовець, «змішаним є договір, у якому поєднуються елементи договорів різних типів, що передбачені законодавством, і, разом з тим, не можна вважати змішаним договір, який поєднує різні види одного типу договору» [1, с. 13].

Поєднуючи різні види традиційних моделей договірних конструкцій таких як купівля-продаж, найм, послуги тощо, слід враховувати форму, особливості змісту кожного договору та увагу зосереджувати саме на синолагматичних обов'язках контрагентів, та на можливих правових наслідках.

Наприклад, договір аутсорсингу – це договір за яким одна сторона (замовник) делегує або зобов'язується делегувати на певний період часу свої повноваження з виконання певних функцій чи видів діяльності іншій стороні (аутсорсеру), яка має для цього необхідний кваліфікований персонал, а аутсорсер зобов'язується за плату надавати відповідні послуги (виробничі, сервісні, фінансові, інформаційні, технологічні, організаційні, фінансово-економічні, маркетингові тощо) [2, с. 126]. Договір аутсорсингу слід вважати змішаним, непоіменованим договором, про що свідчить наявність уречевленого результату послуги, цим результатом є акт виконаних робіт чи звіт компанії аутсорсера про результати надання її працівниками обумовлених договором послуг (містяться елементи договору підряду і договору про надання послуг) [3, с. 81]. Іншими прикладами змішаного договору в юридичній літературі називають договір підряду з послугами постачання, договір найму з правом викупу, ліцензійні договори з послугами технічного забезпечення, договір аутстафінгу, інвестиційний договір, франчайзинговий договір або договір комерційної концесії з послугами постачання, договір будівельного підряду з послугами постачання обладнання, договір про переробку давальницької сировини, дистриб'юторський договір, договір факторингу, договір консигнації, лізингові угоди тощо.

З наведеного переліку вбачається, що змішані договори класифікуються за критерієм закріплення відповідної договірної конструкції в ЦК України чи в іншому нормативному акті або відсутності такого законодавчого закріплення, тобто непоіменованості договору. Якщо

договір комерційної концесії закріплений ст. 1115 ЦК України, закріплення на законодавчому рівні договору аутстафінгу – послуги з посередництва у працевлаштуванні – відсутнє. Отже, труднощі, що пов'язані із кваліфікацією та відсутністю уніфікації таких договорів призводить до практичних проблем.

Однією із найпоширеніших проблем, яка виникає на практиці – це застосування змішаного договору, якщо сторонами договору виступають контрагенти міжнародних договірних правовідносин. При цьому, у п. 19–21 преамбули Регламенту (ЄС) N593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)» декларується, що в разі, коли договір не може бути віднесений до однієї з певних категорій (*suí generis*) або якщо за своїми ознаками він є змішаним договором, тобто належить до кількох певних категорій, в такому випадку договір підлягає регулюванню правом держави, де знаходиться постійне місце проживання контрагента, який зобов'язаний здійснити виконання, що має вирішальне значення виходячи із змісту договору. Якщо договір складається із прав та обов'язків, які відносяться до кількох певних категорій договорів, тоді необхідно з'ясувати місце здійснення виконання договору, що має вирішальне значення виходячи із змісту договору – його центру тяжіння. У разі неможливості віднести договір до жодної з визначених вище категорій або встановити місце проживання контрагента, який повинен здійснити виконання, що має вирішальне значення виходячи із змісту договору, договір підлягає регулюванню правом держави, з якою він має найтісніші зв'язки, для визначення чого слід врахувати, зокрема наявність дуже тісних зв'язків договору з одним або декількома договорами [4].

Враховуючи вищевикладене, укладаючи змішані договори слід конкретно декларувати договірні зобов'язання, що впливають із суті кожної договірної конструкції, що об'єднуються в єдиний правовий документ – договір, оскільки в разі розгляду спору в судовому порядку суд буде з'ясовувати обставини виконання, що має вирішальне значення виходячи із змісту договору за кожним із договірних зобов'язань, що даний договір містить.

Література

1. Лідовець Р. А. Змішані договори в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2005. 20 с.
2. Резніченко С. В. Договір аутсорсингу та сфери його застосування. Приватне право і підприємництво. 2014. Вип. 13. С. 125–128.
3. Швидка В. Г. Теоретичні та практичні питання правового регулювання договору аутсорсингу в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 2. С. 79–82.
4. Регламент (ЄС) N593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим І»)» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_905#Text

Тарасенко Леонід Леонідович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка*

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ І ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Винахідництво в Україні до початку повномасштабного вторгнення росії (до лютого 2022 р.) розвивалося доволі активно. Відповідне правове регулювання також вдосконалювалося відповідно до європейських стандартів. Зокрема, у 2020 р. відбулася комплексна реформа законодавства про промислову власність, у тому числі і реформа патентного законодавства. У рамках реформи було внесені суттєві зміни до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», які мали на меті покращити стан правового регулювання щодо сутності винаходу, корисної моделі, щодо порядку набуття прав на них, щодо здійснення та захисту патентних прав. Було створено нову інституцію – Національний орган інтелектуальної власності, повноваження якого були покладені на Укрпатент (ДП «Український інститут інтелектуальної власності»). Загалом позитивно сприймаємо проведену реформу патентного законодавства, оскільки дійсно вона наблизилася правові положення, які унормовують відносини щодо створення та використання новітніх технологій та інновацій (які патентуються), до європейської моделі правового регулювання цих інститутів.

Після 24 лютого 2022 р. розвиток законодавства України у цій сфері зупинився. Безумовно, держава не в змозі продовжувати нормально функціонувати в умовах війни, і питання завершення реформування законодавства про промислову власність не є пріоритетним станом на сьогодні, і це не підлягає сумніву.

Водночас навіть в умовах війни певні дії держава таки зробила, а саме на рівні закону зроблено намагання піти на зустріч правовласникам щодо зупинення перебігу строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав. Вказані положення містяться у Законі України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», який набув чинності у квітні 2022 р. Попри дискусійність окремих законодавчих положень, які містяться у цьому законі (зокрема, щодо продовження строку дії майнових прав на винаходи і корисні моделі у разі спливу строку, на який видано патент), відзначаємо потрібність цього законодавчого акту та слушні намагання законодавця не допустити втрату правовласниками прав на об'єкти промислової власності або не допустити прострочення вчинення певних дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності.

Натомість в законодавчі акти, які безпосередньо унормовують відносини щодо патентування та використання новітніх технічних рішень (в якості винаходів, корисних моделей, ноу хау), у 2022 р. зміни внесені не були. Йдеться про такі законодавчі акти як Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», які призначені для регулювання патентних правовідносин та правовідносин з охорони майнових прав на вітчизняні технології та інновації.

Звичайно, прикриваючись проведеною реформою законодавства про промислову власність, яка змістовно була доволі якісною, і дійсно змінила правові підходи до правової охорони винаходів і корисних моделей (як основних індикаторів розвитку технологій та інновацій),

можна стверджувати, що немає гострої потреби реформувати вказане законодавство далі, а особливо в умовах війни, коли пріоритети є зовсім іншими. З одного боку, дійсно, це відповідає дійсності. З іншого боку – парламент станом на сьогодні працює особливо активно, приймаються численні зміни до законів, які є регуляторами у багатьох сферах суспільного життя.

Зокрема, у сфері інтелектуальної власності напрацьовується, дискутується проект закону про авторське право, який вже навіть прийнято у першому читанні, підготовлено до другого читання. Це свідчить про те, що і законодавство про промислову власність можна продовжувати дореформовувати. Звичайно, у даному випадку законодавцю слід підійти спокійно і виважено, без поспіху, оскільки сьогодні вже немає критичної необхідності змінювати відповідні законодавчі положення у сфері винахідництва, технологій та інновацій.

Але законодавець повинен якось відреагувати на те, що в час війни правовій охороні нових технологічних та технічних рішень необхідно приділити особливу увагу. Чи достатньо діючого законодавства у сфері патентного права та у сфері трансферу технологій? З одного боку – так, достатньо. З іншого боку – війна продукує швидкий розвиток справді інноваційних рішень у сфері оборони (військова галузь). Йдеться про технічні розробки як великих, так малих державних підприємств оборонного комплексу, про розробки науково-дослідних установ у цій сфері. Також часто нові технічні рішення пропонуються і нашими мужніми і креативними військовими, які, перебуваючи на «передовій», шукають і знаходять нове вирішення багатьох технічних питань, частина з яких претендує на те, щоб бути запатентованими в подальшому (йдеться, наприклад, про розробку та вдосконалення бойових дронів, інших летальних апаратів тощо).

Держава повинна створити умови (законодавчі, фінансові тощо) для спрощеного та/або пришвидшеного патентування таких інновацій в умовах війни, з урахуванням особи-винахідника та призначення винайденого технічного рішення. Безумовно, пришвидшити процедуру патентування певного технічного рішення як винаходу практично неможливо, зважаючи на комплексність правового регулювання цих

відносин та складну і довготривалу процедуру патентування. Натомість видача патенту на корисну модель за результатами проведення виключно формальної експертизи заявки може бути прискорена, і цього можна досягнути навіть не через відповідні законодавчі зміни, а через прийняття вольових рішень керівництва НОІВ.

Окрім того, не слід забувати про інститут секретного винаходу (корисної моделі). Більшість військових інноваційних рішень можуть бути реально засекречені, і на них мав би бути поширено режим саме секретного винаходу (чи корисної моделі).

Ткалич Максим Олегович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Запорізького національного університету*

Толмачевська Юлія Олегівна

*аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ КІБЕРСПОРТУ

Якщо спробувати узагальнити погляди фахівців на проблему правового регулювання сфери традиційного спорту, то можна дійти висновку щодо існування двох головних підходів: приватно-правового і публічно-правового. Як слідє з самих термінів, різниця між цими підходами полягає в уявленнях про роль держави в системі нормативного регулювання спортивних відносин. Йдеться, зокрема, про те, що приватноправовий підхід заперечує провідну роль держави в зазначеному аспекті, а публічно-правовий підхід визначає роль держави при регулюванні спортивних відносин, як провідну.

Наразі кіберспорт у значній мірі повторює тенденції традиційних видів спорту. Наприклад, у кіберспорті вже є гравці-бренди на кшталт s1mple в CS: GO або Dendi в Dota 2 – як Крістіану Роналду у футболі чи Новак Джокович в тенісі. Втім, на відміну від футболу або тенісу, будь-яка кіберспортивна дисципліна є інтелектуальною власністю компанії-розробника гри, що закріплено на рівні офіційних правил гри. Наприклад, найпопулярніші Dota і Counter-Strike –

власність американської компанії Valve Corporation, за якою завжди буде останнє слово в будь-якому питанні, що стосується використання гри. Якщо Valve вирішить відкликати ліцензію, ніхто не зможе провести змагання: рішення турнірних операторів просто не матимуть жодної юридичної сили.

Від часів своєї появи сучасний спорт користується своєрідним імунітетом від державного впливу. А саме – йдеться про принцип автономії спорту, що виник у часи зародження сучасного олімпійського руху в кінці XIX століття, і зараз формально закріплений в низці нормативно-правових актів, що регулюють сферу спорту. Отже, цілком логічним є поширення принципу автономії, зокрема, й на сферу кіберспорту. Відповідно, пріоритетним підходом до врегулювання суспільних відносин у кіберспорті доцільно вважати саме приватно-правовий підхід, в межах якого кіберспортивні організації, переважно, самостійно упорядковують різноманітні відносини, що складаються в межах кіберспорту. Втім, це не виключає обов'язку держави закріпити загальні засади нормативно-правового регулювання відносин у сфері кіберспорту на законодавчому рівні, включно із визнанням кіберспорту офіційним видом спорту. Логічно, що з часом у кіберспорті може бути створена власна система керівних органів (федерацій), власні профспілки, окрема система третейських судів (за прикладом CAS) і, зрештою, з'явиться власний специфічний правопорядок, характерний тільки для сфери кіберспорту, за прикладом *Lex Sportiva* у класичному спорті. Звичайно, можна було б спробувати використовувати вже наявну інфраструктуру класичного спорту, адже в багатьох країнах світу кіберспорт визнано видом спорту, втім специфіка кіберспорту потребує специфічних знань і навичок всіх учасників кіберспортивної діяльності, відповідно, напевно, більш доцільним є створення власної інфраструктури для кіберспорту.

Щодо інтелектуальної власності, то в правовій доктрині підходи до захисту прав інтелектуальної власності дещо відрізняються. Зазвичай захисту підлягає окремий аспект кіберспортивної дисципліни, як-то програмний код як літературний твір, аудіовізуальні ефекти тощо, – і захищається в межах авторського права. При цьому, не існує

заборони на захист ігрового дизайну або геймплею в рамках патентного права. Також можливо захищати права на відеогру як комп'ютерну програму, що є об'єктом авторського права.

На жаль, у зв'язку із повномасштабною війною і геноцидом, які росія розпочала проти України, український кіберспорт було «поставлено на паузу», адже на перший план вийшли питання фізичного виживання людей і захисту країни. Втім, деякі кіберспортсмени-українці продовжують брати участь у міжнародних змаганнях. При цьому, деяким із них було надано підтримку за кордоном, так само, як частина українських спортсменів з «традиційних» видів спорту отримали підтримку, зокрема, й можливість тренуватися, в іноземних країнах, які засуджують агресію росії.

Стосовно російського кіберспорту міжнародними кіберспортивними організаціями було застосовано санкції, на кшталт недопуску команд з російською «пропискою» або участі в міжнародних турнірах під нейтральним прапором. Втім, такі заходи виявилися недостатніми.

Звичайно, міжнародні кіберспортивні організації мають повністю заборонити участь російських команд і спортсменів у будь-яких турнірах до закінчення війни і виплати Україні всіх репарацій. Але поки цього не відбулося українському кіберспорту необхідно розірвати всі зв'язки із кіберспортом країни-терориста.

Зокрема, компанія WARGAMING, розробник популярної в Україні мобільної гри World of Tanks Blitz, оголосила про початок перенесення екаунтів українських гравців з так званого СНД-сервера на європейський. Це дуже важливо, адже перенесення екаунтів українських користувачів передбачає збереження всіх ігрових активів та прогресів українських геймерів і формально ставить крапку у питанні остаточного виходу компанії з ринку РФ та Республіки Білорусь. Також розробник планує повністю вилучити СНД-сервер, який фактично був віртуальним місцем зустрічі українців та росіян понад десять останніх років.

Таке рішення WARGAMING можна тільки вітати – воно значно скоротить внутрішньоігрові комунікації геймерів з України і РФ.

Водночас, «токсичні» гравці з РФ, які захотіли переміститися за українцями на європейський сервер, будуть змушені пожертвувати сервісами внутрішньоігрових покупок і можливістю оновлювати гру, що фактично зведе до нуля їхню присутність у європейській спільноті World of Tanks Blitz вже в найближчі місяці.

Звичайно, до закінчення війни очікувати, що український кіберспорт буде швидко розвиватися, було б наївно, втім після війни він може посісти провідне місце серед світових лідерів. Офіційне визнання кіберспорту видом спорту і входження до європейського кіберспортивного простору цьому тільки сприятимуть.

Токарева Віра Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ОБРОБКИ
ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ МІЖ ЄС ТА США**

Регламент ЄС 2016/679 передбачає обмеження експорту персональних даних резидентів за межі ЄС. Транскордонна передача даних до третіх країн можлива лише за умови дотримання положень Глави V Регламенту, яка містить обмежену кількість механізмів, направлених на те, щоб передача до третіх держав не послаблювала рівень захисту персональних даних, гарантований Регламентом. Дозволяється передача персональних даних резидентів ЄС до третьої держави при наявності одного із таких механізмів: прийняття рішення Європейської Комісії про адекватність передачі персональних даних до третьої держави, здійснення належних гарантій (ст. 46), наявність обов'язкових корпоративних правил (ст. 47) або стандартних положень контракту з трансферу даних (standard contractual clauses, SCC).

Після низки звинувачень Е. Сноудена про масове спостереження державними службами США, австрійський фахівець із захисту права на недоторканність приватного життя М. Шремс звернувся до Верховного суду Ірландії, де знаходиться європейська філія корпорації Facebook, звинувативши керівництво корпорації у порушенні законодавства про захист персональних даних ЄС. Діюча на той

момент Директива 95/96/ ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» суворо обмежувала можливості використання та збору персональних даних компаніями, як Google та Facebook, та такими організаціями, як Агентство національної безпеки США, включаючи обмеження на збір персональних даних урядом від підприємств для цілей нагляду.

Позов проти Facebook став реакцією на інформацію про те, що американські спецслужби, зокрема Агентство національної безпеки США (АНБ), можуть легко отримати доступ до персональних даних користувачів, оскільки соціальна мережа зберігає особисті дані користувачів, у тому числі резидентів ЄС, на серверах у США. Відтак на ці дані, поширюватися менш суворі ніж у ЄС, правила про захист персональної інформації.

Справу було передано до Європейського суду Справедливості у Люксембурзі щоб оскаржити чинність спеціальної домовленості між США та Єврокомісією від 26 липня 2000 р., яка передбачала принципи «Безпечної Гавані» (Safe Harbor) [1], які гарантували адекватний рівень захисту персональних даних громадян ЄС у разі їх експорту до США, що дозволяло корпораціям США безперешкодно обмінюватися персональними даними із державами ЄС [2]. Позов підтримав генеральний адвокат Європейського суду Ів Бот, опублікувавши свою позицію по справі, зазначивши, що в США персональні дані громадян держав ЄС недостатньо захищені та доступні для американських спецслужб. На думку юриста, збір даних соцмережами порушує суворі правила та законодавство ЄС, яке забороняє передачу персональних даних громадян ЄС до інших держав, якщо ті не забезпечують належні гарантії [3].

Результатом небезпідставних побоювань стосовно транскордонної передачі персональних даних між ЄС та США стало Рішення Суду ЄС у Люксембурзі у справі *Schrems v. Data Protection Commissioner (Ireland)* від 6 жовтня 2015 р. яке визнало втратившим чинність принципи «Безпечної гавані» та заборонило транскордонну передачу персональних даних або обмін даними з державами, які мають нижчі стандарти конфіденційності та захисту персональних даних ніж пе-

редбачені в ЄС. Відповідно до «Безпечної Гавані» працювало більше 4500 компаній у США [4]. На думку Суду ЄС, рішення Комісії від 26 липня 2000 р., яка передбачало принципи «Безпечної Гавані» визнано втратившим чинність, оскільки не має передбачає обмеження компетенцій національних наглядових органів. За визначенням Суду законодавство США в сфері захисту персональних даних містить низькі стандарти захисту, аніж передбачені законодавством ЄС, тому передача та зберігання персональних даних громадян ЄС на серверах в США повинно заборонити. Суд також зазначив, що законодавство ЄС, яке дозволяє публічній владі на загальних підставах отримувати доступ до електронних повідомлень громадян, ставить під загрозу реалізацію права на недоторканність та повагу приватного життя.

Крім того, М. Шремс ініціював колективний позов проти Facebook, який було подано до земельного суду з цивільних справ у Відні, у якому біля 25 тисяч осіб, звинуватили компанію у порушенні законодавства ЄС про захист персональних даних [5]. Позивачі вимагали від Facebook символічну компенсацію – по 500 євро кожному. Суд відхилив позов, після чого М. Шремс подав апеляцію.

У зв'язку із невідповідністю принципів «Безпечної Гавані» законодавству ЄС, на продовження позиції Суду ЄС у даній справі, у 2017 році Європарламент звернувся до Суду ЄС для розгляду на предмет отримання думки про відповідність домовленості між ЄС і Канадою про передачу й обробку даних пасажирів (Passenger Name Record (PNR)) вимогам ст. 7 та 8 Хартії основних прав ЄС з урахуванням стандартів захисту персональних даних. Данна Угода дозволяла систематичну та безперервну передачу даних пасажирів (дані пасажирів, що зберігаються авіаперевізниками в їх системах бронювання та реєстрації) канадському органу з метою використання та зберігання цих даних, можливо, подальшу передання іншим органам та іншим державам, які не є членами ЄС, в цілях боротьби з тероризмом та іншими формами транснаціональної злочинності. Суд ЄС у своїй думці № 1/15 від 26 липня 2017 р. дійшов висновку, що пропонувана Угода про передачу персональних даних пасажирів є несумісною з правом на захист приватного життя та стандартами захисту персональних даних визнаними в ЄС [6].

На заміну «Безпечній Гавані» яка втратила чинність, ЄС та США уклали угоду Privacy Shield затверджену Рішенням Комісії ЄС 2016/1250 про адекватність захисту персональних даних при передачі з ЄС до США, відповідно до якої на компанії США покладался обов'язок суворо забезпечувати захист персональних даних, на державні органи США покладено обов'язок надійного моніторингу та забезпечення виконання зобов'язань у тісній співпраці з наглядовими органами із захисту персональних даних ЄС. Великі технологічні компанії, розташовані в США, такі як Google, Facebook, Apple і Microsoft, повинні були прийняти типові положення для кожного випадку передачі персональних даних з ЄС до США, дотримуючись вимог ЄС [7]. Відповідно, у зв'язку із прийняттям рішення Суду ЄС від 6 жовтня 2015 р. яке відмінило дію «Безпечної Гавані» компанії з США мали збути змушені укладати Стандартні Контрактні Умови (standard contractual clauses, SCC) з трансферу даних для продовження їх передачі з ЄС до США.

Проте у зв'язку із новою скаргою М. Шремса на Facebook, Суд ЄС від 16 липня 2020 року прийняв рішення, що угода EU-US Privacy Shield яка використовується технологічними компаніями, банками, фінансовими установами та іншими компаніями для передачі персональних даних з ЄС до США не захищає належним чином персональні дані та приватне життя резидентів ЄС [8]. З огляду на твердження М. Шремса, що Стандартні Контрактні Умови, не гарантують належний захист персональних даних та приватного життя резидентів ЄС при передачі на сервери за межі ЄС, зокрема у роботі таких компаній як Facebook, Суд ЄС визнав недійсним Рішення Комісії ЄС 2016/1250 про затвердження адекватності захисту персональних даних в угоді Privacy Shield [9]. Суд визнав, що вимоги національної безпеки США, спільних інтересів та правозастосування порушують основні права осіб чії персональні дані передаються до США; Рішення Комісії ЄС 2016/1250 не відповідає вимогам, по суті передбаченим законодавством ЄС, обмежено у наданні належного захисту персональних даних яке впливає із внутрішнього законодавства США, що вимоги національної безпеки США, суспільних інтересів та правоохоронних

органів несуть переважну силу, випадаючи втручання у основні права осіб, данні яких передаються в третю державу (США). Суд визнав, що положення окремих державних програм спостереження США не накладають обмеження на виконання їх повноважень та не передбачають правових гарантій для не втручання в приватне життя осіб які не є громадянами США.

Ці положення хоча й передбачають вимоги, які державні органи США мають дотримуватися при реалізації, програм спостереження, водночас ці положення не надають суб'єктам даних права на звернення до суду для оскарження дій державних органів США. За твердженням Суду ЄС обмеження із захисту персональних даних, що випливають із національного законодавства США про можливість доступу до їх персональних даних державним органам США, в даному рішенні Європейської Комісії не передбачені так, щоб вони були рівноцінні вимогам законодавства ЄС, в частині принципу пропорційності, оскільки застосування програм спостереження на основі цих положень не є чітко обмеженими суворою необхідністю.

Суд ЄС зазначив, що попри Рішення Комісії ЄС 2016/1250, механізм омбудсмана передбачений у цьому рішенні не містить підстав для захисту суб'єктів даних, не надає гарантій еквівалентних законодавством ЄС, не передбачає гарантій незалежності омбудсмана, та повноважень приймати рішення які б покладали зобов'язання на державні органи для забезпечення належного захисту прав резидентів ЄС. З урахуванням визнання Судом ЄС Рішення Комісії ЄС 2016/1250 про адекватність захисту персональних даних при передачі з ЄС до США не дійсним, істотним чином ускладнилася робота компаній з США які збирають, обробляють персональні дані резидентів ЄС (наприклад, Google, Facebook, Apple).

Наразі, у 2022 році США та Європейська комісія узгодили принципи нової Трансатлантичної системи конфіденційності даних яка має полегшити компаніям передачу даних, запровадити більш високий рівень захисту персональних даних та обмежити втручання державних органів США у приватне життя резидентів ЄС.

Література

1. Commission Decision 2000/520/EC: pursuant to Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council on the adequacy of the protection provided by the safe harbour privacy principles and related frequently asked questions issued by the US Department of Commerce (notified under document number C(2000) 2441) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32000D0520>
2. Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner, Digital Rights Ireland Ltd, Case (CJEU) (Grand Chamber) C-362/14, 6 October 2015 URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=169195&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=143358>
3. Opinion of advocate general Yves Bot delivered on 23 september 2015. Case c-362/14 Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=168421&doclang=en>
4. «Небезопасна гавань» Закон и Бизнес. № 41 (1235). URL: <https://zib.com.ua/ru/119128.html>
5. Shields M., Potter M. Austria's highest court to decide whether to allow class action vs Facebook URL: <https://www.reuters.com/article/us-eu-privacy-facebook-schrems-idUSKBN0TC0L220151123>
6. OPINION1/15 OF THE COURT (Grand Chamber) 26 July 2017 URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=193216&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=558533>
7. Commission Implementing Decision (EU) 2016/1250 of 12 July 2016 pursuant to Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council on the adequacy of the protection provided by the EU-U.S. Privacy Shield (notified under document C (2016) 4176) URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2016.207.01.0001.01.ENG
8. Насадюк А. Суд ЕС отменил соглашение EU-U.S. Privacy Shield. Юридична практика. № 34–35. URL: <https://pravo.ua/articles/zashhitnyj-blok/>
9. Data Protection Commissioner v *Facebook Ireland Limited*, *Maximillian Schrems*, Case C-311/18, CJEU (Grand Chamber), 16 July 2020. Date. 16/07/2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0311>.

Фасій Богдан Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права,
декан факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД
І ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

Відповідно до частини першої ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [1]. При такому досить широкому розумінні права неможливо поставити знак рівності між ним і законом.

Принцип верховенства права встановлює стандарти, якими має послуговуватися суддя при здійсненні правосуддя. До того ж, існує проблема неправових, несправедливих законів, а також законів, що містять оціночні поняття, неконкретні, абстрактні і неякісні норми. Відповідно виникає необхідність у тлумаченні закону, яке може мати наслідком декілька варіантів законних результатів. Варіант має обрати суддя, керуючись власним праворозумінням і внутрішнім переконанням. В такому випадку суд при вирішенні справи має керуватися принципом верховенства права, однією з основних його елементів – справедливістю. Справедливість таким чином може виступати в якості регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Це така властивість права, яка виражена, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. Отже, застосо-

вуючи закон, суддя оцінює його з точки зору відповідності засадам справедливості, якості, правової визначеності тощо. Таким чином, ми вертаємось до природного права, яке є джерелом справедливого і досконалого людського закону. Англійський теоретик права XVIII століття В. Блекстоун зазначав, що «людські закони є нечинними, якщо вони суперечать «природному праву». Суддя, який має повноваження на застосування права, не робить нічого поганого, коли застосовує природне право, яке не можна знайти у позитивних джерелах. Коли суддя доходить висновків, які не ґрунтуються на позитивному праві, він застосовує право, яке вічно існує у суспільстві, а не створює нове право. Суддя, який не обмежений у своїй діяльності «законами у книгах», а йде далі писаного тексту, діє не у протилежності, а відповідно до права [2, с. 154].

Як зазначає М. Кравчук, ставлення до суддівського розсуду у різні часи було різним [3], зокрема, у період формування європейського кодифікованого законодавства, коли воно співіснувало з систематизованим і опрацьованим юристами-вченими римським правом, держава прагнула максимально його конкретизувати, щоб не дати можливості суддям за своїм розсудом вносити в нього зміни під приводом тлумачення... Однак судова практика підтвердила абсурдність таких настанов, оскільки з'ясувалось, що законодавець навіть при великій уяві не зможе ані виявити, ані врегулювати все різноманіття проблем, що можуть виникнути, атому повинно залишитися місце в судовій практиці, яке конкретизує застосування закону стосовно непередбачених окремих випадків і адаптує його до мінливих потреб суспільства [4, с. 16].

Отже, суддівський розсуд тоді буде відповідати своєму призначенню, коли його результатом буде акт прийняття рішення за відсутності чітко встановленого правила та з урахуванням того, що буде вважатися найбільш справедливим рішенням за цих обставин та відповідно до закону [5, с. 22].

З врахуванням принципу верховенства права у науці сформульовано низку понять суддівського розсуду. Зокрема, «суддівським розсудом є «вихідний принцип здійснення правосуддя, що полягає

у гарантуванні суб'єктові правозастосування (судді) правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанта вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад і цілей права, конкретних обставин справи» [6].

І. Віцінгловська і В. Никифорок під суддівським розсудом як оціночним поняттям у цивільному судочинстві розуміють передбачений цивільними нормативно-правовими актами особливий вид діяльності з застосування цивільних норм права. Специфіка цього виду діяльності полягає в тому, що судова гілка влади у чітко визначених законодавцем випадках уповноважена на належне врегулювання правових питань, із дотриманням завдань та принципів цивільного судочинства та врахуванням індивідуальних обставин конкретного правового випадку [7, с. 114].

Слід зазначити також, що принцип верховенства права унеможливорює свавільні дії під час суддівського розсуду, оскільки згідно з принципом верховенства права судові рішення мають бути належним чином обґрунтовані.

Тому, з врахуванням проведеного дуже побіжно дослідження пропонуємо під суддівським розсудом розуміти особливий вид діяльності судді із застосування цивільних норм права, спираючись на внутрішнє переконання, відповідно до принципу верховенства права, з метою обрання найбільш справедливого варіанта вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад і цілей права, конкретних обставин справи.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: Рішення Конституційного С... | від 02.11.2004 № 15-рп/2004 (rada.gov.ua)
2. Гришук О.В., Попов Д.І. Застосування природного права при здійсненні судового угляду: філософсько-правові аспекти: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2014. 320 с.
3. Кравчук М. Історико-правова характеристика статусу суддів та судового розсуду в період Нового часу. Історико-правовий часопис. 2019. № 2 (14). С. 16–20.

4. Поповський Д.П. Застосування суддівського розсуду в країнах романо-германської правової сім'ї. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 10–1. Т. 1. С. 15–18.

5. Байрачна Л.К., Бондар Т.І. Суддівський розсуд як інструмент забезпечення справедливості судочинства. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6(41), 2021. С. 22–27.

6. Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій. URL: <http://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2016/1–14–2016/17–2016/410>

7. Віцінгловська І.П., Никифорок В.М. Суддівський розсуд та дискреційні повноваження судді як оціночні поняття в цивільному праві України. Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 112–115.

Карташев Денис Володимирович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН В ДОГОВОРІ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ З ОХОРОНИ МАЙНА

Договір про надання послуг з охорони майна є цивільно-правовим договором, який має достатньо традиційну структуру. Один з розділів такого договору традиційно присвячується фіксації прав та обов'язків сторін, що має на меті максимально прозоро та повно зафіксувати ті зобов'язання, які беруть на себе сторони, та права кожної із сторін договору.

Сторонами такого договору є замовник – тобто фізична або юридична особа, яка бажає отримати послугу у вигляді забезпечити недоторканність свого майна та охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності та зобов'язується забезпечити недоторканність майна, яке охороняється.

Так, відповідно до законодавства охоронець майна повинен забезпечити «практичне здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного

стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього» [1], а замовник зобов'язаний виконувати передбачені договором правила майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату [2].

Якщо ж говорити про складання договору охорони майна, то права та обов'язки кожної сторони розкриваються більш детально. Зокрема, в договорі охоронець іменується «виконавцем» і може мати наступні обов'язки (залежно від виду об'єкту, який охороняється і хто є замовником (фізична чи юридична особа) перелічені в договорі обов'язки будуть дещо іншими): провести інструктаж відповідальних осіб Замовника (самого Замовника) щодо правил користування Тривожною сигналізацією; приймати об'єкт під централізовану охорону та здійснювати його нагляд за допомогою технічних засобів; повідомляти відповідальних осіб Замовника у випадку спрацювання сигналізації на об'єкті, після відкриття об'єкту, у разі порушення умов цілісності об'єкта; здійснювати експлуатаційне обслуговування, програмування, заміну кодів доступу сигналізації, усувати дрібні пошкодження засобів охоронної сигналізації за заявою Замовника; відповідальність за якість та дотримання строків робіт, які пов'язані з установленням та технічним обслуговуванням засобів охоронної сигналізації; забезпечити наявність груп швидкого реагування безпосередньо на об'єкт 24 години на добу (щодня); ...

Обов'язки замовника також в кожному окремому договорі будуть сформульовані індивідуально в залежності від виду об'єкту, який охороняється і того чи замовником є фізична або ж юридична особа. Так, до обов'язків замовника може бути віднесено: здійснювати заходи щодо обладнання об'єкта технічними та інженерними засобами охорони і безпеки, створювати належні умови для збереження майна; виконувати правила користування тривожною сигналізацією. Постійно перевіряти цілісність металевих металевих ґрат, вікон, дверей і т.п., які повинні забезпечувати неможливість несанкціонованого проникнення на об'єкт без їх пошкодження; зберігати грошові

кошти, цінні папери, ювелірні вироби та інші малогабаритні цінні речі в сейфі; зберігати в таємниці пультовий номер, систему блокування об'єкта засобами охоронної сигналізації; допускати на об'єкт представників виконавця, які обслуговують технічні засоби (за умови пред'явлення посвідчення); своєчасно вносити плату за послуги охорони; сповіщати виконавця про обставини, що можуть негативно вплинути на виконання заходів охорони та порушити конфіденційність договірних відносин та ін..

Всі обов'язки замовника та виконавця можна поділити за часом їх виконання на ті, які здійснюються перед здаванням (прийняттям) об'єкта під охорону та ті, які мають місце вже під час знаходження об'єкта під охороною.

Не менш важливими є й права сторін, хоча досить часто в укладених договорах про охорону майна на першому місці стоять саме обов'язки. Отже, до прав виконавця відносимо:

- своєчасне отримання оплати послуг з охорони – порушення даного права буде мати певні наслідки, зокрема, припинення надання послуг;
- відповідно до визначених законодавством повноважень, виконавець має право у тому числі за допомогою належних йому технічних засобів відповідно до їх призначення, фіксувати та документувати події, які можуть мати юридичні наслідки для визначення умов та обсягів відповідальності сторін за Договором;
- приймати участь у роботі комісій у складі з уповноважених представників замовника та виконавця при обстеженні об'єкта з метою встановлення розмірів майнових збитків, спричинених замовнику через неналежне виконання виконавцем зобов'язань за Договором;
- вимагати від замовника створення безпечних умов праці для виконання охоронниками зобов'язань виконавця за Договором, пов'язаних із здійсненням заходів по охороні об'єкту тощо.

До прав замовника відносимо:

- можливість вимагати від виконавця належного виконання його працівниками службових обов'язків відповідно Договору;
- самостійно призначити довірених осіб для участі в комісії по обстеженню об'єкта;
- вимагати від виконавця недопущення розголошення ним відомостей щодо діяльності замовника, які стали відомі його працівникам під час виконання ними обов'язків передбачених Договором;
- достроково розірвати договір в односторонньому порядку при умові письмового попередження виконавця тощо.

Таким чином можемо підвести підсумок та зазначити, що права та обов'язки сторін в договорі про надання послуг з охорони майна (як і будь-якому іншому цивільно-правовому договору) є обов'язковою складовою частиною Договору, мають бути погоджені сторонами максимально детально, особливо якщо мова йде про якісь «додаткові», «специфічні» обов'язки зважаючи на об'єкт охорони тощо. Тож, ці питання потребують більш детального вивчення науковою спільнотою.

Література

1. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Кірсанов Олексій Володимирович

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ВИМОГИ ДО СТОРІН КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Кредитний договір, а також різноманітні його види активно застосовуються у більшості країн світу. Великобританія не є виключенням, тому хотілось б більш детальне зупинитись на деяких питаннях щодо вимог до сторін кредитного договору.

Сторонами кредитного договору виступають кредитор та позичальник.

Кредитор – це юридична або фізична особа, яка надає кредит. Це може бути банк, фінансова установа, кредитна спілка, онлайн-кредитор або навіть приватна особа. Кредитор оцінює кредитоспроможність позичальника, встановлює умови кредиту та видає кошти.

Для отримання кредиту для особистих потреб, а також для деяких інших, визначених законом випадків, може знадобиться дозвіл від Управління з питань фінансового контролю (FCA). Крім того, кредитний договір обов'язково повинен відповідати Закону про споживчий кредит від 1972 року.

Позичальником може виступати – фізична або юридична особа, яка отримує кредит. Позичальник погоджується повернути позичену суму, як правило, частинами, протягом визначеного періоду разом із будь-якими застосовними відсотками та комісіями.

Для того, щоб отримати кредит, більшість банків Великобританії висувають наступні вимоги:

1) необхідність бути резидентом Великобританії, що позначає, що особа повинна перебувати на території Сполученого Королівства 183 дні або більше у податковому році (виключенням, як правило, складають Нормандські острови та острів Мен);

2) бути повнолітньою особою;

3) мати рахунок в одному з банків Великобританії (наприклад, Lloyds Banking Group plc, NatWest Group plc, HSBC Holdings plc, Barclays plc та інші) принаймні 1 місяць. Ця умова не є обов'язковою, оскільки отримати кредит можна в будь-якому банку, незалежно від того, чи є особа існуючим клієнтом цього банку, але тоді умови надання кредиту можуть відрізнятися.

4) мати оплачувану роботи або мати регулярний дохід

5) не бути студентом денної форми навчання

6) мати позитивний кредитний рейтинг без поганої кредитної історії, наприклад, банкрутства або рішень окружного суду.

Кредитний рейтинг – це тризначне число, яке оцінює кредитоспроможність позичальника. Оцінки варіюються від 0 до 900. Чим

вищий показник, тим більша ймовірність отримати дозвіл на кредити та кращі ставки.

Кредитний рейтинг базується на кредитній історії позичальника, яка включає таку інформацію, як кількість рахунків, загальний рівень боргу, історія погашення та інші фактори. Кредитори, отримуючи кредитний звіт, використовують кредитні рейтинги, щоб оцінити вашу кредитоспроможність або ймовірність того, що ви вчасно погасите позики.

Перевірити свій кредитний рейтинг можна через будь-яке з 3 кредитних агентств у Великобританії – Experian, Equifax і TransUnion. За перевірку на цих серверах може бути стягнена плата. Безоплатно можна перевірити свій рейтинг, якщо особа має поточний рахунок в одному з банків Великобританії.

Якщо виявиться, що бал нижчий, ніж очікувалося, то можна перевірити свій кредитний звіт і дізнатися, чи можна щось зробити, щоб його покращити.

Поки кредитори враховують інші фактори, такі як ваш дохід або історія рахунку, ваш кредитний рейтинг має вирішальне значення. Ось лише деякі рішення щодо кредитування, які кредитори приймають на основі вашого кредитного рейтингу та інших факторів: схвалити або відхилити вашу заявку, яким буде ваш кредитний ліміт, наскільки високими будуть ваші процентні ставки

Особистий кредитний рейтинг також може вплинути на доступ до бізнес-капіталу. Якщо у позичальника бізнес новий, може знадобитися час, щоб встановити кредитну оцінку бізнесу. До того часу кредитори будуть враховувати особисту кредитну оцінку позичальника в будь-яких заявках на позику.

Підсумовуючи вищезазначене, ми бачимо, що існує велика кількість особливостей сторін кредитного договору у Великобританії на відміну від українського права, які ми можемо вдало запроваджувати та використовувати в Україні.

Література

1. Credit agreements – the basics. URL: <https://www.equifax.co.uk/resources/loans-and-credit/credit-agreements-the-basics.html>

2. Cancelling a loan or credit agreement. URL: <https://www.citizensadvice.org.uk/debt-and-money/borrowing-money/cancelling-a-loan-or-credit-agreement/>
3. Offering credit to consumers: the law. URL: <https://www.gov.uk/offering-credit-consumers-law>

Колісниченко Сергій Васильович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОГОВОРАМИ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ДОРІГ

Будівництво доріг насамперед є складним процесом, як з технічного, так і з правового боку, оскільки тут складаються різного роду відносини: економічні, технічні та правові. У зв'язку з цим законодавець має знайти найбільш оптимальний механізм, з допомогою якого будуть врегульовані проблемні питання. Слід зазначити, що на зміну планово-адміністративному методу регламентування економіки прийшли ринкові механізми, в основу яких покладено відносини між особами, які здійснюють підприємницьку діяльність, з притаманними їм: рівністю учасників майнових відносин, свободи підприємницької діяльності, недоторканності приватної власності, свободи договору, неприпустимості втручання у приватні справи, конкуренції, юридичних гарантій прав підприємців та інші. Усе це розширило можливості диспозитивного регламентування відносин сторін у сфері будівництва доріг, зокрема й з питань відповідальності. Тим самим виникла необхідність теоретичного осмислення положень щодо відповідальності сторін за договорами у сфері будівництва доріг.

Чинне цивільне законодавство прямо не встановлює конкретних видів та розмірів санкцій за порушення умов договорів у сфері будівництва доріг, через що практика їх укладання склалася таким чином, що сторони на власний розсуд включають до договорів положення про взаємну відповідальність.[1]

Проблеми відповідальності сторін за договорами у сфері будівництва доріг пов'язані з доктринальними питаннями, що існують під час аналізу загальних положень щодо цивільно-правової відповідаль-

ності. Тому одночасно з вирішенням питань відповідальності сторін за договорами у сфері будівництва доріг необхідно вирішувати деякі загальнотеоретичні питання цивільно-правової відповідальності.

Вважаємо доцільним зазначити, що сучасне цивільне законодавство, на відміну законодавства радянського періоду, значно рідше містить вказівки про відповідальність за конкретні порушення сторонами договорів у сфері будівництва доріг.

Неякісне виконання робіт, за яке передбачається відповідальність, розпадається на кілька конкретних ситуацій:

- Виявлення відступів від договору, які погіршили результат роботи;

- Виявлення інших недоліків, що роблять результат роботи непридатним для передбаченого в договорі вживання;

- Виявлення недоліків, про які нічого не йдеться в договорі, але які роблять результат роботи непридатним для звичайного використання.

Найчастіше сторони під час укладання та виконання договорів у сфері будівництва автомобільних доріг, не повною мірою враховують всі правові ризики та наслідки, які можуть виникнути з цих правовідносин, що згодом нерідко призводить до суперечок про визнання договорів не укладеними чи не дійсними.

У рамках нашого дослідження хотілося б звернути увагу на такий аспект, як виконання договірних зобов'язань в сфері будівництва в період пандемії COVID –19. Заходи, які були вжиті в цей період державою істотно вплинули на економічну діяльність як самої держави загалом, так і приватних суб'єктів, задіяних у підприємницькій діяльності пов'язаної з будівництвом доріг.

Аналізуючи нормативну та правозастосовчу базу, можна відзначити, що пандемія не є форс-мажором для всіх ситуацій, які можуть виникнути у разі невиконання договорів в сфері будівництва доріг. Наслідки пандемії розглядаються у кожному окремому випадку судом самостійно з урахуванням всіх дій контрагентів. Зокрема, не будуть визнаватися форс-мажором наступні ризики: порушення зобов'язання субпідрядником, відсутність на ринку будівельних това-

рів, збільшення цін на будівельні матеріали, зміна курсу іноземної валюти та ін. Форс – мажор виникне лише в тому випадку якщо негативні наслідки з'явилися внаслідок обмежувальних заходів, і сторо- на справді не могла їх уникнути. Таким чином, визнання пандемії COVID-19 як форс-мажору за договорами у сфері будівництва доріг в кожному випадку встановлюється судом окремо. Наприклад, якщо у виконанні зобов'язань за договорами у сфері будівництва доріг судом пандемія була визнана форс-мажором, то підрядник звільняється від відповідальності, але саме зобов'язання щодо передачі результату робіт за ним зберігається.

Мінковський Вадим Вадимович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Прийняття ЦК України у 2003 році мало велике значення для правової системи України, адже зазначений нормативно-правовий акт регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, що є важливою умовою побудови правової держави. Однак через стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій виникає велика кількість прогалин у цивільному законодавстві, які потребують вирішення в процесі його оновлення.

У свою чергу, цивільна відповідальність за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет є важливим цивільно-правовим інструментом захисту порушених прав інтелектуальної власності на торговельну марку, однак через наявність прогалин у цивільному законодавстві, настання такого виду юридичної відповідальності значною мірою ускладнено.

Одним із таких проблемних питань є те, що торговельна марка може неправомірно використовуватись як на підставі ліцензійного

договору, так і за відсутності такого договору. У свою чергу, статтею 651 ЦК України передбачено, що «договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору» [1]. Таким чином, ЦК України передбачено лише цивільну відповідальність лише за наявності договірних відносин. Однак, із розвитком мережі Інтернет, дедалі частішають випадки неправомірного використання торговельної марки на веб-сайті/веб-сторінці за відсутності договірних відносин між власником торговельної марки та порушником. У юридичній науці таке цивільне правопорушення має назву деліктного та є підставою для настання деліктної відповідальності.

Так, на думку О. Мішкурова «деліктна відповідальність – це наслідок позадоговірного завдання шкоди, що пов'язується з виникненням деліктного зобов'язання. За деліктним зобов'язанням правопорушник зобов'язаний у повному обсязі відшкодувати завдану шкоду, а інша сторона має право вимагати від заподіювача виконання цього зобов'язання» [2].

У свою чергу, деліктна цивільна відповідальність виникає у разі вчинення цивільного правопорушення. Так, під цивільним правопорушенням слід розуміти протиправну дію чи бездіяльність особи, яка порушує норми цивільного законодавства або договору, і з якою пов'язують виникнення цивільно-правової відповідальності [3].

Також, елементами цивільного правопорушення є протиправна поведінка, завдана шкода, причинний зв'язок між протиправною поведінкою та завданою шкодою, вина. Також, слід зазначити, що для настання цивільної відповідальності необхідна одночасна наявність усіх чотирьох зазначених елементів. Для більш повного розуміння проаналізуємо кожен елемент цивільного правопорушення окремо.

На думку Ю. О. Заїки «протиправною є поведінка, яка порушує норму права або умови укладеного між контрагентами договору.

Протиправними можуть бути не лише дії, а й бездіяльність. Бездіяльність у договірних відносинах має місце коли сторона договору була зобов'язана вчинити певні дії, але свідомо їх не виконує. Під шкодою у цивільному праві розуміють загибель, втрату або зменшення певного майнового чи немайнового блага. Причинний зв'язок – це об'єктивно існуючий зв'язок між протиправною поведінкою боржника і невідповідними наслідками, які настали» [4].

У свою чергу, як слушно зауважує В. Д. Примаєв «вина у цивільному праві – це невиконання особою всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання або для запобігання заподіяння шкоди. Однак, дане визначення вини позбавлене суб'єктивної характеристики, воно ґрунтується на зовнішніх, об'єктивних критеріях визначення. Вживання всіх залежних від особи заходів є формою поведінки особи, а не її психічного ставлення. Проблема вини полягає не тільки в її законодавчому визначенні, а більшою мірою в її встановленні, у відшукуванні межі між винністю і відсутністю вини, а також в тому, якими критеріями користуватися при встановленні вини» [5].

На нашу думку більш точно було б визначати вину як свідоме вчинення протиправних дій або невиконання особою залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання та бажання заподіяння шкоди.

Таким чином, у вітчизняній юридичній науці існує теоретичне підґрунтя, яке в перспективі полегшувало б притягнення до відповідальності за вчинене цивільне правопорушення. Однак, у чинному цивільному законодавстві відсутнє закріплення таких правових дефініцій, як «цивільне правопорушення», «склад цивільного правопорушення». Зокрема, зазначена обставина має пряме відношення й до цивільної відповідальності за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет, адже законодавче закріплення терміну «цивільне правопорушення» та «склад цивільного правопорушення» полегшило б кваліфікацію певних дій в мережі Інтернет як протиправну поведінку, яка є однією зі складових складу цивільного правопорушення.

Підводячи підсумки, слід наголосити, що у чинному цивільному законодавстві наявна низка проблемних питань та прогалин, які у свою чергу ускладнюють притягнення порушника прав інтелектуальної власності до цивільної відповідальності за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет. До таких проблемних питань слід віднести відсутність законодавчо закріплених понять «цивільне правопорушення» та «склад цивільного правопорушення». У свою чергу, закріплення зазначених правових дефініцій на законодавчому рівні, яка складова процесу оновлення цивільного законодавства, на нашу думку, позитивно сприятиме удосконаленню правової системи України та матиме велике значення для захисту прав інтелектуальної власності осіб, права яких порушено.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Мішкуров О. Загальні положення й особливості відшкодування деліктної шкоди. Юрист&Закон. 2023. № 19. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009705
3. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності URL: <https://juresprudence.com.ua/pidstavi-ta-umovi-tsivilno-pravovoji-vidpovidalnosti/>
4. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 312 с.
5. Примак В.Д. Вина і добросовісність у цивільному праві. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 432 с.

Мошинська Яна Степанівна

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Сучасний підхід до вирішення сімейних спорів за участі дитини динамічно змінюється. У всіх діях і рішеннях, які стосуються дітей, увага все більше приділяється благополуччю дитини. Ця тема наразі є досить актуальною, оскільки третина цивільних справ виникає саме із сімейних правовідносин, які прямо чи потенційно зачіпають інтереси дітей.

Визнання людини як найвищої цінності є центральним для гуманізму та необхідною передумовою будь-якої універсальної моральної норми. За особою визнаються невід'ємні права на життя, здоров'я, свободу, особисту недоторканість, повагу до честі та гідності, недоторканність приватного життя тощо. Конституція України проголошує рівність прав і свобод людини, їх невідчужуваність та захист. Проте ці конституційні гарантії втрачають декларативний характер за наявності цивільно-правової норми, що дозволяє особі звернутися за примусовим захистом порушеного права.

За змістом ст. 269 ЦК особисті немайнові права можуть належати особі від народження або за законом, не мати господарського значення і бути тісно пов'язані з особою, яка не може від них відмовитися і не володіє ними. права інших людей можуть бути вилучені, включаючи державу. Таким чином, поняття особистого немайнового права можна сформулювати в повному обсязі на основі притаманних йому специфічних ознак. Таке право набувається особою при народженні та є невідчужуваним протягом життя, невідчужуваним правом, яке не має економічного змісту.

Отже, особисті немайнові права особи належать їй незалежно від її віку та обсягу цивільної дієздатності. Вони є невід'ємною частиною дієздатності особи. Наприклад, право на життя та медичну допомогу, охорону здоров'я та сім'ю існують незалежно від усвідомлення самою особою їх існування. Однак деякі положення Цивільного кодексу захищають права ненародженої дитини, наприклад, обмежуючи можливість штучного переривання вагітності на термін більше дванадцяти тижнів. Інші правові норми стосуються поваги до померлої особи. Відсутність змісту у немайновому праві просто означає, що воно не вимірюється в грошовому еквіваленті. Таке немайнове право не можна оцінювати чи прирівнювати до будь-якого об'єкта матеріального світу. Однак це не означає неможливості відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням цих прав. Хоча в такому випадку теоретично йдеться про поновлення права власності, повністю поновити його важко або неможливо. Тому заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи інколи призводить до незворотних наслідків,

а використання коштів у будь-якій сумі на відшкодування моральних збитків не поновить порушене право, а лише частково відшкодує завдану моральну шкоду.

Практика державних та громадських організацій із захисту прав дитини доводить, що незважаючи на розгалужене законодавство про права дитини, права дитини постійно порушуються, як правило, тими, кому доручено їх охороняти та захищати.

Це дає підстави стверджувати, що дитина має право на захист своїх прав від порушень не тільки з боку сторонніх осіб, а й з боку батьків, осіб, які їх замінюють, родичів. Захист особистих немайнових прав дитини забезпечують: батьки або законні представники; органи опіки та піклування; суд; прокурор; інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції; сама дитина, яка має право сама звернутися за захистом своїх прав, наприклад, у випадках, коли батьки зловживають своїми правами або не виконують своїх обов'язків.

В Україні порушені права дитини можна захистити в суді або за допомогою Уповноваженого ВРУ з прав дитини. У крайньому випадку існує можливість звернення до ЄСПЛ для захисту особистих прав дитини. Згідно зі статистичними даними, діяльність довіреної особи є найбільш поширеним і ефективним способом захисту порушеного права. [4].

Так, наприклад за період з 2018 по 2020 рік до Уповноваженого надійшло 2678 повідомлень, в яких найчастіше порушувалися питання щодо захисту таких прав, як: право на піклування та турботу батьків, право на виховання в сім'ї, право на захист від насильства (домашнього та в шкільному середовищі), право на освіту, право на життя та охорону здоров'я, право на утримання з боку батьків. [1]

У зв'язку з накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, появою нових викликів, пов'язаних із веденням воєнних дій в Україні, безсистемним реформуванням основних процедур та структур тощо, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дітей, які складають шосту частину українського суспільства, вважаємо, що Міністерству соціальної політики

України та Міністерству освіти і науки України необхідно вжити заходів щодо підвищення кваліфікації психологів та соціальних працівників закладів, де перебувають діти, та в дитячих закладах. Посадовим особам і центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також обласним і регіональним органам влади необхідно вживати заходів щодо посилення контролю з боку органів місцевого самоврядування за тривалістю перебування дітей у закладах та своєчасністю надання відповідних соціальних послуг потребуючим сім'ям в складних обставинах. [2]

Важливе місце у захисті прав дитини посідає система ювенальної юстиції, під якою розуміють систему державних і недержавних установ, діяльність яких спрямована на захист прав дитини та правовий і соціальний вплив на дитину та її оточення через державні структури (правоохоронні органи, суди, правозахисні групи, служби у справах дітей, соціальні служби для дітей та молоді, пенітенціарні установи) та громадські організації та волонтерський рух, метою якого є захист прав дитини та запобігання вчиненню протиправних дій.

Вважаємо, що найпростішим і найреальнішим шляхом є запровадження або поглиблення спеціалізації з метою створення дієвих механізмів захисту прав дитини, вирішення проблемних питань щодо неповнолітніх та розробки спеціальних підходів до цієї групи осіб у національному судочинстві.

Консолідація встановленої категорії справ найбільш досвідченими суддями місцевих загальних судів та створення спеціалізованих судових органів в апеляційних судах. Досвід використання такої спеціалізації в судах більшості регіонів України свідчить про значне покращення якості та оперативності розгляду кримінальних справ щодо неповнолітніх та дотримання процесуальних умов їх розгляду. [3].

Література

1. Про охорону дитинства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні: Постанова Верховної Ради України № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-IX#Text>

3. Найкращі інтереси дитини: актуальні питання судової практики URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/najkrashhi-interesy-dytyny-aktualni-pytannya-sudovoyi-praktyky/>

4. Сіра І. Становлення інституту Уповноваженого з прав дитини в Україні. Вісник НАДУ при Президентові України. 2013. С. 8–12.

Оскілко Олексій Олегович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СФЕРІ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Цивільно-правовий договір, цивільно-правове договірне регулювання, законодавче регулювання, адміністративне правове регулювання, судове правове регулювання, централізоване правове регулювання, децентралізоване (автономне, приватне) правове регулювання [7].

В останні роки наукове сприйняття цивільно-правового договору як правового регулятора (а не лише як юридичного факту, необхідного для виникнення, зміни чи припинення передбачених законом прав та обов'язків) стає все більш поширеним. І ця обставина не може не тішити, оскільки свідчить про подолання (поки не повне) односторонніх уявлень про цивільно-правовий договір, що спотворювали правову дійсність та дискредитували науку цивільного права.

Введення в науковий обіг та активне використання поняття «цивільно-правове договірне регулювання» («правове договірне регулювання», «договірне регулювання») виправдане з теоретичної точки зору, а також й з практичної точки зору, так-як воно дозволяє відобразити та на системно-категоріальному рівні дослідити найважливіші властивості договорів та їх регулятивні властивості. Включення цього поняття до категоріального апарату науки цивільного права заповнює в останньому прогалину і сприяє вирішенню проблем як договірного права, так і цивільного права в цілому [6].

Поняття договірного регулювання розкриває договір з динамічного боку як ефективний засіб, за допомогою якого сторони самі юри-

дично регулюють майнові та інші відносини між собою [3]. Договірне регулювання, його механізм дозволяють побачити такі властивості договору, які видно під час розгляду договору у його статичі. Так, взаємодія договору та закону (іншого найважливішого правового регулятора) правильно можуть бути зрозумілі лише в результаті вивчення їх регулятивних властивостей.

Цивільно-правове договірне регулювання можна як вид договірного правового регулювання і визначити як договірне правове регулювання, здійснюване у вигляді цивільно-правових договорів. Проте визначення цивільно-правового договірного регулювання безпосередньо через правове регулювання.

Цивільно-правове договірне регулювання – це правове регулювання, яке здійснюється суб'єктами цивільного права, серед яких є й військовослужбовці, у вигляді укладених між ними цивільно-правових договорів [10, С. 121–125].

Особливості (видові відмінності) цивільно-правового договірного регулювання як виду правового регулювання полягають у тому, що його суб'єктами є сторони цивільно-правового договору, якими є будь-які суб'єкти цивільного права: фізичні та юридичні особи, в тому числі й військовослужбовці), а засобами правового регулювання – цивільно-правові договори [2]. Цивільно-правове договірне регулювання, таким чином здійснюється самими суб'єктами цивільного права (сторонами) через укладання між собою цивільно-правових договорів.

Цивільно-правовий договір – не єдиний правовий засіб, що надає регулятивний вплив на відносини, що виникли на підставі цивільно-правового договору (договірні відносини) [9, С. 41–46].

Крім договору, у правовому регулюванні договірних відносин беруть участь: Закони (норми права) – у всіх випадках; адміністративні правові акти (ненормативні) – в окремих випадках; судові правові акти – в окремих випадках [8; 10, С. 214–223].

Відповідно, правове регулювання договірних відносин, поряд із цивільно-правовим договірним регулюванням, включає такі регулятивні компоненти: законодавче (загальнонормативне) нормативно-

правове регулювання договірних відносин (в усіх випадках); адміністративне та судове правове регулювання договірних відносин (в окремих випадках).

Крім перелічених основних компонентів правового регулювання договірних відносин, можуть бути інші, наприклад компонент, утворений односторонніми цивільно-правовими угодами, які можуть впливати на правове регулювання договірних відносин [4, С. 90–92; 5].

Отже, можливий і необхідний як роздільний погляд на правове регулювання договірних відносин військовослужбовців, при якому як відносно самостійні розглядаються договірне, законодавче, адміністративне та судове правове регулювання, так і комплексний погляд на правове регулювання договірних відносин як цілісне явище, що включає всі згадані компоненти правового регулювання.

Таким чином, на нашу думку правове регулювання договірних відносин військовослужбовців слід розуміти як правове регулювання відносин військовослужбовців, що виникли виходячи з договорів, та яке здійснюється нормами права та законодавством, цивільно-правовими договорами, а в окремих випадках також іншими правовими засобами.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 14.
2. Берестова І.Е. Цивільне право України. Особлива частина. Договірні зобов'язання: навч. посіб. за заг. ред. С.С. Бичкової. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 348 с.
3. Бичкова С.С. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. за заг. ред. С.С. Бичкової. 2-ге вид., змін. та допов. К.: КНТ, 2008. 498 с.
4. Бірюкова А.Г. Особливості договору як джерела цивільного права України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 33. 2018. С. 90–92.
5. Блащук Т.В. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». 2013. № 1(7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13btvtpa.pdf>.
6. Боднар Т.В. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб.; за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.

7. Договірне право. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право». Полтава. 2016. 203 с.

8. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / [А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П. Євсєєв та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Х.: Право, 2012. 432 с.

9. Рагуліна К. А. Поняття й сутність договору як правового явища загалом і джерела права зокрема. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 47. Том 1. С. 41–46.

10. Резніченко С.В., Чумаченко Л.В. Еволюція договору та його роль у цивільно-правових відносинах. Юридичний вісник Причорномор'я. 2011. № 3 (3), ч. 2. С. 214–223.

11. Сердечна І.Л. Договір як джерело правового регулювання цивільних та сімейних відносин. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 121–125.

Шамота Олександр Володимирович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Принцип гендерної рівності є одним із фундаментальних загально-правових принципів, що визначає регулювання сімейних відносин. Водночас виникає низка проблем у сфері забезпечення гендерної рівності, зокрема у сфері сімейних відносин як в Україні, так і в європейських державах, що підтверджує національна практика та практика Європейського суду з прав людини.

Гендерну рівність слід розглядати не через призму формальних критеріїв, а через критерії, які є передумовою однакового ставлення як до чоловіків так і до жінок, а також рівний доступ останніх до можливостей.

Безперечно, гендерна рівність не розглядається як абсолютна заборона обмежень чи неприпустимість привілеїв з метою дотримання такої рівності, адже для певних осіб допускати відмінне ставлення з метою вирівнювання їхнього положення та можливостей з дотриманням принципів пропорційності та справедливості щодо кожного

учасника відносин, як до чоловіків так і до жінок, як до дітей так і до осіб похилого віку, тощо.

Дослідженням принципів рівності та недискримінації у цивільних та сімейних відносинах присвячено багато праць українських науковців. Так, М.В. Менджул досліджувала питання саме проблем рівності у правовому регулюванні сімейних відносин, що опосередковано стосується гендерної рівності. Нормативно-правовому регулюванню гендерної рівності науковець присвятила дослідження в частині розгляду принципу недискримінації у сімейних відносинах [8, С. 243–245].

Подібні дослідження, однак у сфері конституційного, трудового, та цивільного права, проводили С.П. Погребняк [9], Г.С. Журавльова [7], С.Б. Бондар [5], О.В. Басай [4], та багато інших науковців.

Підтримуючи загальні висновки науковців щодо принципів рівності у сімейних та у цивільних відносинах, а також принципів недискримінації, зазначимо, що гендерна рівність є основоположним принципом законодавства України [1; 2], зокрема, у нашому випадку сімейного законодавства та стосується майже усіх сімейно-правових інститутів. Водночас звертається увага, що жоден соціальний інститут не має такого універсального та особистого значення для кожної людини як сім'я. Сім'я – це місце, де дарують любов і турботу, куди рідні йдуть по допомогу та підтримку, особливо в періоди негараздів та конфліктів, це те місце, де кожен з подружжя може ростити і виховувати дітей та піклуватися про тих, хто в цьому потребує.

Гендерна рівність найяскравіше проявляється у шлюбних відносинах, забезпечуючи рівність чоловіка й дружини як подружжя у реалізації ними особистих немайнових і майнових прав, придбанні майна, поділу спільного майна, щодо прав та обов'язків відносно виховання та утримання дітей, а також рівності суб'єктів відносин подібних до шлюбу (фактичний, релігійний шлюб, цивільне партнерство).

Здатність жінок примножувати майновий стан у сім'ї головним чином залежить від режиму майнових відносин між подружжям – особливими правилами, що регулюють право власності та управлін-

ня активами у шлюбі (або у фактичному і релігійному шлюбі, цивільному партнерстві) та після його припинення. Безсумнівно, важливе значення має і порядок спадкування, що застосовується щодо розпоряджень на випадок смерті та дій в умовах відсутності заповіту.

Юридичні права на сімейне майно та успадкування суттєво відрізняються у різних країнах; загалом ці відмінності відображають різні правові режими, що виникли, зокрема, на основі традицій римського, ісламського та загального права. Реальна практика пов'язана з ще більшими труднощами, оскільки в багатьох регіонах світу держава є не єдиним джерелом права.

Режими, регулюючі майнові права подружжя, можна розділити втричі групи: повна спільна, часткова спільна і окрема власність [10, С. 110–114; 13, С. 85–87]. Вони різняться тим, що відбувається з доходами та активами, які були придбані до шлюбу та у шлюбі. Режим повної сумісної власності передбачає об'єднання всіх активів незалежно від того, були вони придбані до або під час шлюбу.

При режимі часткової спільної власності кожен із подружжя зберігає активи, з якими одружується, проте майно, придбане у шлюбі (незалежно від того, за рахунок чийх доходів), об'єднується [6, С. 88–94; 12]. Навпаки, в рамках режиму роздільної власності всі активи знаходяться в індивідуальному володінні, внаслідок чого майно, яке підлягало б розподілу у разі припинення шлюбу внаслідок розлучення чи смерті, відсутнє [11, С. 79–82].

Важливим кроком у зміцненні прав власності заміжніх жінок стало набуття чинності Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок у 1979 році [3]. У ній наголошується, що жінки повинні мати «рівні права під час укладання договорів та управління майном» (стаття 15), а також передбачаються однакові права подружжя «щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном» (стаття 16). У всьому світі Конвенція серйозно впливає на розподіл майна у разі роздільного проживання та розлучення.

Україна ратифікувала вказану Конвенцію ООН та імплементувала найважливіші міжнародні норми щодо гендерної рівності у на-

ціональну юридичну практику тим самим удосконаливши та реко-
дифікувавши чинне законодавство з метою захисту прав та інтересів
усіх громадян України, незалежно від статі, віку, віросповідання ко-
льору шкіри тощо.

Література

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
2. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
3. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 18.12.1979, 34 сесія ГА ООН. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
4. Басай О.В. Принцип юридичної рівності учасників цивільних правовідносин. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 65. С. 354–360.
5. Боднар С.Б. Рівність у праві – справедлива нерівність. Науковий вісник Чернівецького університету. 2006. Вип. 311. С. 24–27.
6. Жилінкова І. Правовий режим спільності майна подружжя. Вісник Академії правових наук України. 1999. № 3. С. 88–94.
7. Журавльова Г.С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві: монографія. відп. ред. М.В. Савчин. Запоріжжя: СТАТУС, 2017. 324 с.
8. Менджул М.В. До проблеми принципу рівності в правовому регулюванні сімейних відносин. Матеріали V Міжнародн. наук.-практ. конф. «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 25–26 квітня 2013 р.). 2013. С. 243–245.
9. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків, 2008, 240 с.
10. Сафончик О.І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 38. С. 110–114.
11. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. Часопис цивілістики. Вип. 24. С. 79–82.
12. Сімейне право: підручник. за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко. Харків, 2016. 512 с.
13. Ткаченко Є. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві: порівняльний аналіз. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. 2(50). С. 85–87.

СЕКЦІЯ 2 НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

Абдуллаєва Наталія Русланівна

*студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ – Лукавецька О. М.*

ФОРС-МАЖОР ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Згідно з Цивільним кодексом України договірні зобов'язання, у тому числі, кредитні, мають виконуватися належним чином, в протилежному ж випадку – настають правові наслідки (штраф, пеня) [1]. Натомість, законодавством передбачені певні випадки, коли сторона звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання. Одним із таких випадків є форс-мажор, або як його ще називають, обставини непереборної сили. Проте, слід зауважити, що посилатися на таку підставу звільнення від відповідальності особа може лише тоді, коли доведе, що мали місце обставини непереборної сили. Таким чином, дослідження проблем визначення такого явища, як форс-мажор, є досить актуальним, оскільки відсутність детального правового регулювання і достатніх наукових напрацювань з даного питання тягнуть за собою неврегульованість окремих аспектів цього інституту, і, як наслідок, неможливість сторони договору довести відсутність своєї вини у невиконанні зобов'язання.

Визначення поняття «форс-мажор» надається у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні». Зокрема, у частині 2 статті 14¹ вказаного Закону зазначається, що форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. У вказаній статті наводиться й перелік таких обставин, до якого вхо-

дять, зокрема збройний конфлікт, військові дії, вторгнення, повстання, аварії, протиправні дії третіх осіб тощо – тобто, такі ситуації, які особа не могла передбачити, і через які не мала можливості належно виконати зобов'язання, у тому числі, кредитне [2]. Звідси вбачається, чи не найнагальніша проблема у визначенні тієї чи іншої обставини форс-мажорною – немає конкретних критеріїв, за якими можна було б однозначно сказати, чи є певна ситуація такою, чи ні, що суттєво спростило б вирішення цього питання сторонами самостійно.

Зважаючи на те, що неможливо передбачити всі ситуації, які можуть трапитися в житті і стати форс-мажорними, законодавством не наведено вичерпного переліку таких ситуацій, а тому, пунктом 6.2. Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України (далі – ТПП України) та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) визначено, що засвідчення форс-мажорних обставин здійснюється за заявою зацікавленої особи за кожним окремим договором [3]. Отже, задля захисту своїх прав боржник може звернутися до ТПП України або регіональної торгово-промислової палати, які засвідчують обставини непереборної сили та видають сертифікат про такі обставини. Так, ТПП видає сертифікат за наявності таких умов:

- 1) обставини мають надзвичайний характер (мають винятковий характер і перебувають за межами впливу сторін);
- 2) обставини є непередбачуваними (на момент укладення договору сторони не могли передбачити такі обставини та їх наслідки);
- 3) обставини є невідворотними, тобто це неминучість події / подій і/або її/їх наслідків;
- 4) є причинно-наслідковий зв'язок між обставиною / подією та неможливістю виконання боржником своїх зобов'язань.

Так, листом ТПП України військову агресію російської федерації проти України визнано обставинами непереборної сили. І хоча такий загальний офіційний лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин розповсюджується на невизначене коло осіб, як свідчить судова практика, цього недостатньо для звільнення від цивільно-

правової відповідальності. Тобто, позичальник повинен буде довести, що зобов'язання не виконане саме у зв'язку з воєнними діями. Більше того, чи може бути сплата боргу відстрочена до закінчення дії обставин форс-мажору залежить від конкретних положень кредитного договору.

Також варто додати, що Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» введено певні зміни, що стосуються питань кредитування, які діють в Україні в період воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування (тобто, під час дії обставин непереборної сили). Так, встановлено, що якщо позичальник прострочить виконання грошового зобов'язання за договором позики або кредиту, то він звільняється від відповідальності на зазначений термін за ст. 625 ЦК України, яка передбачає сплату боржником суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, та 3% річних від простроченої суми, а також від обов'язку сплати кредитодавцеві (позикодавцеві) неустойки за таке прострочення. Також встановлено, що неустойка та інші платежі, сплата яких передбачена кредитними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання, невиконання, часткове виконання, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем) [4].

Важливо зауважити, що звільняючись від відповідальності за несплату чи часткову сплату боргу за кредитним зобов'язанням, боржник не звільняється від основного зобов'язання – сплати суми боргу. Отже, наявність обставин непереборної сили передбачає лише право позичальника не сплачувати штрафні санкції та пеню. Також форс-мажор може бути використаний боржником як підстава для звільнення від такого виду відповідальності за невиконання умов кредитного договору як звернення стягнення на майно хоча б на період дії воєнного стану.

Так, наслідками настання форс-мажорних обставин є, по-перше, звільнення від сплати неустойки за невиконання або неналежне вико-

нання зобов'язання, а по-друге, можливість відстрочення виконання зобов'язань боржником до закінчення дії обставин, що зумовили таке відстрочення.

Таким чином, наразі цивільне законодавство не повною мірою регулює питання визначення певних обставин форс-мажорними, а саме: перелік таких обставин не є вичерпним, що говорить про необхідність визнання форс-мажорною конкретну обставину у кожному конкретному випадку, та відсутність конкретних критеріїв для віднесення тієї чи іншої ситуації до обставин непереборної сили. Також особливостями звільнення від відповідальності у кредитних зобов'язаннях на підставі форс-мажору є те, що боржники за кредитними договорами звільняються від оплати штрафу, пені, трьох процентів річних, інфляційних втрат та інших видів відповідальності, встановлених договором, не звільняючись при цьому від сплати суми основного боргу. Так, форс-мажор як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності у кредитних зобов'язаннях потребує більш детального дослідження та правового регулювання.

Література

1. Цивільний кодекс України: (зі змінами та доповненнями) № 435-IV від 16.01.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 року № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 15.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0040571-14#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

Адубецький Антон Валентинович
*студент 3-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Луковецька О. М.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАБУВАЧЕМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО ЗА ДОГОВОРОМ ДОВІРЧОГО УТРИМАННЯ

Договір довічного утримання (догляду) є взаємною угодою між двома сторонами, в якій одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) право власності на житловий будинок, квартиру або їх частину, а також інше нерухоме або рухоме майно значної цінності. У свою чергу, набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача постійним утриманням та (або) доглядом протягом усього його життя [1].

Визначаючи правовий режим майна за договором довічного утримання, суди мають установити, чи виконував інший з подружжя обов'язки солідарно з набувачем. Такого висновку дійшов Верховний Суд України у постанові № 6–2891цс15 [2].

Аналізуючи норми цивільного та сімейного законодавства, можна зробити висновок, що суди, вирішуючи питання про правовий статус майна за договором довічного утримання (догляду), укладеним під час шлюбу набувача, повинні встановити, чи був цей договір укладений в інтересах сім'ї та чи спільно з набувачем договору інша половина подружжя виконувала обов'язки згідно з цим договором.

Проте, суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій, при застосуванні норм сімейного або цивільного законодавства до спірних відносин, не з'ясували, в інтересах кого саме був укладений договір довічного утримання (догляду) та чи спільно подружжя виконувало обов'язки за цим договором. Це має важливе значення для правильного вирішення суперечки.

Таким чином, згідно з пунктом «а» підпункту 1 частини 2 статті 3604 ЦПК, рішення судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій

підлягають скасуванню, а справа повертається на новий розгляд до суду першої інстанції.

Договором може бути передбачено будь-яку фізичну особу в ролі відчужувача, незалежно від віку та стану здоров'я. Особа, яка укладає договір, повинна мати необхідну цивільну дієздатність згідно загальних вимог щодо дійсності угоди.

Набувачем може бути повнолітня та юридична особа, а також кілька фізичних осіб, якщо домовленість передбачає спільну власність. У такому випадку всі набувачі мають спільну відповідальність перед відчужувачем та стають співвласниками майна, переданого за договором довічного утримання (догляду). Щоб стати набувачем майна за договором, особа повинна мати достатні матеріальні засоби, які передбачені угодою. Для юридичної особи або будь-якої іншої організації передбачено можливість купівлі майна власності, яка не суперечить її цілям та діяльності, згідно з її установчими документами.

Відповідно до бажань відчужувача, утримання та догляд за майном за договором довічного утримання може бути доручено третім особам. Набувач зобов'язаний виконати свої обов'язки на користь третьої особи, зазначеної у договорі. Якщо відчужувач укладає договір на користь третьої особи, така особа отримує гарантії утримання та/або догляду на протязі усього життя [3, с.181].

В підсумку, варто наголосити на тому, що через повномасштабну військову агресію Російської Федерації проти України, багато наших громадян зазнали втрат: вони втратили своїх близьких, здатність працювати, житло, роботу та бізнес. Це змусило їх шукати будь-які можливості для матеріального забезпечення, догляду, житла та інших матеріальних благ і послуг. Уряд України взяв на себе зобов'язання надавати матеріальний захист постраждалим шляхом соціального забезпечення. Проте, надання соціального захисту не дозволяє постраждалим особам повністю відшкодувати завдані їм збитки. Тому кожна людина шукає альтернативні шляхи для задоволення своїх матеріальних потреб.

Один із способів, яким можна вирішити матеріальні та соціальні проблеми, пов'язані з утриманням та доглядом людей, – це укладання

договору довічного утримання (догляду), що викликає виникнення цивільноправових зобов'язань. Зобов'язання, виниклі з такого договору, мають особливе правове значення в житті людей, оскільки вони дозволяють вирішити різні фінансові та соціальні проблеми.

Для сторони, що передає майно і забезпечує утримання або догляд, важливою є тривалість дії договору довічного утримання (догляду), оскільки вона отримує матеріальну підтримку або допомогу. З іншого боку, для сторони, що отримує майно та утримання, важливим є припинення зобов'язань згідно з договором, оскільки це означає, що вона повністю стає власником переданого їй майна. Але варто зазначити, що дострокове припинення виконання зобов'язань може мати негативні правові наслідки для однієї або обох сторін.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44 (зі змінами).
2. Постанова від 13.04.2016 по справі № 6–2891цс15 Верховний Суд України. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/57403169>
3. Погребняк М. В. Правова природа договору довічного утримання (догляду). Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 180–183.

Альмужна Анна Сергіївна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Завальнюк Сергій Володимирович

ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Механізм регулювання евтаназії в цивільному законодавстві України вже багато років залишається дискусійним та неоднозначним. У 2020 році до Концепції оновлення цивільного законодавства був внесений пункт 2.9 (Розділ 2 «Особисті немайнові права»), щодо можливої легалізації евтаназії та асистованого самогубства. Зокрема, членами Робочої групи пропонується все-таки переглянути питання щодо можливості легалізації пасивної та активної евтаназії з урахуванням практики ЄСПЛ з паралельним внесенням змін до Кримінального кодексу України.

Згідно з науковими дослідженнями та думками експертів, введення юридичної регуляції процедури евтаназії може допомогти у захисті прав людини на достойну смерть та полегшити страждання хворих, які не можуть бути вилікувані. З іншого боку, це питання стикається зі складними моральним та етичними дилемами і вимагає глибокого розуміння людської життєвої ситуації.

Насамперед потрібно визначитись з самим поняттям «евтаназія». Вперше даний термін ввів Ф. Бекон. У загальному розумінні, він підтримував право людини на свободу вибору, включаючи право на вибір, щодо власного життя та смерті. У своїй праці «Есе на тему смерті», Бекон висловлював переконання, що обов'язок лікаря полягає не тільки в тому, щоб відновлювати здоров'я, а й в тому, щоб полегшувати страждання і муки, заподіяні хворобами, і це не тільки тоді, коли таке полегшення болю як небезпечного симптому хвороби може привести до одужання, але навіть і в тому випадку, коли вже немає абсолютно ніякої надії на порятунок і можна лише зробити саме смерть більш легкою і спокійною.

Як зазначає Р.О. Стефанчук, евтаназія – це вид поведінки медичного працівника, який може бути виражений у вигляді дії, бездіяльності чи рішення, вчиняється свідомо та умисно, а також спрямований на припинення нестерпних страждань, здійснюється за неодноразовим та однозначним проханням пацієнта чи його законного представника, за умови його повної, своєчасної та об'єктивної інформованості про наслідки такого втручання, що має результатом смерть» [1]. Однак є вчені, які мають інші погляди на дане поняття. Зокрема, О. Старовойтова визначає евтаназію як дію чи бездіяльність лікаря, чи іншої людини, або самого хворого, що тягне за собою настання миттєвої чи безболісної смерті останнього. [2, с. 26]

Наразі, в літературі виділяють п'ять видів евтаназії. За способом досягнення смерті: активна і пасивна. За способом волевиявлення: добровільна, недобровільна і примусова.

Активна евтаназія це форма активних дій з боку персоналу (як приклад, введення пацієнту лікарських засобів, які пришивають настання смерті). Варто зазначити, що цей вид евтаназії доз-

волений лише в декількох країнах, зокрема: Бельгії, Нідерландах, Швейцарії, Німеччині, Люксембурзі, Португалії, Канаді, частині Австралії, Колумбії, деяких шатах США.

Цікавою є практика правового регулювання евтаназії в країнах Європи. Як приклад, візьмемо Нідерланди. Варто зазначити, що саме ця країна першою у світі (у 2022 році) легалізувала переривання життя пацієнтів, яке здійснюється з дотриманням строгих умов. Застосування евтаназії в цій державі регламентується законом «Припинення життя на запит та асистований суїцид» від 01.04.2001 року та кримінальним законодавством (Criminal Code). Бажання піти з життя за допомогою евтаназії здійснюється за наступною схемою: доведення до відома лікаря, отримання дозволу від комісії з етики, у разі відмови – прокурора і комісії від міністерства охорони здоров'я, благополуччя та спорту (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport). Унікальність Нідерландського законодавства щодо евтаназії полягає в тому, що жодна із сторін (пацієнт ↔ лікар) не мають абсолютного права на застосування такого роду операції. Іноземцям відмовлено у процедурі евтаназії на території Нідерландів (оскільки будуть порушені деякі пункти вимог до лікаря). Нідерландський закон про евтаназію не йде врозріз з міжнародними Конвенціями та основними правами особистості, такими як право на життя (ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права) та ст. 2 Європейської Конвенції з прав людини. Проведення процедури переривання життя пацієнтів здійснюється виключно з дотриманням таких умов: нестерпність страждань пацієнта та відсутність шансів та поліпшення його стану в майбутньому; запит на здійснення евтаназії є добровільним і не може бути реалізованим у випадку, якщо пацієнт перебуває під впливом наркотичних речовин, алкоголю або інших людей чи має психічні розлади; пацієнт повністю поінформований про його поточний стан, прогноз та свої права; з матеріалами про стан здоров'я хворого має ознайомитись хоча б один незалежний лікар, хоча на практиці мають бути два лікарі, та своїм підписом підтвердити його; евтаназія має виконуватися медичним способом виключно лікарем або пацієнтом у присутності хоча б одного лікаря [3, с. 48].

Прикладом країни, де такий вид самогубства заборонений, так як і в Україні, є Данія. Відповідно до законодавства, вбивство, навіть якщо воно вчинене на прохання жертви, заборонене. Однак, в крайніх випадках дозволяється застосування як активної, так і пасивної евтаназії. У 1996 році Датською радою з етики (Hartling, 1996) було опубліковано досить цікавий та неоднозначний звіт, у якому зазначалося, що майже кожен десятий лікар хоча б раз вдавався до використання морфіну, щоб скоротити життя пацієнтам, які були невиліковно хворими і були на межі життя і смерті. Варто зазначити, що на теперішній час, більшість лікарів висловлюють думку проти легалізації прямої активної евтаназії, однак вважають за потрібне активно використовувати паліативну допомогу. Для вирішення даного питання, законодавством Данії передбачені так звані «заповіти про життя», відповідно до яких повнолітні пацієнти мають право зазначати в даному документі попередні вказівки щодо медичного обслуговування. Такий заповіт зберігається в «реєстрі живих», з яким за необхідності має ознайомитись медперсонал, який займається лікуванням пацієнта.

Проаналізувавши практику європейських країн, організацію медичного обслуговування та думки людей щодо легалізації евтаназії в Україні, можна дійти таких висновків.

По-перше, людина, яка страждає на невиліковну хворобу, лікування якої потребує великих грошей, при мінімальних статках хворого та невисокій зарплаті українського лікаря, викликає байдужість із боку персоналу лікарні, а зі схваленням евтаназії ця практика знайде відгуки багатьох лікарів, у яких просто не виникне бажання возитися з проблемними пацієнтами.

По-друге, існує проблема у фінансуванні. На даний час, більшість населення України страждає через маленькі заробітні плати, пенсіонери – через мізерні пенсії. Через неспроможність оплатити великі рахунки, пов'язані з лікуванням, таким пацієнтам може бути запропонована альтернатива: або швидка, безболісна смерть, або страждання в лікарні і нескінченні борги. Звісно, як би це жорстоко не звучало б, виникали б випадки, коли люди змушені були б обирати перший варіант.

По-третє, легалізована евтаназія могла б «допомагати» недбалим родичам пришвидшити смерть спадкодавця, для отримання його майна.

По-четверте, легалізація асистованого самогубства, може стати простим засобом умертвіння самотніх старих людей, дітей-інвалідів, людей, які страждають на невиліковні хвороби, людей, які не мають належного соціального забезпечення та засобів до життя.

Отже, провівши детальний аналіз переваг та недоліків легалізації евтаназії і дослідивши досвід європейських країн, можна дійти висновку, що все-таки, поки українське законодавство не готове до внесення таких змін. Насамперед, потрібно провести реформування системи охорони здоров'я, зменшити кількість випадків небалого ставлення лікарів до пацієнтів (цього можна досягти виключно методом збільшення заробітної плати та покращення умов праці), зменшення вартості медичних препаратів для пенсіонерів та осіб, які знаходяться в складному соціальному становищі. На даний момент, обов'язком держави є забезпечення населення достойним рівнем життя. Впровадження евтаназії зараз означає її постійне «удосконалення» в майбутньому, але яким воно буде також залежить від ряду чинників. Однак цей процес передбачає використання фінансових та людських ресурсів, та потребує багато часу.

Література:

1. Стефанчук Р. О., Янчук А. О. Право на евтаназію: за чи проти? Патологія. 2018. Том 15, № 3(44). С. 390–395
2. Анікіна Г. В. Перспективи легалізації евтаназії в Україні. Науковий вісник. 2011. № 3. С. 25–34.
3. Чернишов Ю. А. Правове регулювання евтаназії в зарубіжних країнах. Закон і право. 2008. С. 48–52.
4. Концепція оновлення цивільного кодексу України. Рекодифікація цивільного законодавства України. 2020. С. 17
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
6. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації екстреної медичної допомоги: наказ 31 Міністерства охорони здоров'я України від 05.06.2019 р. № 1269. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-05062019-1269-pro-zatverdzhennja-ta-vprovadzhenja-mediko-tehnologichnih-dokumentiv-zi-standartizacii-ekstrenoi-medichnoi-dopomogi>.

Антоновська Богдана Вячеславівна
*студентка 3 – го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Давньоримська договірна система була досить консервативною, і римське право визнавало лише два типи договорів: контракти та пакти [5].

Контрактами називалися угоди, які захищалися цивільними позовами. Пакти – це неформальні угоди, які не мали позовного захисту [5].

Зокрема, у римському праві договори перевезення не набули статусу самостійної форми договору. Юристи мислили в рамках відомих договірних форм, таких як ескроу або оренда послуг чи товарів. Договори перевезення спеціально регулюються лише в частині відповідальності перевізника, який несе відповідальність за знищення або пошкодження вантажу чи багажу пасажирів за відсутності недбалості. Тим не менш, відповідальності можна уникнути, довівши, що збитки були спричинені форс-мажорними обставинами.

Наразі глава 64 ЦК України охоплює та регулює низку різноманітних договорів перевезення. Серед таких договорів можна виділити низку традиційних договорів перевезення: договори перевезення вантажів, договори перевезення пасажирів, договори фрахтування або чартеру, договори перевезення транспортом загального користування (статті 909, 910, 912 та 915 ЦК України) [2], а також колективні договори перевезення вантажів, пасажирів і багажу у змішаному та прямому сполученні, довгострокові договори перевезення тощо (статті 913 та 914) [2].

Договір перевезення має деякі проблемні аспекти, з якими стикаються сторони договору. А саме:

1. Втрата або пошкодження вантажу: Під час перевезення вантаж може зазнати пошкоджень або бути втрачений. Це призводить до

втрата для власника вантажу та потенційних спорів між ним і перевізником щодо відповідальності за такі збитки.

2. Затримки в доставці: Перевізник може не дотриматися умов доставки, що передбачені договором. Що створює проблеми для власника вантажу.

3. Відповідальність за пошкодження майна третіх осіб: Якщо під час перевезення вантаж пошкоджує майно третіх осіб (наприклад, власників будинків або автомобілів), виникає питання про відповідальність перевізника за такі збитки.

4. Обмеження відповідальності: У договорах перевезення можуть бути встановлені обмеження відповідальності перевізника за збитки або пошкодження вантажу.

Договір перевезення в період воєнного стану стикається з деякими проблемними аспектами, які пов'язані зі змінними умовами та обставинами, що впливають на перевезення. Ось деякі з можливих на мою думку проблемних аспектів:

1. Безпека: Воєнний стан часто супроводжується загрозою для безпеки персоналу та майна. Перевізники можуть стикатися з ризиком нападів, саботажу або конфіскації вантажу. Саме це призводить до збитків для обох сторін договору.

2. Зміна маршрутів: Воєнний конфлікт може призвести до зміни контрольних пунктів, обмежень на дорогах або блокади територій. Це може вплинути на здатність перевізників досягати пункту призначення вчасно і безпечно. Якщо маршрут буде змінено, це може призвести до затримок, додаткових витрат або навіть втрати вантажу.

3. Обмеження діяльності: У воєнний період уряд може накладати обмеження на рух транспорту, що може вплинути на здійснення перевезень. Такі обмеження можуть охоплювати режими припинення вогню, комендантську годину або заборону на певні види транспорту. Це ускладнює та унеможлиблює перевезення згідно з укладеним договором.

4. Втрата або пошкодження вантажу: Умови воєнного конфлікту можуть призвести до пошкодження або втрати вантажу. Небезпека

бомбардувань, стрілянини, пограбувань або інших воєнних подій може спричинити серйозні пошкодження вантажу або його втрату.

5. Знижена доступність транспорту: Воєнний стан може призвести до зменшення доступності транспортних засобів. Військові операції можуть вимагати мобілізації транспорту або встановлення пріоритетів для перевезень, що може вплинути на доступність для цивільних перевезень.

Пандемія Covid-19 мала значний вплив на багато галузей економіки, включаючи сферу перевезень. Договори перевезення теж стали об'єктом проблем та спірних питань, пов'язаних з пандемією. Ось кілька проблемних аспектів які на мою думку, можуть виникати в контексті договорів перевезення в період Covid-19:

1. Скасування або зміна маршрутів: У зв'язку з обмеженнями та заборонами на пересування, перевізники можуть скасовувати рейси або змінювати маршрути. Це може призвести до затримок, втрати багажу або несправедливого відшкодування пасажирів.

2. Відмова від поїздки: У зв'язку зі зростанням кількості випадків Covid-19, пасажирів можуть відмовлятися від поїздки з метою запобігання зараженню. Однак, перевізники можуть застосовувати свої стандартні політики повернення коштів, які не враховують виняткову ситуацію пандемії.

3. Затримки та перенесення рейсів: У зв'язку зі змінами в графіку руху транспорту та можливими обмеженнями на пересування, можуть виникати значні затримки та перенесення рейсів. Це має негативний вплив на пасажирів, особливо якщо вони мають плани, які пов'язані з їх поїздкою.

4. Вимоги щодо медичних заходів або: Перевізники можуть встановлювати додаткові вимоги щодо маскового режиму, соціальної дистанції, медичного обстеження, вакцинації або пред'явлення негативного тесту на Covid-19 перед посадкою або перевезенням. Тому, можуть бути додаткові витрати і обмеження для пасажирів.

Отже, в умовах різного стану який відбувається в країні, договір перевезення має певні проблемні аспекти (з якими стикаються сторони договору), які змінюються та прямо залежать від нього.

Література

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45–46. Ст. 356.
3. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, 2010. Т. 1: Загальні положення. 320 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
5. Основи римського приватного права: підручник. За заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.

Барта Лілія Артурівна

*студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут спадкування в цивільному праві України був, є і залишатиметься одним з найбільш важливих. Незважаючи на повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року питання передання та прийняття спадщини є актуальним як ніколи в силу виникнення ряду проблем, пов'язаних з активними військовими діями та з переміщенням осіб, які з тих чи інших причин вимушені були покинути постійне місце проживання.

Статтею 1216 чинного Цивільного кодексу України подано таке визначення спадкування: «Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)» [1]. Фактично це пов'язаний між собою комплекс правовідносин, які включають і факт відкриття спадщини, і питання охорони спадкового майна, виконання заповіту тощо.

Розглядаючи цивільне законодавство, можна дійти висновку, що порядок прийняття спадщини залежить від 3 основних умов. По-пер-

ше, важливе значення має, чи проживав спадкоємець разом зі спадкодавцем на момент відкриття спадщини. Відповідно існують умови, які визначають, що спадкоємця, який проживав весь час зі спадкодавцем (важливо, не місце реєстрації, а саме проживання) на час прийняття спадщини, можна вважати таким, що прийняв спадщину, якщо не заявив відмову від неї у строки, встановлені ЦК України. Якщо ж спадкоємець не проживав на момент відкриття спадщини зі спадкодавцем, то має подати до відповідних органів заяву про прийняття спадщини. Науковці-теоретики визначають 2 основні способи прийняття спадщини. Фактичний спосіб є способом прийняття просто за фактом спадкування без вчинення додаткових дій. Формальний спосіб – прийняття спадщини, шляхом подачі заяви, визначеним законом особам [2, с. 319, 323]. Окремо виділяють прийняття спадщини малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою тощо.

По-друге, місце подання заяви має важливе значення. Тут можна зіштовхнутись з проблемою, яка проявляється у неточному формулюванні тексту статей ЦК України. За загальним правилом заяву про відкриття спадщини прийнято подавати за місцем відкриття спадщини але на це прямо не вказано в тексті цивільного закону. В той самий час в ч. 1ст.1273 ЦК України чітко зазначено, що: «заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини». Варто також звернути увагу на положення, що міститься в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що затверджене наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012. Відповідно до згаданого документу спадкова справа заводиться нотаріусом також за місцем відкриття спадщини [3].

Третя умова стосується строку для прийняття спадщини. Відповідно до ст. 1270 строк становить 6 місяців з моменту відкриття спадщини.

Саме ці умови зазнали змін у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні з метою захисту інтересів усіх учасників спадкових відносин. Зокрема, була прийнята постанова Кабінету Міністрів України

«Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164 [4].

Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту місце відкриття спадщини під час воєнного стану не має виключного значення, адже спадкоємець може звернутися до будь-якого нотаріуса України, щоб завести спадкову справу, незалежно від останнього місця проживання померлого. Тобто, якщо спадкоємець був вимушений переїхати у зв'язку з бойовими діями і не може направити заяву за останнім місцем проживання спадкодавця, то він має право звернутися до будь-якого нотаріуса в місці, де тимчасово перебуває.

Якщо ж у нотаріуса не буде можливості перевірити наявність раніше заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту у Спадковому реєстрі, то після відновлення доступу до такого реєстру він має зробити це протягом 5 робочих днів.

Варто наголосити на тому, що з метою недопущення зловживань у відносинах спадкування в воєнний час не можна видавати свідоцтво у спадковій справі, якщо справу було заведено без використання Спадкового реєстру та до реєстрації у тому самому реєстрі.

Що ж до перебігу строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття, то такий строк відповідно зупиняється, але не більше ніж на 4 місяці. А спадкоємці ж можуть отримати свідоцтво про право на спадщину лише після закінчення строку для прийняття спадщини.

Не менш важливим є те, що Кабінет Міністрів України вніс зміни до Порядку державної реєстрації заповітів та спадкових договорів у Спадковому реєстрі. В постанові зазначено, що під час воєнного стану посвідчувати заповіт військовослужбовців Збройних Сил України та ряду інших осіб, визначених відповідним Порядком, можуть не тільки нотаріуси, а й командири (начальники) таких формувань або органів та інші особи, які уповноважені командиром (начальником) [5]. Після такого посвідчення уповноважені особи мають надіслати заповіт через відповідні органи (наприклад, Генеральний штаб Збройних Сил України) для його реєстрації в Спадковому реєстрі.

Можна зробити висновок, що з введенням воєнного стану на території України процедура порядку спадкування та посвідчення

заповіту зазнала суттєвих змін. Зокрема, можна говорити про зміну строків для отримання спадщини, можливість відкриття спадщини за місцем перебування спадкоємця, порядок внесення інформації до Спадкового реєстру та надання права посвідчувати заповіт дещо ширшому колу осіб. Загалом, законодавець вправно адаптував нормативні приписи до умов воєнного стану.

Література

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Кухарев О.Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві: монографія. Київ: Алерта, 2019. 498 с.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5: станом на 2 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164: станом на 20 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-#Text>
5. Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі: Постанова Каб. Міністрів України від 11.05.2011 р. № 491: станом на 20 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2011-#Text>

Бурлачук Світлана Василівна

*студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК РЯТУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Розгляд питання про відшкодування шкоди, заподіяної при порятунку життя та здоров'я особи, тривав довгий час. Виникла складність прийняття відповідних законодавчих рішень через те, що радянські законодавці відносилися критично до пропозицій покладати на державу обов'язок відшкодування такої шкоди. Законодавчі акти, які стосувалися залучення держави до участі у недовірливих відносинах, були досить помірними.

Тільки з прийняттям Основ цивільного законодавства Союзу СРСР та союзних республік у 1961 році було закріплено право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної при рятуванні соціалістичного майна (майна, яке належить державним, кооперативним та громадським організаціям). Пізніше ця норма була закріплена у цивільних кодексах усіх союзних республік, включаючи ст. 467–468 ЦК УРСР [4]. Проте жоден з цих законодавчих актів не визначав зобов'язань, що виникають у зв'язку з рятуванням життя та здоров'я, а також майна фізичних осіб.

Українські цивілісти давно звертали увагу на необхідність законодавчого врегулювання відносин, що виникають при рятуванні життя і здоров'я громадян та майна. С. Ландкоф ініціював запровадження зобов'язань, які пов'язані з цим, і інші українські цивілісти, такі як Г. Матвеев і П. Стависький, активно досліджували їхній зміст і суб'єктний склад. У своїх працях вони звертали увагу на проблему відшкодування шкоди, зазнаної при рятуванні. Окремі аспекти зобов'язань, пов'язаних із рятуванням, досліджував Є. Харитонов, який розрізняв їх від зобов'язань, пов'язаних з відверненням шкоди, веденням чужих справ без доручення та іншими подібними діями. Українська наука цивільного права внесла значний внесок у розробку проблеми правового врегулювання відносин, які виникають при рятуванні життя і здоров'я громадян [1].

Таким чином, відповідно до статті 1166 ЦК України [4] загальними умовами відповідальності за шкоду є:

1. Наявність шкоди, яка повинна бути доведена потерпілим.
2. Протиправність дій, що заподіяли шкоду. Шкода, завдана правомірними діями, відшкодуванню не підлягає, якщо інше не встановлено законом.
3. Причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями та заподіяною шкодою. Між діями та шкідливим наслідком має бути прямий причинний зв'язок.
4. Вина особи, яка заподіяла шкоду. Закон презюмує вину особи, яка завдала шкоди.

Важливо розрізняти відповідальність за шкоду, заподіяну при рятуванні людини та її майна, від відповідальності за шкоду, заподіяну діями в інтересах іншої особи, передбачену статтями 1158–1160 Цивільного кодексу України. Кодекс України [4]. Відповідальність за шкоду, заподіяну при рятуванні чужого майна, несе власник майна, а за шкоду, заподіяну при рятуванні людини чи її майна, що має значну цінність, – держава. Підсумовуючи, відповідальність за шкоду визначається наявністю шкоди, протиправністю дій, причинним зв'язком і виною. Відповідальність за шкоду, заподіяну при рятуванні людини та її майна, несе держава, а за шкоду, заподіяну діями в інтересах іншої особи, – власник майна.

Крім вище розглянутих невідомих зобов'язань, варто порівняти їх зобов'язання з тими, які виникають при застосуванні заходів для захисту життя та здоров'я особи, а також із засобами самозахисту цивільних прав, які передбачені статтею 19 Цивільного кодексу України [4]. Ці зобов'язання мають на меті запобігти шкоді, яка може загрожувати інтересам, що охороняються законом, включаючи загрозу життю та здоров'ю особи.

Стаття 19 Цивільного кодексу України гарантує право особи на самозахист своїх цивільних прав та прав іншої особи від порушень та протиправних посягань [4]. Самозахист полягає у використанні особою заходів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Однак для того, щоб застосування самозахисту було законним, потрібно дотримуватися наступних умов: (а) повинно мати місце порушення цивільного права або існувати небезпека його порушення; (б) повинна існувати необхідність припинення (попередження) порушення власними силами; (в) застосування заходів повинно відповідати характеру правопорушення, тобто заподіяння шкоди порушнику чи іншій особі має бути санкціоноване законом, і не повинно виходити за межі дозволеного; (г) заподіяна шкода повинна бути меншою, ніж та, яка загрожувала; (д) небезпека, яка загрожувала цивільним правам, за даних обставин, не могла бути усунена іншими засобами [2–3].

У кінцевому підсумку можна зробити висновок, що зобов'язання, які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, відрізняються від інших недоговірних зобов'язань, будучи самостійним видом недоговірних зобов'язань, спрямованих на запобігання шкоди, яка загрожує іншій особі. В свою чергу, це дає підстави для пропозиції про розгляд норм, які регулюють такі відносини, не просто як окремого інституту, але трактування їх як специфічного різновиду зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення правомірних дій в інтересах фізичної особи. У кожному разі це питання потребує подальшого вивчення і обговорення.

Література

1. Русу С. Делікти в цивільному праві України: навч. посіб. Хмельницький, 2020.
2. Харитонов Є. Система зобов'язань, що виникають внаслідок відвернення шкоди, за Цивільним кодексом України. Актуальні проблеми приватного права України: збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнєцової. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 461–480.
3. Чернат В. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 20 с.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

***Войцикевич Олександра Олександрівна,
Корнієнко Анна Вадимівна***

*студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Бабич І. Г.*

ПИТАННЯ ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Цивільні права та обов'язки виникають між учасниками правовідносин на підставі різних юридичних фактів, таких як дії та події. Одним із найпоширеніших правових явищ, що породжують, змінюють або припиняють цивільні права та обов'язки, є правочин. Правочини є проявом таких характеристик цивільних правовідносин та методів цивільного права, як ініціатива. Іншими словами, для його

укладення необхідна ініціатива, бажання або волевиявлення з боку учасників правовідносин.

Аби зрозуміти, що таке правочин, слід звернутись до положень Цивільного Кодексу України. Згідно з ним, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків[1].

Правочини повинні відповідати певним умовам, визначеним законом як юридичні факти, що породжують, змінюють або припиняють права та обов'язки. Для того, щоб правочин мав ті правові наслідки, на які розраховували сторони, необхідно дотриматися умов його дійсності. Це загальні вимоги, встановлені законом, які повинні бути дотримані для того, щоб правочин був дійсним.

Сьогодні в Україні, в умовах війни визнання правочину недійсним може виникати з різних причин і становити деякі проблеми. Деякі з них включають, по-перше, неспроможність виконання. Воєнний конфлікт може створювати складнощі у виконанні правочинів через знищення майна, перешкоди у передачі товарів або послуг, перерви в поставках, переселення населення. Це може призводити до ситуацій, коли сторони не можуть виконати свої зобов'язання згідно з укладеними правочинами. По-друге, неспроможність доступу до доказів, тобто в умовах війни може бути важко отримати доступ до необхідних доказів, які підтверджують дійсність або недійсність правочину. Конфліктні зони, руйнування документів або втрата доступу до свідків можуть ускладнювати процес встановлення обставин укладення правочину. По-третє, застосування примусових заходів. У військових конфліктах можуть виникати ситуації, коли деякі правочини здійснюються під впливом примусу, насильства або погроз, і в таких випадках може виникати спір про добровільність та дійсність згоди сторін укласти правочин. Також, можна віднести стан екстреної ситуації. У військових конфліктах створюються екстрені умови, коли розумна людина може знаходитись під впливом напруги, тривоги та стресу. Це може впливати на здатність особи належним чином оцінювати та розуміти умови правочину. Головними умовами

за яких діє правочин є правомірність, воля сторін, предмет, форма та дієздатність сторін.

Правомірність.Тобто, правочин має бути укладений відповідно до вимог чинного законодавства і не суперечити обмеженням, встановленим законом. Інакше кажучи, не повинен бути спрямований на заподіяння шкоди іншим особам або їхньому майну, честі чи гідності, порушення громадського порядку. Питання правомірності правочину в умовах воєнного стану залежить від конкретних обставин та законодавства. Такі умови можуть призводити до введення різних обмежень та заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, обороноздатності та регулювання воєнних дій. Ці обмеження можуть стосуватися різних аспектів, включаючи цивільні. Наприклад, умови воєнного стану можуть передбачати тимчасову скасування або обмеження певних громадських свобод, контроль над засобами масової інформації, введення цензури, регулювання економічних операцій та пересування людей.

Воля сторін. Правочин повинен бути укладений добровільно та з вільної волі всіх сторін, без підстави для вважання його недійсним через підступ, насильство, обман або інші психологічні тиски. Бажання укласти правочин має бути щирим і відображатися в зовнішній поведінці сторін. Якщо зовнішня поведінка свідчить про намір укласти правочин (наприклад, підписати договір дарування), але внутрішня воля учасників не відповідає їхньому справжньому бажанню внаслідок насильства, погроз, обману або помилки, такий правочин може бути оскаржений у суді і визнаний недійсним[3, с. 261]. Умови воєнного стану можуть створювати загрозу безпеці та стабільності, що може вплинути на вільне волевиявлення сторін. Загроза насильства, небезпека для життя та здоров'я або інші фактори, пов'язані з воєнним конфліктом, можуть змусити сторони укладати правочини під впливом примусу чи під загрозою. Оцінка волі сторін укладати правочин в умовах воєнного стану може бути складною, оскільки вимоги щодо свободи волі та вираження волевиявлення можуть бути обмежені. Важливо враховувати контекст, в якому укладається правочин,

і забезпечувати належний захист прав та інтересів сторін, незважаючи на умови воєнного стану.

Предмет. Правочин повинен мати законний предмет і не суперечити принципам громадянського права, таким як порядок громадського ладу, мораль, громадський порядок і т.д. Умови воєнного стану можуть також впливати на предмет правочину, зокрема, угоди щодо надання допомоги. Під час воєнного стану можуть укладатися угоди між державами або сторонами конфлікту щодо надання військової, гуманітарної або фінансової допомоги. Або угоди щодо військової співпраці. Воєнний стан може призвести до укладання угод між державами або сторонами конфлікту щодо військової співпраці, обміну військовими ресурсами, розміщення військ.

Форма. Виконання необхідних формальних вимог для певного типу правочину, може становити проблему. Це може включати вимоги до письмової форми, підпису, нотаріального посвідчення, або реєстрації у відповідному реєстрі. Правочин має бути вчинений у формі, передбаченій законом. Якщо законом передбачена особлива форма для конкретного виду правочину, її необхідно дотримуватися. В іншому разі можуть виникнути негативні наслідки. Оскільки воєнний стан передбачає підвищений рівень безпеки та контролю, можуть бути введені додаткові вимоги щодо форми правочину. Наприклад, можуть вимагатися додаткові документи, підписи свідків, засвідчення відповідними посадовими особами.

Укладення правочину в письмовій формі означає, що його зміст має бути зафіксовано в одному або декількох документах за допомогою різних засобів технічного зв'язку, таких як розписки, листи, телеграми або телеграфи, електронна пошта тощо. Крім того, письмові правочини мають бути підписані зацікавленими сторонами. Якщо людина не може підписати документ особисто через хворобу або фізичні вади, вона може видати довіреність іншій особі на підписання документа за її присутності. Якщо нотаріальне засвідчення не потрібне, підпис іншої особи на тілі правочину може бути засвідчений відповідною посадовою особою, яка працює, навчається, мешкає або лікується поблизу від особи, яка підписує[2, с. 165].

Встановлення цивільної дієздатності учасників правочину може бути проблематичним. Це особливо стосується неповнолітніх осіб, осіб з обмеженою дієздатністю або осіб, які не мають повної розуміння значення своїх дій. Особа, яка вчиняє правочин, повинна володіти необхідним рівнем цивільної дієздатності. Оскільки правочини породжують цивільні права та обов'язки, важливо, щоб особа, яка вчиняє правочин, розуміла значення своїх дій та їхні наслідки.

Отже, дискусійним в юридичній науці залишається питання визнання правочину дійсним. Якщо правочин відповідає цим критеріям, то зазвичай вважається дійсним у цивільному праві. Однак, конкретна оцінка дійсності правочину вимагає детального аналізу самого правочину та контексту його укладання, який здійснюється юристами та судами.

Література

1. Цивільний кодекс: Закон України 16.01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. ст. 356.
2. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 444 с.
3. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України. Підручник., 2007. 816 с.

Габрук Ярослав Олегович

*студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Павлова В. Г.*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ ОСОБАМИ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ

Спадкування є однією з найбільш важливих та складних галузей цивільного права. Це процес передачі майна померлого до спадкоємців, який вимагає ретельного вивчення правових норм та процедур. Українське законодавство визнає право спадкування як одне з основних прав громадян, яке може бути здійснене як повнолітніми особами, так і особами, які не досягли повнолітнього віку. У цьому контексті, варто ретельно вивчити правила та особливості реалізації

права спадкування особами, які не досягли повноліття, з метою забезпечення захисту їхніх прав та інтересів.

Згідно зі статтею 1 Конвенції про права дитини, будь-яка людина, яка ще не досягла 18-річного віку, вважається дитиною, якщо закон, що застосовується до неї, не встановлює іншого віку повноліття (наприклад, при реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, ця особа вважається дитиною до моменту реєстрації шлюбу). Стаття 32 ЦКУ встановлює, що особа вважається неповнолітньою, якщо її вік становить від 14 до 18 років [1].

Відповідно до статті 1241 Цивільного кодексу України (далі ЦКУ), спадкоємцями можуть бути як повнолітні особи, так і особи, які на день відкриття спадщини не досягли повнолітнього віку. Таким чином, навіть неповнолітні особи можуть успадкувати майно [2].

Якщо неповнолітня особа є спадкоємцем, то її права та обов'язки здійснюються через її законних представників. Сімейний кодекс України передбачає, що захист прав та законних інтересів дитини повинен здійснюватися зокрема сім'єю (законними представниками можуть бути батьки або особи, які згідно із законом є опікунами чи піклувальниками неповнолітньої особи), органами опіки та піклування, прокуратурою та судом, які мають першочергову відповідальність у цьому питанні. Якщо неповнолітніх спадкоємців більше одного, то їх спільні права та обов'язки здійснюються через їх законних представників спільно [3].

Неповнолітня особа може успадкувати будь-яке майно, яке може бути предметом спадщини. Зокрема, це може бути рухоме та нерухоме майно, права вимоги до третіх осіб, кошти на банківських рахунках, цінні папери тощо.

Проте, варто зазначити, що успадкування неповнолітньою особою майна може бути пов'язане з певними обмеженнями. Зокрема, у разі успадкування нерухомого майна або частки в ньому, необхідно отримати дозвіл суду на продаж чи обмін такого майна. Також, якщо успадкуване майно приносить дохід, то законні представники неповнолітнього спадкоємця повинні забезпечити його управління та збереження до досягнення спадкоємцем повнолітнього віку.

Отже, неповнолітні особи мають право успадковувати майно та здійснювати свої спадкові права через законних представників. Законні представники, в свою чергу, мають зобов'язання здійснювати управління та збереження успадкованого майна з метою захисту інтересів неповнолітнього спадкоємця.

Якщо неповнолітня особа є спадкоємцем, а її законні представники не можуть виконувати свої обов'язки з якихось причин, то суд може призначити опікуна чи піклувальника для здійснення її спадкових прав. Опікун чи піклувальник здійснюють свої повноваження згідно з встановленими законом правилами.

Також варто зазначити, що неповнолітня особа може бути позбавлена спадкових прав у разі, якщо вона здійснювала злочинну діяльність, вчинила злочин, що має наслідком смерть особи, або якщо її батьки були позбавлені батьківських прав за злочинну діяльність.

У разі успадкування неповнолітньою особою майна, законні представники мають забезпечити правильне розподілення успадкованого майна між неповнолітніми спадкоємцями, якщо такі є, або зберігати його для спадкоємця до досягнення ним повнолітнього віку.

У загальному, успадкування неповнолітніми особами майна має свої особливості та вимагає від законних представників додаткових зусиль для забезпечення інтересів спадкоємців. Однак, неповнолітні особи мають рівні права з повнолітніми спадкоємцями та можуть успадковувати будь-яке майно, що може бути предметом спадщини.

Також важливо зазначити, що згідно із Цивільним кодексом України, якщо успадковане майно неповнолітньою особою є необхідним для її побуту та виховання, то законні представники можуть звернутися до суду з проханням про надання дозволу на продаж або інше розпорядження таким майном. У такому разі, отримані кошти повинні бути використані лише для забезпечення необхідних потреб неповнолітнього спадкоємця [2].

Неповнолітні особи також можуть бути запрошені до спадкування з відкриттям спадщини після того, як вони досягнуть повнолітнього віку. У цьому випадку, вони матимуть ті ж самі права та обов'язки, як і інші спадкоємці.

Нарешті, варто відзначити, що неповнолітні особи також мають право на довіру, увагу та захист своїх інтересів щодо успадкованого майна. Законні представники повинні здійснювати свої повноваження у добрій вірі та на користь спадкоємця. У разі порушення законних прав та інтересів неповнолітнього спадкоємця, вони можуть звернутися до суду за захистом своїх прав.

Отже, успадкування майна неповнолітніми особами має свої особливості та вимагає від законних представників додаткових зусиль для забезпечення інтересів спадкоємців. Однак, неповнолітні особи мають рівні права з повнолітніми спадкоємцями та можуть успадковувати будь-яке майно, що може бути предметом спадщини.

Література

1. Іванівська громада Тернопільська область / Особливості прийняття спадщини дитиною URL: <https://ivanivska.gromada.org.ua/osoblivosti-prijnyattya-spadschini-ditinoju-16-57-28-07-12-2020/>
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4040>
3. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

Галюлько Соломія Михайлівна

*студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного
права Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна*

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ R2P ПЛАТФОРМ

В сучасних умовах процес успішної інтеграції та розвитку економіки потребує нових та дієвих фінансово-правових механізмів. На нашу думку, однією із найперспективніших новацій економічного розвитку є вдосконалення інституту кредитування. Ми проходимо цікавий етап коли явно спостерігається пожвавлення сектору споживчого та бізнес кредитування, за таких обставин застарілі фінансово-правові інструменти не можуть в повній мірі задовільнити попит, що породжує гостру потребу у імplementуванні нових механізмів [1].

У порівнянні із традиційними фінансовими механізмами, пірингове кредитування достатньо нове явище. Пірингове кредитування здійснюється на інтернет-платформах, де надання та отримання позики здійснюється користувачами, які можуть виступати або як кредитори або як позичальники. З англійської мови пірингове кредитування може перекладатися як «peer to peer» або «person to person» кредитування, що відображає головні принципи цього механізму а саме: рівності та «рівний-рівному», оскільки за допомогою алгоритмів р2р платформи здійснюється координація дрібних кредиторів та позичальників між собою. В такому процесі кредитування виглядає не як операція однієї особи, а скоріше як накопичення серії розпорошених невеликих позик [1].

Для кращого розуміння пірингового кредитування можна розглянути цей процес на прикладі кредиту для малого бізнесу або для оплати навчання. Першим етапом є вибір р2р платформи та заповнення всіх необхідних даних у шаблонній формі, наприклад мета та причина кредитування. Наступним чином за допомогою алгоритмів інтернет-платформи аналізується кредитна історія відповідного суб'єкта, та віднесення до відповідного списку фінансування. Останнім етапом є отримання грошей які нараховуються протягом визначеного відповідною платформою терміну.

Слід відзначити що погашення боргів здійснюється згідно з узгодженими вимогами та за допомогою автоматичних електронних платежів. В залежності від умов, період виконання боргового зобов'язання може сягати від 3 до 5 років, з пріоритетною можливістю дострокового виконання зобов'язання.

Особливе місце у процесі пірингового кредитування відіграє Бюро кредитних історій, оскільки інформація про кожний виконаний правочин зберігається в бюро і надалі ця інформація використовується при наданні кредитів на більш вигідних для позичальника умовах.

Практика р2р платформ вперше знайшла своє відображення у Великій Британії, де «Zone of Possible Agreement» в період своєї діяльності здійснила кредитування на суму більш ніж 800 мільйонів фунтів стерлінгів. Іншими прикладами успішної реалізації р2р плат-

форми є «Prosper» та «Lending Club» [2]. Відповідно до статистичних даних перша платформа здійснила правочинів на суму 4 мільярди доларів, а друга на суму 16,6 мільярдів доларів. Особливий успіх компанії «Lending Club» пояснюється наданням кредитів фізичним особам та суб'єктам підприємницької діяльності з яких складаються рейтинги за класами [3].

Переваги пірингового кредитування в порівнянні із звичними кредитними механізмами полягає в спрощеному доступі та отриманні коштів за допомогою алгоритмів платформи. На деяких іноземних платформах затвердження кредитування відбувається в день оформлення, а виплата може здійснювати не пізніше доби.

Першим вітчизняним прикладом запровадження p2p платформи може слугувати сервіс «Credery». Впродовж своєї діяльності сервіс надав кредитів на суму близько 5 тисяч доларів. Закриття платформи спричинена банкрутством банку який був емітентом електронних грошей сервісу. Практика peer-to-peer платформ знайшла своє відображення в ще одному національному проєкті «Сім зірок». Перевагами сервісу було надання кредитів на суми від 800 грн до 16 тисяч гривень, під різні ставки та на різні періоди погашення зобов'язання.

Напрямок пірингового кредитування в Україні є достатньо новим тому потребує відповідного правового регулювання. Станом на зараз деякі загальні аспекти функціонування p2p платформ регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про фінансові послуги та державного регулювання ринків фінансових послуг», Законом України «Про споживче кредитування», Законом України «Про захист прав споживачів», та іншими нормативно-правовими актами.

Отже, необхідність запровадження пірингового кредитування як фінансового інструменту в Україні спричинене стрімким розвитком цифрової економіки та потребою підтримки малого бізнесу. Актуальною є потреба нормативно-правового регулювання функціонування p2p платформ та чітке окреслення повноважень суб'єктів надання таких послуг та державний контроль за здійсненням такої діяльності. Прикладом державного регулювання діяльності таких онлайн-сервісів може слугувати іноземний досвід. Відтак у деяких

країнах де функціонує пірингове кредитування, державне регулювання здійснюється спеціальними органами нагляду за фінансовою поведінкою та відповідно до стандартів. Перспективним напрямком є вдосконалення Бюро кредитних історій та поєднання його діяльності із фінансовими установами.

Література

1. Петрушенко Ю.М. Новітні підходи до фінансування розвитку місцевих громад: від реконізму до P2P-кредитування. Вісник Української академії банківської справи. 2014. № 1. С. 90–94. URL: [file:///C:/Users/acer/Downloads/VUABS_2014_1_20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/acer/Downloads/VUABS_2014_1_20%20(1).pdf)
2. Світовий досвід розвитку пірингового (p2p) кредитування worldwide peer-to-peer (p2p) lending experience. Гроші, фінанси і кредит. 2019. Вип. 45. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/45_2019/29.pdf.
3. Banking without banks. Finance & economics | Peer-to-peer lending. URL: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2014/02/28/banking-without-banks>.

Гончарова Анастасія В'ячеславівна

*студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОГОВІРНОГО ПРАВА: РЕЦЕПЦІЯ РИМСЬКОГО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У правовій системі Стародавнього Риму великий товарний і господарський обіг здійснювався за допомогою розгалуженої системи договорів, які є результатом досить тривалого періоду розвитку, аналізу та відбору практики римських преторів. Рецепція римського приватного права посідає важливе місце в законодавстві України, зокрема, під час розробки Цивільного кодексу України. ЦК України відповідає сучасним тенденціям розвитку приватного права Європейських держав, законодавства яких, до речі, виникли на засадах рецепції римського права.

Ця тема викликає великий інтерес для досліджень серед сучасних цивілістів, адже в умовах, що пов'язані з реформуванням всієї української системи договірної права, аналіз та дослідження

цієї проблематики буде корисною не лише в науковому аспекті, а й у своєму практичному значенні. Варто зазначити, що саме це питання було розглянуто у працях таких видатних науковців як: Н. М. Дихта, Д. В. Боброва, В. П. Маслова, І. Б. Новицький, О. А. Підпригора, Й. О. Покровський, В. М. Хвостов, В. О. Гончаренко, Є. О. Харитонов та інших. Саме вони займалися дослідженнями рецепції римського права та порівнювали його із сучасним цивільним законодавством України [1, С. 38].

Перші ознаки рецепції римського права України відчувуються у новому Цивільному кодексі України, в основу якого було покладено певні принципи. Такими принципами є – свобода власності, свобода договору, недопустимість свавільного втручання у сферу приватного життя, можливість судового захисту тощо.

Більшість теорій та значна частка термінів юриспруденції, що пов'язані з договірним правом України – це, безумовно, надбання практичної діяльності римських правознавців. Їх застосовують у своїй діяльності не лише сучасні українські юристи, а й звичайні люди. За все своє життя кожна доросла людина обов'язково користувалася такими договорами та контрактами як: порука, доручення, застава, купівля-продаж, різні види найму, позичка та інші.

Що ж стосується класифікації щодо розподілу прав і обов'язків, то вже за тих часів римські правознавці розрізняли як односторонні (обов'язки набуває лише одна сторона договору), так і двосторонні (права й обов'язки набувають обидві сторони) договори. Так, відповідно до сучасного законодавства України під поняттям «договір» розуміють домовленість двох або більше осіб. Як правило, договір визнається одностороннім у тому випадку, якщо лише одна сторона має певні обов'язки перед іншою стороною, а та, своєю чергою, наділяється лише правом вимоги. У випадку, якщо ж у певному договорі правами та обов'язками наділені обидві сторони, то він визнається двостороннім. Однак, на відміну від Стародавнього Риму, у чинному ЦК України наявні ще й багатосторонні договори, які укладаються між багатьма сторонами [2, Ст. 626].

Варто також зазначити, що не лише в римському праві, а й в сучасному законодавстві України договори можуть поділятися на платні та безплатні. Однак, варто зазначити, що це, в першу чергу, залежить від самого виду договору, який сторони мають намір укласти між собою. Так, наприклад, договір купівлі-продажу є оплатним, а договір безпроцентної позики – безплатним.

Якщо ж привести ще декілька прикладів стосовно різниці між договорами Стародавнього Риму та сучасної України, то можна більш детально звернути увагу на договори купівлі-продажу, адже вони є одними із найпопулярніших договорів, що застосовуються у цивільному обігу нашої держави. Взагалі, договір купівлі-продажу – це договір, за яким продавець має обов'язок передати товар у власність покупцеві, а покупець повинен прийняти цей товар і сплатити за нього заздалегідь обумовлену ціну. Однак, відмінність полягає у тому, що в Стародавньому Римі ризик передачі цієї речі належав виключно покупцеві й лише за умови укладання основного договору. Що ж стосується сучасного цивільного законодавства України, то ризик такого знищення або випадкової втрати товару належить продавцеві й переходить на покупця лише з моменту отримання цього товару [3, С. 124].

Що ж стосується договору поруки, то він серед римських громадян був загальнопоширеним. Як правило, він визнавався допоміжним договором, оскільки відповідно до нього наступала додаткова відповідальність поручника, за виконання боржниками своїх обов'язків. Проте варто зазначити, що хоч договір поруки й став відомим завдяки рецепції римського права, однак на теренах сучасної України він майже не застосовується, а тому є рідкісним.

Іншим прикладом може бути договір позички. Договір позички – це договір, відповідно до якого одна особа передає іншій особі якусь певну річ у тимчасове користування (як правило, безплатне) та на заздалегідь визначений сторонами строк. Однак, на відміну від римського права, де позичка вважається реальним контрактом, то за ЦК України він може бути як реальним, так консенсуальним.

Характеристикою консенсуального договору позички є те, що він є двостороннім, а реальний – завжди одностороннім [4, С. 306].

Отож, на мою думку, за останнім аналізом та співвідношенням договірних прав України та Стародавнього Риму, можна зробити такий висновок: римська рецепція права відіграла важливу роль на формування сучасного цивільного права України.

Література

1. Гришко В.І., Віннічук І.В. Система договорів у римському праві та їх рецепція. Молодий вчений. 2019. № 12.1. С. 38–41.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Гончаренко В.О. Система договорів римського права та деякі питання її рецепції в сучасному цивільному законодавстві України. Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15). С. 121–125.
4. Цивільне право України: навчальний посібник. За ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2011. с. 468

Гриньків Ігор Віталійович

*студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Павлова В.Г.*

ПРЕДСТАВНИЦТВО: ВИДИ, ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ

Представництво має важливе значення в цивільному праві України, оскільки дозволяє здійснювати правочини від імені осіб, які не мають можливості самостійно здійснювати юридичні дії. Це можуть бути, наприклад, неповнолітні особи, особи з обмеженою дієздатністю або інші особи, які з різних причин не можуть здійснювати юридичні дії самостійно. Також представництво є важливим механізмом для здійснення великих та складних юридичних операцій, що вимагають спеціальних знань та досвіду.

Представництво в цивільному праві України полягає в тому, що одна особа (представник) виступає від імені та за рахунок іншої особи (представленого) і здійснює права та обов'язки від імені цієї особи.

Суть представництва полягає в тому, що представник здійснює юридичні дії від імені представленого, що дозволяє останньому зосередитися на своїх основних справах та уникнути втрати часу та зусиль на здійснення рутинних юридичних дій, це міститься у 1 ч. 242 ст. Цивільного кодексу України (далі ЦКУ) [1].

Крім того, представництво є важливим засобом забезпечення захисту прав та інтересів представленого. Якщо представник діє від імені та за рахунок представленого, то він зобов'язаний діяти в інтересах представленого та дотримуватися умов доручення або договору про представництво. Це дозволяє представленому бути впевненим у тому, що його інтереси будуть захищені відповідно до умов доручення або договору про представництво.

Щодо виникнення представництва, то підставами можуть бути договір, закон а також акт органу юридичної особи. Виходячи з цього, розрізняють наступні види представництва. Перше, це представництво, що виникає на підставі договору, друге, стосовно закону, останнє щодо акта органу юридичної особи. Актами цивільного законодавства можуть встановлюватися й інші підстави виникнення представництва (ч. 3 ст. 237 ЦКУ). Обсяг і характер повноважень представника обумовлюються підставою його виникнення [2].

Тому добровільне або договірне представництво виникає на підставі укладеного договору. Це означає, що перед вчиненням правочину від імені особи, яку представляють, необхідна згода представника, яка виражена в договорі або безпосередньо в довіреності. Комерційне представництво є одним з видів добровільного договірного представництва, яке передбачене статтею 243 ЦКУ.

Законне та відповідно обов'язкове представництво виникає на підставі закону і не потребує згоди представника або представленого. Воно встановлюється законом, незалежно від волі особи, яку представляють, та меж представництва. Виникнення відносин законного представництва пов'язується з юридичними фактами, визначеними законом, такими як родинні зв'язки батьків і дітей, встановлення опіки над малолітніми дітьми або недієздатними особами.

Представництво, яке може виникнути через акт органу юридичної особи, означає, що представник діє в інтересах цієї юридичної

особи та від її імені, у межах, визначених змістом розпорядчого акта її органу. У такому випадку організація, яка є юридичною особою, є представленою стороною, а її працівники, які повинні виконувати представницькі функції у зв'язку зі своєю трудовою діяльністю, є представниками.

Наступний вид – розпорядчий акт, який видано органом юридичної особи, може бути прикладом видання акта, на підставі якого виникають відносини представництва. Наприклад, це може бути наказ про призначення працівника на посаду, що має відношення до здійснення представницьких функцій, таких як укладення правочинів. У такому випадку зміст розпорядчого акта або окремої довіреності визначає повноваження цього представника (ч. 2 ст. 244 ЦКУ).

Цікаво, що у деяких випадках законодавець передбачає можливість того, що в цивільних відносинах юридичну особу можуть представляти її учасники, а не лише органи. Згідно зі статтею 92 Цивільного кодексу, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків через своїх учасників, якщо це передбачено законом. В такому випадку такі учасники визнаються представниками юридичної особи. Якщо учасник виступає від імені юридичної особи відповідно до установчих документів чи закону, він повинен діяти в інтересах юридичної особи без перевищення своїх повноважень та добросовісно [3].

Логічним є те, що законом передбачені підстави припинення представництва, це може відбутися з наступних причин: З часом, може змінитися сам закон, яким встановлено представництво. Також може бути скасовано адміністративний акт, на підставі якого виникло представництво, те саме стосується договору та довіреності.

У випадку з довіреністю можуть впливати такі підстави щодо припинення представництва:

- якщо закінчився строк довіреності або відбулося скасування довіреності особою, що її видала (ст. 249 ЦКУ);
- якщо представник відмовився від вчинення дій, що були визначені довіреністю через певні обставини (ст. 250 ЦКУ);

– якщо відбулося припинення юридичної особи, яка видала довіреність або якій видано цю довіреність;

– у випадку смерті особи, яка видала довіреність або якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності [2].

Підсумовуючи, можна сказати, що представництво в цивільному праві України є важливим механізмом здійснення прав та обов'язків між особами. Воно може бути реалізоване через доручення, укладення договору про представництво або виникати на підставі акта органу юридичної особи. Через шляхи реалізації розрізнять відповідні види. Припинення представництва може настати з різних причин, таких як закінчення строку, відкликання доручення або смерть представленого.

Література

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Мего-Інфо – Юридичний портал № 1 (Підстави виникнення та види представництва). URL: <http://mego.info>
3. Юридичний портал «Право та бізнес». URL: <https://pravotabiznes.com.ua>

Довгонос Іванна Юріївна

*студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Завальнюк С. В.*

ДОЦІЛЬНІСТЬ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Рекодифікація цивільного законодавства України є дуже актуальною в наш час, оскільки Україна знаходиться на шляху реформування свого законодавства з метою забезпечення правової державності та гармонізації з міжнародними нормами та стандартами, оскільки Україна є кандидатом у члени Європейського Союзу тож зобов'язана відповідати його нормам. Оновлення цивільного законодавства є однією з важливих складових цієї реформи.

Рекодифікація – це процес створення нового законодавства, який полягає в системному перегляді і переробці чинних законодав-

чих актів з метою їхньої уніфікації, сучасної редакції та узгодження зі змінами в соціальній, економічній і політичній сферах. Поняття «рекодифікація» в контексті правової системи означає процес перегляду та переформулювання законодавства з метою уніфікації, узгодження та спрощення нормативно-правової бази. Цей процес може включати усунення протиріччя та непослідовностей у законодавстві, а також врахування сучасних викликів та потреб суспільства.

Слід погодитись з І.В. Спасибо-Фатеевою, на думку якої «потреба в кодексі – це потреба в правовій визначеності. І відчувають її абсолютно всі сегменти нашого суспільства та його члени, оскільки цивільне право – це та сфера правового регулювання, яка стосується будь-якої людини, будь-якої юридичної особи і публічного утворення... Правова визначеність важлива тому, що всі хочуть і повинні знати правила, за якими вони вступають в цивільні правовідносини, і які повинні бути зрозумілі, доступні, несуперечливі та відповідати сучасним реаліям (економічним, соціальним, технічним, інформаційним)» [5].

Рекодифікація цивільного законодавства в Україні – це довгостроковий та складний процес, який розпочався ще у 90-х роках минулого століття. Нижче перераховано етапи рекодифікації цивільного законодавства в Україні

Підготовчий етап (1992–1996 рр.) – на початку 90-х років було створено робочу групу експертів з метою розробки концепції нового цивільного кодексу України. У рамках цього етапу було проведено аналіз та порівняння законодавства інших країн світу, вивчено національну та зарубіжну доктрину цивільного права.

Етап розробки проєкту нового цивільного кодексу України (1996–2003 рр.) – з 1996 року розпочалася робота над створенням проєкту нового цивільного кодексу України, який передбачав внесення багатьох змін до чинного законодавства. Проєкт було внесено до Верховної Ради України у 2002 році, проте його прийняття було затримано.

Прийняття Цивільного кодексу України (2004 р.) – у 2004 році було прийнято Цивільний кодекс України [1], який замінив попередні

законодавчі акти та став основоположним документом у галузі цивільного права в Україні. Кодекс містить велику кількість положень, які врегульовують взаємодію між громадянами та підприємствами, включаючи права власності, договірні зобов'язання, спадкове право тощо.

Етап адаптації до європейських стандартів (2014–2020 рр.) – в цей період українське законодавство було адаптовано до вимог Європейського Союзу та міжнародних угод, до яких Україна приєдналася. Були прийняті закони, які регулюють електронну комерцію, захист персональних даних, договірні зобов'язання, інтелектуальну власність та інші питання, що стосуються цивільного права.

Етап удосконалення Цивільного кодексу України (2020-нині) – на цьому етапі проводиться робота над удосконаленням Цивільного кодексу України з урахуванням змін, які відбулися в суспільстві та законодавстві протягом останніх років. У рамках цього етапу проводяться консультації з експертами та громадськістю, розробляються проекти законів та поправки до чинного законодавства з метою вдосконалення цивільного права в Україні.

Концепцію Кодексу [2, с. 3] було розроблено експертною групою, як повідомляє Руслан Стефанчук «До неї увійшли відомі цивілісти, які все своє життя займаються цивільним правом, і практики. Разом ми створили проект Концепції оновлення Цивільного кодексу України. На базі цієї Робочої групи була сформована відповідна робоча група при Парламенті України, до якої увійшли науковці, практики та фахові парламентські юристи. Ми сформували та виклали в проекті Концепції загальне бачення того, що потрібно змінити в цивільному законодавстві» [4].

Як зазначав Р. Кабріак «необхідність у кодифікації з'являється (або загострюється при наявності кодексу, що вимагає оновлення) тоді, коли право досягає такого ступеня розпилення і розгалуження, що це стає нестерпним» [3, с. 115]. Рекодифікація цивільного законодавства України є однією з найважливіших подій в сфері права за останні роки. Міністр юстиції Денис Малюська зауважив, що після 24 лютого 2022 року рекодифікація цивільного законодавства повинна отримати додатковий наголос, адже до цього великий вплив на ві-

тизання право мала російська юридична школа. Новий Кодекс має стати сучасним та відповідати нинішнім вимогам суспільства, поліпшити процедури розгляду цивільних справ, сприяти забезпеченню доступу до правосуддя та залученню іноземних інвестицій. Водночас він має бути гармонізованим з європейськими та міжнародними стандартами та враховувати потреби громадян та бізнесу. Однак, важливо зазначити, що виконання цих завдань потребуватиме часу та зусиль. Новий Кодекс потребуватиме додаткового вивчення та вдосконалення судової практики, а також налагодження співпраці між судами та іншими відповідними органами. Крім того, можуть знадобитись додаткові законодавчі зміни та поправки для виправлення недоліків та прогалин, але як зазначає Голова Верховної Ради: «Усі ми повинні розуміти, що кодекси та закони пишуться для людей. І вони мають бути зручними у використанні та захищати інтереси кожного з нас» [6].

У підсумку, можна зазначити, що рекодифікація цивільного законодавства України є важливим кроком на шляху до покращення правового поля в країні і є доцільним в умовах сьогодення. Новий Кодекс має допомогти забезпечити ефективний захист прав та інтересів громадян та бізнесу, розвиток електронної юстиції та підвищення інвестиційного клімату. Таким чином, він може стати важливим інструментом для підвищення довіри до правосуддя та покращення бізнес-середовища в Україні.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, №№ 40–44, ст. 356
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: АртЕк, 2020. 128 с.
3. Кабріак Р. Кодификации. 2007. 510 с.
4. Руслан Стефанчук про основні напрямки оновлення Цивільного кодексу України. 03 березня 2021 рік URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/204249.html>
5. З приводу концепції щодо модернізації Цивільного кодексу України (рекодифікації) І.В. Спасибо-Фатєєва// судово-юридична газета 23.12.2019) URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/157375-z-privodu-kontseptsiiyischodo-modernizatsiyi-tsivilnogo-kodeksu-ukrayini-rekodifikatsiyi>
6. Оновлення Цивільного кодексу має продовжити дерелянізацію законодавства та наблизити його до громадян. Голос України. від 18 січня 2023 року

**Зенченко Елеонора Віталіївна,
Шмігельська Аліна Володимирівна**
*студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*
*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Бабич І.Г.*

ПИТАННЯ ДОВІРЕНOSTІ, ДОРУЧЕННЯ ТА ПЕРЕДОРУЧЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

В сучасному цивільному праві та цивільному законодавстві України, окрім терміну «доручення», також існує термін «довіреності», які за своєю суттю мають різне значення, мету і, відповідно правові наслідки. Так, за статтею 244 ЦК, довіреність є юридичним, письмовим документом, що видається однією стороною другій стороні для представництва перед третіми особами. Відповідно до цього, довіреність є одностороннім правочином, що не несе юридичних наслідків.

Незважаючи на юридичне визначення поняття довіреності, але в його розумінні було вироблено два підходи, а саме: довіреність виступає лише засобом фіксації повноважень представника перед третіми особами, формою його зовнішньої легітимації на вчинення правочину від імені особи, яку представляють, інструментом встановлення характеру і меж повноважень, наданих особою, яку представляють, представнику [3, ст. 133].

Інший підхід визначає, що довіреність може адресуватись або представнику, або третій особі з однаковими наслідками, оскільки в кожному з цих випадків представник набуває повноваження, тобто легітимізується [3, ст. 133].

Визначення доручення закріплюється у главі 68 ЦК, а саме у статті 1000 цього ж кодексу, в якій зазначається, що доручення є договором, за яким одна сторона зобов'язується винити від імені та за рахунок третьої сторони певні юридично значущі дії. В договорі вказуються певний об'єм прав, обов'язків та гарантій як повіреного, так і довірителя, строк дії договору, умови припинення договору та юридичні наслідки через припинення договору. Також, можна зазна-

чити, що договір доручення є двостороннім правочином, бо при його укладанні потребується узгодження воľ сторін.

За своєю суттю як довіреність, та і договір доручення зосереджені на делегуванні прав одній особі іншій, але головна різниця полягає у суб'єктивному складі осіб та наявність конкретних юридичних наслідків. Але, незважаючи на попереднє, досить чітке визначення цих понять, але на практиці досить часто їх важко розрізнити, особливо через явище множинного доручення.

Отож, договір доручення відноситься до фідучіарних правочинів внаслідок встановлення особливих особистих конфіденційних відносин між сторонами, тобто наявність довірчого характеру в правочині. Це виявляється наявністю права на односторонню відмову в здійсненні угоди у разі втрати довірчого посередництва між сторонами.

Також щодо довіреності слід звернути увагу на статтю 245 ЦК України, у якій зазначено, що форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до закону має вчинятися правочин. Довіреність, що видається у порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню.

Отже, форма довіреності є звичайною письмовою або кваліфікованою нотаріально посвідчену. Нотаріально посвідчена довіреність вимагається, зокрема, на вчинення правочину, що потребує нотаріального посвідчення у обставинах, передбачених законом чи домовленістю сторін.

Згідно з частиною першою статті 42 Цивільного процесуального кодексу України, компетенція представників сторін й інших осіб, які беруть участь у справі, мають бути належним чином посвідчені, зокрема, довіреністю фізичної особи. Довіреність фізичної особи має бути посвідчена нотаріально або посадовою особою організації, в тій, якій довіритель працює, здобуває освіту, знаходиться на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання.

Нотаріального посвідчення потребують ще і довіреності, за якими передбачається передача у майбутньому повноважень, наданих довірительм повіреному, у порядку передоручення. Дана потреба за-

кону розповсюджуються й на передоручення довіреностей, які є видані від імені юридичної особи.

Однак, власне кажучи, довіреність, видана у спосіб передоручення, підпорядковується нотаріальному посвідченню лише після подання головної довіреності, у якій застережене право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за головною довіреністю вимушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність. [4]

Щодо питання припинення довіреності, яка тягне за собою певні юридичні наслідки, наприклад, припинення повноважень представника. Звісно, на сьогоднішній день чинне цивільне законодавство деталізує підстави припинення та скасування довіреності згідно зі статтею 248 ЦК України. Важливо відмітити, що довіреність, за своєю правовою природою, може бути в будь-який час скасована довірцем, що викладено у змісті частини 1 статті 249 ЦК: « Особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної довіреності, може в будь-який час скасувати довіреність або передоручення. Відмова від цього права є нікчемною. ». [1] Втім, особа, що видала довіреність і згодом скасувала її, зобов'язана відразу повідомити про це представника, і у свою чергу відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність. Повідомлення про скасування довіреності може бути оформлене заявою.

На підставі вищевикладеного матеріала можна зробити висновок, що розуміння нормативного визначення поняття довіреності є успішним з точки зору правової техніки, втім необхідною залишається термінологічна уніфікація актів цивільного законодавства за для недопущення синонімічного розуміння термінів « довіреність » і « доручення ».

Література

1. Інтернет сайт Верховної Ради України: Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>;
2. Балабан Д.В., Заборовський В.В. Співвідношення довіреності і договору доручення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. 93–96.
3. Саванець Л. Довіреність та договір доручення: порівняльно-правовий аналіз. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 4. С. 112–118.
4. https://minjust.gov.ua/m/str_20083

Ізотова Світлана Олександрівна

*студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

**ДОКТРИНА CONTRA PROFERENTEM
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Основоположним принципом договірних права є свобода договору, який закріплений у статті 627 ЦК України. Цей принцип дозволяє сторонам договору проявляти ініціативу у формулюванні умов договору, що може призвести до неузгодженості або нечіткості окремих умов, якими потім може зловживати одна зі сторін [1].

Вищезазначене може призвести до зловживань з боку однієї з договірних сторін. Тому виникає потреба в тлумаченні договорів. Тлумачення договорів є однією з традиційних проблем правозастосовчої практики. Законодавець у статті 213 ЦК України закріпив правила тлумачення договорів, проте вони мають уніфікований характер, що не призводить до ефективного вирішення спірних ситуацій.

Тому з метою підвищення рівня правової захищеності сторін договірних відносин об'єктивно необхідним є застосування законодавчої техніки, яка регулює правовідносини шляхом встановлення принципів. У зв'язку з цим у судовій практиці набув поширення принцип *contra proferentem*.

Історичні витоки принципу *contra proferentem* беруть свій початок з римського приватного права – він сформувався у сфері стипуляції, відповідно до якого у випадках неясності умов стипуляції, то вони мають тлумачитися проти стипулятора. При цьому історик прав Р. Ціммерманн відзначає, що «застосування принципу тлумачення проти того, хто відповідав за формулювання договірних умов, має відбуватися тільки тоді, коли умова була дійсно неясною і визначення істинної волі сторін було ускладнене» [2].

Доктрина *contra proferentem* (лат. «проти того, хто пропонує») є принципом інтерпретації договорів у цивільному праві. Він встановлює, що при неоднозначному або сумнівному тлумаченні положень

договору, тлумачення слід проводити на користь тієї сторони, яка несе відповідальність за формулювання цих положень.

Зазвичай ця доктрина застосовується, коли є диспропорція у володінні інформацією між сторонами договору або коли договір складено однією зі сторін за участю іншої сторони у готовому вигляді, не залишаючи їй достатньо можливостей для впливу на формулювання положень.

Доктрина *contra proferentem* стимулює особу, яка готує договір, бути ясною і точною у формулюванні його умов, оскільки будь-яка неоднозначність або сумнівне положення тлумачиться на користь іншої сторони. Це сприяє захисту інтересів менш інформованої або слабкої сторони договору.

Слід зазначити, що на рівні нормативного-правового регулювання принцип *contra proferentem* не визначений, проте Верховним Судом було надано роз'яснення.

Так, у постанові Верховний Суд у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду від 18 квітня 2018 року у справі № 753/11000/14-ц було застосовано принцип *contra proferentem*. Верховний Суд визначив так звані «рівні застосування принципу» – фактично роз'яснив умови та методи його застосування [3].

Суд звернув увагу на те, що принцип *contra proferentem* застосовується у двох випадках:

- перший випадок – до особи, яка самостійно розробила відповідну умову;
- другий випадок – коли сторона скористалася стандартною умовою, що була розроблена третьою особою.

Також слід зауважити, що це правило підлягає застосуванню не тільки до умов, які «не були індивідуально узгоджені», але також щодо умов, які були індивідуально узгоджені, проте були включені в договір під «тиском» іншої сторони.

Що стосується рівнів застосування такого тлумачення, то Верховний Суд зазначив наступне:

- перший рівень тлумачення здійснюється методом однакових значень слів, понять і термінів у цій сфері для всього змісту правочину;

– другим рівнем тлумачення є порівняння окремих частин правочину між собою, зі змістом правочину в цілому. Також враховуються наміри сторін, які вони виражали при вчиненні правочину, а також з чого вони виходили при його виконанні;

– третім рівнем тлумачення є врахування окремих аспектів правочину таких як мета, змісту попередніх переговорів та усталеної практики відносин між сторонами, звичаїв ділового обороту, тексту типового договору, інших обставин, що мають істотне значення [3].

Таким чином, враховуючи вищевикладене можна зазначити, що доктрина *contra proferentem* є достатньо ефективним способом тлумачення договорі, який сприяє захисту інтересів менш захищеної сторони договору та стимулює для конкретного та чіткого формулювання умов договору стороною, яка складає його.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Zimmermann R. The Law of Obligation. Roman Foundation of the Civilian Tradition. N. Y., 1996. 1312 p. P. 641.
3. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 753/11000/14-ц від 18.04.2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73500675>.

Іскра Єлизавета Сергіївна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Завальнюк С. В.

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ЗАБОРОНА ЄВГЕНІКИ, НАРОДЖЕННЯ ГЕНЕТИЧНО ІДЕНТИЧНИХ ЛЮДЕЙ

В сучасних умовах швидкого розвитку суспільства, важливо забезпечити правове регулювання тих нових відносин, які виникають в результаті цього розвитку. Одним із важливих питань, яке постає перед суспільством – питання забезпечення цілісності особистості, а також заборона евгеніки та народження генетично ідентичних людей. Оскільки рівень розвитку науки у сфері генетики, біоло-

гії досяг такого рівня, що стало можливим змінювати геном людини, виникають морально-етичні проблеми. Регулювання саме цих сфер життя людини є необхідним, зважаючи на їх небезпеку для людства, зокрема це стосується євгеніки та народження генетично ідентичних людей.

Хоча євгеніка як наукова теорія вже давно втратила свою популярність і була відверто засуджена світовою громадськістю, її вплив на суспільство може продовжуватися у різних формах і в різних країнах. Євгеніка являє собою систему вчень та практик, які направлені на покращення генетичної якості людського роду.

Україна будує своє суспільство на свободі та рівності людей перед законом, і заборона євгеніки є однією з рішучих кроків у забезпеченні цієї свободи та захисту індивідуальних прав людини. Таку заборону внесли до § 2.8 Концепції оновлення Цивільного Кодексу України [1]. Це означає, що державі не дозволяється наукове дослідження чи втручання у генетику людини з метою одержання найбільш придатного екземпляра родини. До того ж українське законодавство так само як і міжнародне законодавство забороняє клонування людини. Вперше така заборона на національному рівні була закріплена у 2004 році Законом України «Про заборону репродуктивного клонування людини» [2].

Народження генетично ідентичних людей може бути наслідком досліджень клонування, та є серйозною загрозою для цілісності особистості. Виникають питання щодо ідентичності та унікальності кожної людини. Фактично, такі експерименти ведуть до руйнування індивідуальності та втрати людської гідності.

Щодо питання цілісності особистості, то відповідно до статті 3 Хартії ЄС право на цілісність особистості визначають як право людини на реалізацію й захист приватної сфери – зони особистої недоторканості, в якій особа має бути захищеною певними правовими межами несанкціонованого посягання на її гідність, автономію [3]. Цілісність особистості переважно захищається всіма правами і свободами особи. Вважають, що частіше за все вона розглядається в рамках заборони катування, нелюдського та поводження що принижує

гідність та покарання, права на особисту недоторканність, на повагу до приватного життя [4].

Варто звернути увагу на практику ЄСПЛ стосовно захисту цілісності особистості, найчастіше право на фізичну, психологічну та моральну цілісність захищаються в рамках права на життя згідно зі статтею 2 (справа «Сергій Шевченко проти України» (Sergey Shevchenko v. Ukraine) від 4 квітня 2006 року, заява № 32478/02 [5]), заборони катування згідно зі статтею 3 (справа «Корнейкова та Корнейков проти України» від 24 березня 2016 року, заява № 56660/12 [6]) та права на повагу до приватного і сімейного життя статті 8 (справа «Заїченко проти України (№ 2)» (Zaichenko v. Ukraine (no. 2) від 26 лютого 2015 року, заява № 45797/09 [5]) Європейської конвенції з прав людини.

До того ж національні, міжнародні закони також докладають зусилля в протистоянні втручанням у генетику людини. Кожен із нас має право на свободу від генетичних маніпуляцій, на повагу до своєї гідності і природи.

Якщо ми звернемо увагу на міжнародні норми, то побачимо, що різні країни підписали різні документи, що регулюють питання стосовно біогенетики та прав людини. Країни-члени Ради Європи та інші країни, підтримуючи Загальну Декларацію прав людини 1948 року, Конвенцію про захист фундаментальних прав та свобод людини 1950 року, прийняли Конвенцію про біомедицину і права людини 2005 року.

Але зазвичай міжнародні документи не зупиняються на одному законі, тому на даний час існують багато різних міжнародних документів по даній тематиці, таких як Загальна декларація про геном людини та права людини, прийнята ЮНЕСКО в 1997 році, або Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини. Також існують додаткові протоколи до Конвенції про біомедицину і права людини, які регулюють питання клонування людини, трансплантології та біомедичних досліджень.

Враховуючи цю широку мережу міжнародних документів, можна зрозуміти, що запобігання втручання у генетику людини та збереження її індивідуальності та гідності – це принцип, який підтримують країни у всьому світі. Оскільки міжнародні угоди здебільшого базуються на загальних принципах та цінностях, зберігаючи однакову ідеологію, збільшується шанс забезпечити цілісність особистості та її права на захист від генетичних маніпуляцій. [7].

На законодавчому рівні заборона клонування є поширеною у більшості країн, включаючи Німеччину, Іспанію, Данію, Великобританію, Італію, Францію, Швецію, Нідерланди, Бельгію, Словаччину, Швейцарію, Японію, Австралію й інші.

У додатковому протоколі до Конвенції «Про права людини та біомедицину» 1997 року про заборону клонування людини зазначено, що «інструменталізація людських істот шляхом навмисного створення генетично ідентичних людських істот є несумісною з гідністю людини і становить зловживання біологією та медициною». Цей протокол підписали 27 країн Європи[8]. Однак, важливо відзначити, що протокол не розрізняє репродуктивне та терапевтичне клонування.

Ці міжнародні документи свідчать про те, що країни світу бачать загрозу в клонуванні людини та усвідомлюють необхідність захисту гідності та прав людини. Таким чином, законодавча заборона клонування підтверджує, що це питання є важливим для всього світу і переходить за межі національних кордонів.

Підсумовуючи усе вище сказане, варто зазначити, що всі народи, включаючи Україну, повинні бути вільними в забезпеченні цілісності своїх громадян, що є досягненням суспільного розвитку. Заборона євгеніки та запобігання народженню генетично ідентичних людей – це дещо, що сприяє утвердженню цих принципів у нашому суспільстві та захищає права і свободи особистості. Тому на державному рівні необхідно врегулювати механізми захисту, які б забезпечували цілісність особистості, а також передбачали порядок притягнення до відповідальності за порушення заборон щодо євгеніки та народження генетично ідентичних людей.

Література

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: АртЕк, 2020. 128 с. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Proekt-Koncepcii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf>
2. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-IV#Text>
3. Пожар О. М. Сутність та зміст особистої недоторканності як суб'єктивного права громадян. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 137–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_64_21
4. Курах Л. В. Адміністративно-правове забезпечення права на цілісність особистості: сутнісний зміст та гарантії захисту. Ужгород, 2021. 183 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/34301>
5. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf&ved=2ahUKEwj7jJJe4PH-AhUTH-wKHbVrCNIQFnoECCoQAAQ&usg=AOvVaw3LHGVqmuUkSUxFGef09uo1>
6. Збірник рішень у справах про заборону катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Х.: Право, 2020. 982 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9461>
7. Курах Л. В. Поняття та правове регулювання євгеніки: історичний екскурс. Право і суспільство. 2020. № 3. Том 2. URL: http://www.pravoisusilstvo.org.ua/archive/2020/3-2_2020/3-2_2020.pdf
8. Коваль К. В. Право людини на створення своєї копії: міжнародний аспект. Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: 36. наук. пр., матеріали конф., м. Київ. 2012. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/13302>

Карпутова Дар'я Дмитрівна

студентка 1-го курсу факультету прокуратура та слідство (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Матійко М. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА СУЧАСНИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Окремі види правового регулювання фактичних шлюбних відносин в римському приватному праві знаходять своє продовження в сучасному цивільному законодавстві України, і закріплені в Сімейному кодексі України.

Юрист і державний діяч Римської імперії III століття, Модестин зазначав, що шлюб – це «союз чоловіка та жінки, поєднання всього життя, спільність божественного і людського права». Це визначення у своїй роботі Колужний Р. А. та Яшуринський Ю. В. пояснили «як виявлення вимог “людського права”, шлюбний союз підпорядковується установленням цивільного права, як виявлення вимог “божественного права” – шлюбний союз повинен відповідати вищим вимогам морального і релігійного характеру» [6, с. 43].

Борисова В. І. та Баранова Л. М. У своїй науковій праці дали визначення одному з видів шлюбу, діючому в римському приватному праві, конкубінату. Вони зазначили, що «поруч із законним римським шлюбом законом дозволялося постійне (не випадкове) спільне проживання чоловіка та жінки з наміром утворення сім'ї, яке називалося конкубінатом (*concubinatus*)» [4, с. 46]. Важливо, вони наголосили на тому, що конкубінат не міг виникнути «випадково». Тому що цей вид шлюбу створювався лише за бажанням конкубіни та конкубіна створити сім'ю.

Роусон Беріл вказує, що «конкубінат був інститутом квазі-шлюбу між римськими громадянами, які через певні причини не хотіли вступати в шлюб. Інститут часто зустрічався в незбалансованих парах, де один із членів належав до вищого соціального класу або де один із двох був вільним, а інший був вільнонародженим» [2 с. 288]. Але це є неповне тлумачення. Важливо зауважити, що конкубінат виник через те, що не всі мали право на шлюб (важливу роль відігравало в цьому наявність римського громадянства). І саме довготривалі відносини та бажання в подальшому створити сім'ю дало можливість чоловіку та жінці жити в конкубінаті.

Кіфер О. наголошує на тому, що «конкубінат прийшов до визначення багатьох стосунків і шлюбів, які вважалися невідповідними за римськими звичаями, наприклад, бажання сенатора одружитися на вільновідпущениці або його співжиття з колишньою повією» [1 с. 49]. Цим і доповнюється вищезазначене. Стокварт Емілі також додає, що «конкубінат відрізнявся від *contubernium*, де принаймні один із партнерів був рабом» [3 с. 305]. Також на цьому наголошують і Підопригора О. А. та Харитонов Є. О.

Згідно з науковою працею Колложного Р. А. та Вовка В. М. «конкубінат практично не мав ніяких правових наслідків. Конкубіна не могла поділяти правове становище свого співмешканця».

Щодо дітей в фактичному шлюбі, то як зазначають Підопригора О. А. та Харитонов Є. О. «на дітей, народжених у незаконному шлюбі, в конкубінаті, а також у будь-якому фактичному спільному житті, батьківська влада не поширювалася. Вони були чужими для нього» [7, ст. 294]. Тобто, в законному шлюбі вся сім'я, родичі та раби належали голові сім'ї, чоловіку. В кожній сім'ї чоловік використовував власні закони та правила, яким повинні були без заперечення слідувати всі родичі та раби. Але в конкубінаті чоловік не мав такого права.

Борисова В. І. та Баранова Л. М. додають, що «діти, народжені в конкубінаті, не набували імені та статусу свого батька, статусу шлюбних дітей, на них не поширювалася батьківська влада, не мали права на аліменти» [4, ст. 46]. Але згодом відбулися зміни, і чоловік міг визнати дитину своєю за допомогою «узаконення». Підопригора О. А. та Харитонов Є. О. Дають таке визначення цьому поняттю: «Узаконення – встановлення батьківської влади над власними дітьми, але народженими поза шлюбом. Наприклад, батько міг визнати своїми дітей, народжених в конкубінаті. Узаконення проводилось за встановленою формою» [7, ст. 294].

Конкубіна, на відмінну від чоловіка, не могла одночасно перебувати в законному шлюбі з іншим чоловіком. Це вважалося зрадою, і жінка могла поплатитися за це своїм життям, чого не можна сказати про чоловіка.

Також важливо зауважити, що не дивлячись на те, що конкубінат – це природний шлюб, вступити в нього можливо було лише при дотриманні певних вимог, а саме: «1) досягнення нареченими шлюбного віку (для чоловіків – 14 років, для жінок – 12 років); 2) відсутність близького споріднення (перешкодою до шлюбу було як агнатське, так і когнатське споріднення: за прямою лінією без обмеження ступенів, за боковими лініями – до шостого ступеня); 3) відсутність нерозірваного шлюбу в будь-кого з наречених на момент укладення шлюбу» [4,

ст. 47]. Підтвердженням цього є те, що юрист Ульпіан написав в *Lex Julia et Papia*, де зазначив, що «будь-хто може мати наложницю (конкубіну) будь-якого віку, якщо їй не менше дванадцяти років».

В сучасній Україні фактичні шлюбні відносини є доволі популярним. Фактичними шлюбними відносинами – вважається проживання людей без реєстрації шлюбу в органах державної влади.

Фактичні шлюбні відносини не має ніяких формальних вимог. Парі достатньо лише проживати на одній території та вести разом господарство.

В сучасному законодавстві України майже зрівнялись наслідки офіційного шлюбу та фактичних шлюбних відносин в майнових відносинах. Це можна простежити в ст. 74 Сімейного Кодексу України. В ч. 1 ст. 74 СК України вказано, що «якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними» [8]. Тобто фактичні майнові шлюбні відносини регулюються схожим чином як відносини подружжя в офіційному шлюбі. Але при складанні майнового позову доведеться додати докази, які підтверджують те, що пара проживала всі ці роки разом. І це є підтвердженням того, що не дивлячись на максимальне зрівняння наслідків двох видів шлюбних відносин, все одно існують певні проблемні аспекти з якими може зіштовхнутися пара, що проживала в фактичних шлюбних відносинах.

В ст. 142 СК України вказані права дітей, які були народженні не в офіційному шлюбі, а саме: «діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою» [8].

Правова регулювання фактичних шлюбних відносин в Україні продовжує розвиватися, маючи за основу, в тому числі, і римське приватне право. Розвиток системи проявляється в тому, що права кожної особи, не дивлячись на складність цього виду шлюбних відносин, захищаються правом. В тому числі захисту підлягають і права дітей, народжених в фактично шлюбних відносинах. Разом з цим іс-

нує цілий ряд проблемних аспектів правового регулювання фактичних шлюбних відносин. На нашу думку, окремо серед інших таких проблемних аспектів можна виділити: 1) існування інших моделей шлюбних відносин; 2) відсутність офіційної реєстрації відносин (через це складно довести наявність стійких фактичних шлюбних відносин, їх тривалість); 3) зміна уявлень молоді щодо сімейних цінностей.

Література

1. Kiefer O. (12 November 2012). *Sexual Life In Ancient Rome*. Routledge.
2. Rawson, Beryl (1974). «Roman Concubinage and Other De Facto Marriages». *Transactions of the American Philological Association*. JHUP. 104: 279–305.
3. Stocquart, Emile (March 1907). Sherman, Charles Phineas (ed.). Translated by Bierkan, Andrew T. «Marriage in Roman law». *Yale Law Journal*. 16 (5): 303–327.
4. Борисова В. І., Баранова Л. М., Домашенко М. В. та ін. *Основи римського приватного права: Підручник*. За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.
5. Калюжний Р. А., Вовк В. М. *Римське приватне право: [підруч. для вищ. навч. закл.]*. К.: МП Леся, 2014. 240 с.
6. Калюжний Р. А., Яшуринський Ю. В. *Основи римського приватного права: курс лекцій*. К.: Персонал, 2011. 184 с.
7. Підопригора, О. А., Харитонов, Є. О. *Римське право: підруч. 2-ге вид.* К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 за № 2947-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Колісник Анастасія Сергіївна

*студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна*

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Інститут права власності є одним з основних інститутів цивільного права. Він становить основу для всіх цивільно-правових відносин і є важливим для категорій договору, суб'єктів цивільного права та цивільної відповідальності. Ці категорії забезпечують здійснення та розвиток права власності.

Особливості інституалізації цих категорій значною мірою залежать від того, як право власності та економічні категорії форм власності визначаються в суспільстві та задовольняють інтереси суспільства, якому вони служать.

Спільна власність означає, що майно перебуває у власності двох або більше осіб. Вона може бути частковою, коли кожен власник має визначену частку в праві власності, або сумісною, коли частки власників не визначені. Зазвичай, спільна власність на майно є частковою, але є винятки, коли закон передбачає створення спільної власності, такі як власність подружжя або власність селянського (фермерського) господарства [1, с.175].

Спільна власність виникає, коли дві або більше особи одержують право власності на неподільні речі, які не можуть бути розділені без зміни їх призначення або не підлягають розподілу згідно з законом. Якщо майно може бути поділене, то спільна власність може виникнути згідно з умовами договору або випадками, передбаченими законом.

Учасники спільної сумісної власності можуть домовитись про перетворення її на спільну часткову власність, або суд може прийняти відповідне рішення, якщо сторони не дійшли згоди. У законодавстві передбачена презумпція, що частки власників спільної часткової власності рівні, якщо інше не передбачено законом або угодою сторін [2].

За допомогою угоди всіх учасників часткової власності можна встановити порядок визначення та зміни їх часток, який залежить від їх вкладу у створення та примноження спільного майна.

В ідеалі, кожен з власників спільної власності повинен вкладати в майно рівну кількість коштів. Однак, в реальності, вкладення можуть бути нерівномірними, що може призвести до конфліктів. Наприклад, якщо один з власників вкладає більше грошей у покупку майна, ніж інші, він може вимагати більшої частки при поділі майна у майбутньому.

Якщо учасник спільної часткової власності здійснює за свій рахунок поліпшення спільного майна відповідно до встановленого по-

рядку, то він має право на збільшення своєї частки у праві на спільне майно. Щодо тих поліпшень спільного майна, які можна відокремити, то загалом вони надходять у власність того з учасників, хто їх здійснив.

У відношенні майна, яке перебуває у спільній власності, суб'єкти зазвичай володіють та користуються ним спільно, а розпорядження таким майном можливе лише за згодою всіх учасників. При вчиненні будь-якого правочину, який стосується розпорядження спільним майном, припускається наявність такої згоди. Ця згода не залежить від того, який з учасників здійснює такий правочин.

Якщо один з учасників спільної власності робить операцію з спільним майном без необхідних повноважень, то цей правочин може бути визнаний недійсним на вимогу інших учасників, якщо вони можуть довести, що інша сторона знала або мала знати про це.

Поділ спільного майна між учасниками може бути здійснений після визначення часток кожного з них у праві на спільне майно. У разі поділу майна та виділу часток, якщо немає закону або угоди, які вказують інше, частки визнаються рівними [3, с.76].

Отож, фізичні особи можуть володіти приватною власністю як індивідуально, так і спільно з іншими особами, об'єднуючи свої майнові ресурси і утворюючи спільну власність. Право спільної власності є організаційно-правовою формою реалізації майнових прав суб'єктів права власності, які належать їм за правом.

Література

1. Цивільне право (загальна частина): навч. посібник. О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.
2. Поняття права спільної власності. URL: https://pidru4niki.com/1460091747104/pravo/pravo_spilnoyi_vlasnosti
3. Дзера О. Принципи інституту права власності вимагають додаткових законодавчих гарантій. Право України. № 1. 2019. С. 75–92.

Kumeda Anastasiia Serhiivna

*Student of the Kryvyi Rih Faculty of the National University
«Odesa Law Academy»*

OBJECTIVITY OF CHANGES IN THE CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE AS A RESULT OF THE INTRODUCTION OF MARTIAL LAW

From the time of Ancient Rome to the modern era, the legal system has come a long way. The development of Roman law spans more than a thousand years and at one time became the basis for the legal systems of Continental Europe, Ethiopia and the oldest European colonies, including Latin American ones [2].

The legal essence of Roman law is reflected in the fact that the categorical and conceptual apparatus, as well as the terminology of modern law, are based on the principles formed by Roman classical jurisprudence, which was noted for its perfect lawmaking technique, ability to analyze legal relations and qualitatively formulate legal ideas for their further application and appropriate development. In view of this, the reception of Roman law began in medieval Europe. Reception in law is the borrowing by one state of the more developed law of another state, i.e. legal acculturation [3].

The modern codification of civil law in Ukraine is based on the following principles: freedom of contract and entrepreneurship, inadmissibility of arbitrary intrusion into the sphere of a person's private life and illegal deprivation of property rights, judicial protection of rights and interests, as well as justice, good faith and reasonableness. Taken together, these principles constitute the principles inherent in Roman law.

In recent times, one of the main instruments for regulating civil relations in Ukraine is the Civil Code of Ukraine, adopted on January 16, 2003, which entered into force on January 1, 2004. Civil legislation is periodically subject to partial updates, which, according to some scholars, do not imply drastic changes in the legal field, but are only an evolutionary process. At the same time, it should be borne in mind that one of the fundamental tasks of our country is to create a state governed by the rule of law and implement European values in national legislation. European law is one of the most dynamic systems of law that has become universally

recognized in recent decades and plays a major role in regulating social relations in a large part of the European continent. One of the constituent parts of law is the regulation of civil relations, including property and personal non-property relations.

The process of law formation is ongoing. The most recent and significant changes were caused by the spread of the COVID-19 coronavirus disease in Ukraine, and later by the introduction of martial law as a result of Russia's armed aggression against Ukraine. Of course, the introduction of martial law on February 24, 2022 was a severe test for our country, which affected the life of society as a whole and, of course, economic activity, which raised the logical question of the proper regulation of contractual relations during this period. The legislator supplemented clause 19 of the section «Final and Transitional Provisions» of the Civil Code of Ukraine with the following: «During the period of martial law or a state of emergency in Ukraine, the terms specified in Articles 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 of this Code shall be extended for the duration of the state of emergency» [1].

The fact that martial law was introduced in Ukraine without justification for the impossibility of performing a certain procedural action within the time limits established by the legislator cannot be considered a valid reason for the unconditional renewal of these time limits. Thus, civil legislation will again undergo partial updates. Given the current situation and the difficult situation in our country due to the war, the state, business and citizens should use all possible tools to resolve disputed civil law issues to reach a compromise and contribute to economic recovery and its further prosperity.

In general, the formation of law is a rather complex and multifaceted phenomenon. It is influenced by many different factors, each of which is of great importance and cannot be ignored by both legislators and civil society. This process is ongoing and must be adjusted to current realities. It is also important to note that the provisions of the Civil Code of Ukraine should not contradict the provisions of the Constitution of Ukraine, which in turn is the main law of the state.

In view of the above, it should be noted that modern society has an urgent need to develop theoretical and scientific recommendations that

will contribute to the qualitative reform of civil legislation in general, and not its individual parts. Any amendments or additions to the legislation should be scientifically sound, take into account previously identified gaps, conflicting provisions and aspects of the evolution process, and be unquestioningly accepted by the court practice and comply with generally recognized European principles.

Literature:

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy; Zakon, Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV. Vylucheno z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Pidopryhora, O.A., Kharytonov, Ye. O (2009). Rymске право: Pidруchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter.
3. Sharkova, I.M. (2012) Retseptsiiia rymskoho prava v tsyvilne zakonodavstvo: zakhidna ta skhidna tradytsii. Pravove rehuliuвання ekonomiky: zbirka naukovykh prats (№ 11–12), 255–267.

Леошко Вікторія Максимівна

*студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права
Сафончик О.І.*

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Криптовалюти та інші грошові активи вже давно стали частиною українського життя. Хтось активно користується ними, хтось читає про них у новинах. Однак законодавча база валютних активів досі не з'ясована, що створило певні проблеми.

Відсутність чітко визначеного законодавства перешкоджає використанню криптовалюти в якості легального платіжного засобу. У 2017 році були спроби вирішити це питання двома законопроектами.

Відповідно до першого законопроекту № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» криптовалюта визначалася як програмний код, який є об'єктом права власності. Також встановлювався моніторинг всіх криптовалютних транзакцій та застосування до них загальних положень законодавства про договір міні [1].

Згідно другого законопроекту № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», в якому вказано що

криптовалюта – є децентралізованим цифровим виміром вартості, а в цілях правового регулювання визначається як фінансовий актив [2].

Але вони не були погоджені, так як мали багато нюансів, які не влаштували владу.

Для вирішення цих проблем спочатку потрібно внести зміни до ст. 177 ЦК України та додати криптовалюту до переліку об'єктів цивільних прав. До того ж вкрай необхідним є прийняття нормативно правового акту, в якому буде чітко зазначено поняття та основні ознаки криптовалюти.

В Україні для підтримки інновацій у фінансовому секторі слід запустити розробку принципів регулювання ринку криптовалют та запровадити запобігання злочинному використанню віртуальних валют. Є надія на консервативний режим регулювання ринку віртуальних валют, який забезпечив би умови для діяльності відповідних контролюючих органів.

По-перше, в Україні має бути запроваджено ліцензію на використання віртуальних валют для комерційної діяльності. Водночас, ліцензію слід надавати лише в тому випадку, якщо вона захищає споживачів, запобігає відмиванню грошей та підвищує вимоги до кібербезпеки під час використання криптовалют. Для того, щоб прибрати тінь галузі, необхідно внести зміни до Податкового кодексу України, щоб доходи від операцій з віртуальною валютою були включені до об'єктів оподаткування ПДФО. Крім того, організації, які використовують віртуальні валюти в Україні, повинні повідомляти своїм клієнтам про підозрілі операції, що допоможе дотримуватись міжнародних стандартів у боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, а також розповсюдженням зброї масового знищення [3].

Але Україна вже стала на шлях встановлення правового регулювання криптовалют. 17 лютого Президент України підписав закон про легалізацію криптовалют, а саме закон України «Про віртуальні активи», створює умови для запуску легального ринку віртуальних активів в Україні. Новий ринок регулюватиме Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Підписаний закон має:

- визначити правовий статус, класифікацію та право власності на віртуальні активи;
- визначити регуляторів ринку – Національний банк та Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку;
- створити умови для подальшого формування правового поля ринку віртуальних активів;
- визначити перелік постачальників послуг віртуальних активів та умови їх реєстрації;
- передбачити здійснення заходів фінансового контролю у сфері віртуальних активів.

Головними завданнями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку будуть: розробка та впровадження національної політики у сфері віртуальних активів; визначити порядок обігу віртуальних активів; видача ліцензій постачальникам послуг віртуальних активів; регулюючий, наглядовий та фінансовий нагляд за цією сферою.

Література

1. Про обіг криптовалюти в Україні: Проект Закону № 7183: від 06.10.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
2. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: Проект Закону № 7183–1: від 10.10.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
3. Григоревська О.О., Салазкін С.Л. Особливості функціонування віртуальних криптовалют: економічний аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 760–765.

Малій Юлія Євгенівна

*студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ–Лукавецька О.М.*

ДОГОВОРИ У СФЕРІ МОДЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Зобов'язання щодо надання послуг можуть виникати в різних сферах людської діяльності і опосередковуватися цивільно-правовими договорами. Вибір форми регулювання конкретного різ-

новиду зобов'язальних відносин залежить від виду послуги і форми вираження її результату [1, с. 366].

Укладення договорів у сфері модельного бізнесу може мати різні форми та характеристики, залежно від типу роботи, яку виконує модель або агент, та від умов угоди з клієнтом.

В умовах переходу економіки України на ринкові засади особливо зростає роль договору як універсальної і найбільш допільної правової форми опосередкування товарно-грошових та інших майнових відносин.

Договір може розглядатися як багатозначне явище: як підстава виникнення правовідносин; як самі правовідносини, що виникли з цієї підстави; і, нарешті, як форма, якої відповідні правовідносини набувають [3, с. 172].

Наприклад, якщо модель працює з агентством моделей, то укладення договору може здійснюватися через агентство, яке виступає посередником між моделлю та клієнтом. У цьому випадку, договір між моделлю та агентством може визначати умови співпраці, такі як винагорода за послуги, терміни дії договору, правила взаємодії з клієнтом тощо.

Якщо модель працює без посередників, наприклад, як фрілансер, то укладення договору може здійснюватися безпосередньо між моделлю та клієнтом. У такому випадку, договір може містити умови про винагороду за послуги, терміни виконання роботи, правила взаємодії з клієнтом, умови збереження конфіденційної інформації, умови відповідальності та інші умови, що стосуються виконання роботи.

В умовах розвитку науково-технічного прогресу, поширення інформаційних технологій та засобів соціальної комунікації особливої уваги заслуговує питання розвитку права фізичної особи на власне зображення. Принцип пріоритетності людини та її прав і свобод у порівнянні з іншими соціальними цінностями обумовлює інтерес до визначення окремих нематеріальних благ, що є об'єктом її прав і інтересів, зокрема й до зображення людини [2, с. 15].

У будь-якому випадку, важливо, щоб укладений договір був чітким, зрозумілим та містив всі необхідні умови.

Основними типами договорів у сфері модельного бізнесу є наступні:

1. Договір про надання послуг моделі. Цей договір визначає умови, за якими модель згодна виконувати роботу для клієнта, таку як участь у фотосесіях, дефіле на подіумі та інше. Договір може включати в себе визначення термінів, умов оплати та правил використання фотографій та інших зображень моделі.

2. Договір з агентом моделі. У цьому договорі визначаються умови співпраці між моделлю та її агентом, який відповідає за знаходження роботи та укладання угод з клієнтами. Договір може містити вимоги щодо відсотку від оплати, який отримує агент, правил використання зображень моделі та інші умови.

3. Договір про використання зображень моделі. Ця угода визначає, як клієнт може використовувати зображення моделі, зняті на фотосесії або під час інших подій.

4. Договір про конфіденційність. Цей договір визначає умови збереження конфіденційної інформації про модель та її клієнтів, яка може бути розкрита під час виконання роботи моделлю або агентом.

6. Договір про відмову від відповідальності. У ньому визначаються умови, за яких модель або агент звільняються від будь-яких вимог або відповідальності за збитки, що виникли внаслідок виконання роботи моделлю або невиконання угоди.

Усі ці договори можуть бути складені у формі письмових договорів або електронних угод. Крім того, важливо пам'ятати, що договори у сфері модельного бізнесу можуть бути дуже складними, тому розуміння умов та правил є ключовим для успішної роботи в цій галузі.

Укладання договорів в модельному бізнесі може мати свої особливості та проблеми. Деякі з них включають:

1. Недостатня юридична грамотність. Багато моделей можуть не мати достатньої кваліфікації в галузі права, щоб зрозуміти умови договору, який вони укладають. Це може призвести до того, що модель погоджується на умови, які можуть бути не вигідними для неї.

2. Недостатня прозорість умов. У деяких випадках договори можуть містити складні технічні та юридичні терміни, які можуть бути важкими для зрозуміння для звичайної людини. Це може призвести до того, що модель може укласти договір, не зрозумівши усіх умов.

3. Непорозуміння щодо прав та відповідальності. В залежності від умов договору, модель може бути відповідальна за ризики та витрати, пов'язані з проектом, навіть якщо вона не має контролю над проектом. Це може бути не вигідно для моделі та може призвести до судових позовів.

4. Недостатня захист конфіденційної інформації. У деяких випадках, модель може бути зобов'язана розкрити конфіденційну інформацію про себе або про проект клієнту. Це може призвести до порушення прав на приватність та втрати довіри зі сторони клієнта.

5. Недостатня регуляторна основа. У модельному бізнесі може бути недостатньо правових норм та стандартів, які би регулювали умови договорів між моделями та клієнтами. Це може призвести до того, що договору можуть бути укладені без урахування прав та інтересів сторін.

В Україні модельний бізнес не є регульованим окремим законодавчим актом, тому укладання договорів у цій галузі може відрізнятися в залежності від практики та підходу кожного учасника ринку.

Законодавство України містить загальні вимоги до договорів та правил укладання контрактів. Так, цивільний кодекс України встановлює загальні принципи договірної діяльності, такі як свобода договору, добросовісність, рівність сторін, додержання умов договору та інші.

Українські модельні агенції, які надають послуги укладання договорів з моделями, зазвичай мають власні стандарти та зразки договорів. В цих договорах зазвичай вказуються умови щодо винагороди, тривалості контракту, правил поведінки моделей та заборон на використання їх зображень без дозволу. Також можуть бути визначені умови стосовно забезпечення безпеки моделей на знімальному майданчику та відповідальності сторін у разі порушення договору.

Проте, оскільки модельний бізнес в Україні не має окремого законодавчого регулювання, можуть виникнути питання щодо правової чистоти укладених договорів та правил їхнього виконання.

На мою думку, для вирішення цього питання варто створити нормативно-правові акти, які б регулювали сферу дієльності моделінгу в українському законодавстві. Адже, саме таким чином ми зможемо модернізувати нашу правову систему в усіх можливих аспектах.

Література

1. Цивільне право України: Підручник: У 3 кн. Кн. 3; За ред. проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Юридична література, 2006. 832 с.
2. Харитонов Є.О., Дрішлюк А.І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2006. 352 с.
3. Кулініч О.О. Право фізичної особи на власне зображення: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. 624 с.

Маслякова Анна Вікторівна

*студентка 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Бабич І.Г.*

УПРАВЛІННЯ БЛАГОДІЙНИМИ ФОНДАМИ

Згідно з Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (далі – Закон) благодійні організації – це юридичні особи приватного права, установчими документами яких встановлюється благодійна діяльність в одній або кількох сферах, визначених законом як основна мета діяльності. Благодійна організація визнається неприбутковою, оскільки метою її діяльності не є одержання та розподіл благ між її засновниками, членами керівного органу, іншими заінтересованими особами та працівниками таких організацій. Отже, для характеристики неприбуткових організацій як юридичних осіб можна назвати такі ознаки: спеціальна правоздатність та статус неприбутковості.

Благодійні фонди створюються одним або кількома засновниками, якими можуть бути як фізичні (дієздатні), так і юридичні особи,

крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права. Засновник або уповноважений ним особа визначають порядок утворення Благодійного фонду, затверджують його статут, склад органів управління та приймають інші рішення щодо створення фонду та державної реєстрації.

У статуті благодійного фонду, крім назви, мети та обсягу благодійної діяльності, повинні бути визначені його органи управління, їх склад, компетенція, діяльність і порядок прийняття рішень, а також порядок призначення, обрання чи затвердження членів органу управління фонду (крім вищого органу), їх заміна, порядок зупинення та припинення (відкликання) повноважень.

У цьому документі також повинні бути визначені умови та порядок прийому учасників, їх права та обов'язки, а також умови та порядок виключення з фонду. Це пояснюється тим, що благодійний фонд, крім засновників, може мати учасників, які приєднуються в установленому статутом порядку.

Управління благодійним фондом здійснюється учасниками, якими можуть бути дієздатні фізичні особи або юридичні особи приватного права (у тому числі благодійні організації), які добровільно здійснюють один або декілька видів благодійної діяльності та не зобов'язані при цьому передавати будь-які активи до фонду на цілі благодійної діяльності.

Як правило, активи благодійного фонду формуються засновниками, які вносять свої внески в активи фонду, а також за рахунок внесків інших осіб, зокрема акціонерів та інших осіб, які займаються благодійною діяльністю. Ці активи є власністю благодійного фонду та мають право здійснювати операції відповідно до його юридичних цілей і законів.

Благодійний фонд, як і будь-яка юридична особа, є самостійним суб'єктом цивільних право-відносин зі своїми учасниками, набуває цивільних прав і бере на себе цивільні обов'язки через свої органи, діючи в межах прав, наданих їм законами або статутом. Тобто діяльність благодійних фондів також відбувається за моделлю реалізації їх правосуб'єктності через систему органів. Акції установи є акціями

самої юридичної особи. Суб'єкт є представником юридичної особи за Законом, оскільки його повноваження ґрунтуються на нормах Закону та можуть здійснюватися без довіреності.

Відповідно до статті 19 Закону органами управління благодійних фондів є загальні збори учасників, виконавчий орган та наглядова рада. Проте установчими документами благодійної організації, у тому числі благодійного фонду, може бути встановлено порядок утворення та діяльності інших органів, підпорядкованих органам управління цієї структури.

Згідно до діючого законодавства вищим органом управління благодійними фондами є загальні збори учасників, до складу яких входять самі учасники або уповноважені представники цих учасників. Вони можуть вирішити всі проблеми, пов'язані з функціонуванням цих фондів. При цьому порядок їх вирішення, виклику та виконання, а також інші питання, пов'язані із здійсненням повноважень, визначаються статутами благодійних фондів.

До виключних повноважень загальних зборів належать, але необмежуються: внесення змін до статуту; призначення або обрання членів правління та наглядової ради та призупинення або припинення повноважень (відкликання); прийняти рішення про реорганізацію або ліквідацію благодійного фонду. Проте статут благодійного фонду може містити й інші питання, віднесені до виключної компетенції загальних зборів учасників.

Якщо благодійний фонд складається з одного учасника, рішення, прийняті на загальних зборах такого фонду, приймаються ним окремо та оформлюються у формі письмового рішення.

Нині благодійний фонд має постійно діючий виконавчий орган – колегіальний або одноособовий (ст. 21, 14 Закону). Одноособовий орган управління – виконує функцію управління. Цей орган утворюється для прийняття рішень загальних зборів учасників шляхом визначення його компетенції, затвердженій загальними зборами у своїй діяльності, організовує виконання їх рішень та несе відповідальність за ефективність їх роботи.

Згідно до діючого законодавства, якщо у благодійному фонді бере участь не більше ніж 10 учасників, Закон передбачає створення

наглядової ради, яка здійснює контроль та регулювання діяльності виконавчого органу та інших функцій в межах своїх повноважень, які визначені законом та статутом. Наглядова рада затверджує благодійні програми фонду та забезпечує відповідність діяльності та використання активів установчим документам. Також, якщо інше не передбачено статутом, має право припинити повноваження будь-якого члена виконавчого органу до прийняття такого рішення вищим органом управління. З цієї причини члени наглядової ради не можуть ставати членами виконавчого органу управління благодійним фондом.

У благодійних фондах, кількість учасників яких не перевищує 10, наглядова рада може не бути створена, а повноваження, тоді належать загальним зборам учасників.

Слід зазначити, що з метою уникнення конфлікту інтересів чинним Законом встановлено правило, згідно з яким член органу управління благодійного фонду (торкається всіх видів благодійних організацій) не бере участь у прийнятті рішень щодо:

- договори або інші операції між фондом і ним самим або пов'язаною з ним особою;
- спори між фондом і ним самим або пов'язаною з фондом особою;
- звільнити його або будь-яку пов'язану з ним особу від матеріальної відповідальності перед фондом

Статутом благодійного фонду можуть бути визначені інші причини конфлікту інтересів між органом управління та учасниками благодійного фонду та порядок його вирішення.

Учасники (засновники) благодійних фондів та члени органів управління не можуть бути бенефіціарами благодійних програм. Члени органів управління такого фонду або пов'язані з ними особи не можуть отримувати позики чи кредити та забезпечення подібних позик чи кредитів (заставу, гарантію тощо) від фонду.

При цьому члени органу управління Благодійного фонду несуть солідарну відповідальність за дії чи бездіяльність цього органу, що завдали шкоди фонду, а також можуть укладати договори страхування цивільно-правової відповідальності щодо відшкодування шкоди викликані ними до благодійного фонду.

Література

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawa/ahow/5073-17#Text>

Медоєва Олександра Олегівна

студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права

Національно університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливості страхування та його застосування в умовах воєнного стану стають актуальними, коли виникають певні ризики, пов'язані з воєнним конфліктом або загрозою безпеці.

24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан за допомогою Указу Президента України № 64/2022 який повпливав на всі сфери економіки країни. Воєнний конфлікт призвів до знищення майна, перерви в діяльності підприємств, поранень та смертей, евакуації та інших небезпек, які потребували відшкодування. Таким чином, умови воєнного стану вплинули на страхові угоди, та створили додаткові ризики, які зазвичай не враховувалися в стандартних договорах страхування.

Страхування, згідно зі статтею 1 Закону України «Про страхування» відповідно до останньої редакції від 26.05.2022 року, є видом цивільно-правових відносин, які створюються з метою захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій, визначених у договорі страхування або законодавстві. Цей захист здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються через сплату страхових платежів (страхових внесків або страхових премій) фізичними та юридичними особами, а також доходів, отриманих від розміщення цих фондів. Таким чином, страхування є механізмом, за допомогою якого особи можуть захистити свої майнові інтереси шляхом укладення договору страхування, в якому визначаються певні ризикові події. За внесок у страховий фонд, що формується плате-

жами страхувальників, страхова компанія зобов'язується відшкодувати збитки, які виникли внаслідок настання страхових випадків [1].

Всі договори страхування, які діяли на рухоме і нерухоме майно, укладених на території України, там де відбулася військова агресія і було зазнано збитки, пов'язані з нею, можуть бути виключені з покриття. Також, конфіскація, вилучення майна за рішенням влади, пошкодження майна від воєнних дій не вважаються об'єктом страхового покриття.

У контексті договору страхування, воєнний стан може бути розглянутий як форс-мажорна обставина. Форс-мажорні обставини – це надзвичайні та невідворотні події, які об'єктивно перешкоджають виконанню зобов'язань згідно з умовами договору або законодавством.

У випадку застосування форс-мажорних обставин, страхова компанія може відмовитися від виконання своїх зобов'язань щодо відшкодування збитків, які спричинені воєнними діями. Воєнні дії розглядаються як надзвичайна та невідворотна обставина, яка може унеможливити страховику виконати свої зобов'язання згідно з умовами договору страхування. Це означає, що в умовах воєнного стану страхова компанія може відмовитися від компенсації збитків, які сталися через воєнні дії, посилаючись на форс-мажорну обставину.

Важливо зазначити, що при застосуванні форс-мажорних обставин, страховик повинен виконати всі необхідні процедури та довести, що воєнні дії фактично заважають виконанню своїх зобов'язань. Крім того, існує можливість, що певні види страховки можуть містити винятки або додаткові умови, які регулюють випадки воєнного стану та їх вплив на страхове покриття.

Національним банком було надано роз'яснення від 27.02.2022 року, де відзначалося, що страховикам рекомендується спростити процедуру врегулювання страхових випадків, які мають ознаки страхових подій. Зокрема, страховики мали максимально використовувати електронні документи та копії необхідних документів, якщо отримання оригіналів ускладнене або неможливе. Також рекомендувалося використовувати інші засоби дистанційного врегулювання

страхових випадків. Це може включати використання електронної пошти, онлайн-звернень, відеокommунікаційних засобів або інших доступних технологій. Такий підхід дозволяє страховим компаніям ефективно врегулювати страхові випадки за спрощеною процедурою, що сприяє швидкому та зручному страховому захисту для клієнтів. Це стосується всіх видів страхування та всіх типів контрагентів, які мають ознаки страхових подій. Роз'яснення Національного Банку України було спрямоване на спрощення процедури врегулювання страхових випадків та покращення доступу до страхового захисту для споживачів, зокрема в умовах воєнного стану або інших надзвичайних обставин. [2].

Таким чином, договір страхування мав свої особливості та може мати вплив на умови застосування в умовах воєнного стану.

- Виключення страхового покриття: В умовах воєнного стану, страховик може встановити виключення щодо покриття певних ризиків, пов'язаних з військовими діями. Наприклад, страховий договір може не покривати збитки, спричинені воєнними діями або їх наслідками.

- Зміни у страхових преміях: В умовах воєнного стану, страховик може змінити розмір страхових премій або встановити додаткові внески для врахування збільшених ризиків.

- Особливі умови договору: Умови договору страхування можуть бути спеціально адаптовані до умов воєнного стану. Це може включати визначення конкретних ризиків, обмеження покриття або встановлення додаткових умов для виплати компенсацій.

- Збільшення ризиків: Воєнний стан може збільшити ризики, які підпадають під страхове покриття. Наприклад, зростання можливості збитків через пошкодження майна або травми.

Так як в більшості договорів страхування передбачається, що шкода, завдана внаслідок воєнних дій, не підлягає відшкодуванню. Це означає, що стандартні поліси страхування не покриватимуть збитки, які виникли внаслідок військових конфліктів або воєнного стану.

Однак, в разі військової агресії Російської Федерації та пошкодження або знищення нерухомого майна внаслідок цих дій, україн-

ська держава прийняла Постанову Кабінету Міністрів України № 380 від 26 березня 2022 року. Цей документ передбачає можливість подання інформаційного повідомлення до спеціального Реєстру про пошкоджене та знищене нерухоме майно. Це стосується як фізичних, так і юридичних осіб [3]. Відповідно до цієї постанови, особа, чия власність була пошкоджена або знищена внаслідок військової агресії, може зареєструвати інформаційне повідомлення в Реєстрі та надати докладну інформацію про пошкоджені об'єкти. Однак, важливо зазначити, що саме подання інформації до Реєстру ще не гарантує моментальної компенсації.

В даний час процедура державного відшкодування за пошкодження майна внаслідок військової агресії Російської Федерації знаходиться на етапі розробки та узгодження. Проте, саме подання інформації до Реєстру не означає автоматичну моментальну компенсацію. Процедура державного відшкодування за пошкодження майна внаслідок військової агресії Російської Федерації ще знаходиться на етапі розробки та узгодження. Очікується, що уряд встановить відповідні механізми та критерії для компенсації збитків, але докладні умови та процедура ще не були повністю визначені.

Таким чином, договори страхування залишаються чинними незалежно від введення в Україні воєнного стану. Проте, у таких договорах можуть застосовуватись стандартні форс-мажорні застереження, які передбачають виключення покриття певних ризиків або обставин, що є непереборними силами. Це включає в себе воєнні ризики. Зазвичай страховики не покривають «воєнні» ризики, які включають зони бойових дій та території, що не контролюються урядом. Це означає, що в разі пошкодження або знищення майна внаслідок військових дій, страхова компанія може відмовитися від відшкодування збитків.

Література

1. Про страхування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-potribno-znati-nebankivskim-finansovim-ustanovam-pid-chas-voyennogo-stanu>

3. Постанову Кабінету Міністрів України № 380 від 26 березня 2022 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220505?an=66&ed=2022_04_29

4. Договір страхування та особливості його застосування в умовах воєнного стану. URL.: <https://instaco.com.ua/news/dogovir-strahuvannya-ta-osoblivosti-yogo-zastosuvannya-v-umovah-vo-nnogo-stanu>.

5. Які страхові виплати можна отримати під час війни. URL: <https://finance.ua/ua/insurance/strahovi-vyplaty>.

**Мороз Анна Русланівна,
Бень Ангеліна Олександрівна**

*студентки 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

ВІРТУАЛЬНА ОСОБИСТІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Цифровізація торкнулась практично усіх сфер життєдіяльності суспільства, а тому, з часом починаються розвиватися форми соціальної взаємодії в мережі Інтернет. Проте, така комунікація у різних Інтернет спільнотах породжує проблему стосовно виділення віртуальної особистості, зокрема, ідентифікації її носія. Першочерговою проблемою є те, що комунікуючи в мережі інтернет практично перестають існувати будь-які кордони між державами, реальним та вигаданим життям, що призводить до проблем із ідентифікацією такої особи. В той же час, учасниками, що вступають в комунікацію можуть бути як люди, а також так звані «боти», що можуть використовувати штучний інтелект задля спілкування. Тому, доцільно було б охарактеризувати віртуальну особистість в контексті цивільного права.

Загалом, поява віртуальної ідентичності в кіберпросторі – це важлива проблема віртуального середовища, що існує в мережі інтернет. Деякі дослідники наголошують на тому, що така особистість повинна забезпечуватися анонімністю, свободою ідентичності, автентичності. Проте, важливою проблемою, з якою стикається суспільство, та яка спричиняється віртуальною особистістю є безвід-

повідальність, оскільки, досить часто такі особи вчиняють дії, спрямовані на порушення правових режимів тих чи інших країн, проте, через неможливість ідентифікації притягнення таких осіб до відповідальності є практично неможливим.

В цілому, питання стосовно правового статусу даної особистості є малодослідженим, проте, на думку вчених важливим є розробка нормативно-правової бази, яка була б дієва та яка б забезпечувала права та свободи осіб в кіберпросторі, кіберсуспільства взагалі, оскільки, розвиток суспільства безумовно призведе до того, що цифровізація пошириться на всі без виключення сфери життєдіяльності людини, що лише сприятиме розвитку кіберсуспільства [1].

Говорячи про правовий статус віртуальної особистості, то варто відзначити, що 16.02.2017 року Європейським парламентом була прийнята резолюція, якою на Європейську Комісію було покладено обов'язок представити пропозиції стосовно удосконалення норм цивільного законодавства в сфері робототехніки, в тому числі щодо віртуальної особистості. Зокрема, що стосується віртуальної особистості, то на Європейську Комісію покладено обов'язок визначити цивільно-правовий статус роботів, а також електронних осіб (що включає в себе віртуальну особистість), можливість використання електронної особистості задля вчинення правочинів та власне відповідальність за шкоду, що може бути завдана внаслідок діяльності віртуальної особистості [2].

Віртуальна особистість як така може існувати виключно в віртуальному середовищі або метавсесвіті. Такі категорії існують в електронній формі паралельно з реальним життям людини. Це віртуальний простір, що існує у реальному часі, та який надає людям можливість взаємодіяти між особою за допомогою віртуальних технологій, не піддаючись при цьому впливу будь яких соціально-економічних, політичних, правових або культурних факторів [3].

Важливе значення для ідентифікації віртуальної особистості, зокрема, її правового статусу відіграють праці Бена Честера Чеонга, який вказував на те, що віртуальна особистість наділена правосуб'єктністю. У своїх працях вчений також визначав типи віртуальних особистостей, їх права та обов'язки, якими така особистість може ко-

ристуватися. Він стверджував про те, що віртуальне життя доторкнулося велику частину земної кулі, а тому, задля запобігання правопорушенням вимагає правового регулювання та закріплення правового статусу таких осіб [4, с. 491].

В цьому випадку варто було б навести приклад порушення права віртуальної особистості, який нещодавно був опублікований у засобах масової інформації. Так, жінка – Ніна Джейн Петель стверджувала про те, що її аватар було зґвалтовано в метавсесвіті. Вона стверджувала про те, що до неї підійшли 4 аватари чоловічої статі, та вчинили з нею непристойні дії [5]. Не дивлячись на те, що звучить це абсурдно, все ж таки викликає морально-етичне занепокоєння.

У працях Аврамової О.Є. можна зустріти думку про те, що віртуальну особистість, зокрема, її правовий статус варто було б розглядати крізь призму цивільного права, оскільки, така категорія впливає з віртуальної (цифрової) форми власності. Будь яка особа самостійно може створювати аватари, акаунти, ігрові профілі тощо, які в подальшому використовуються для здійснення ними тієї чи іншої діяльності, та які фактично є його власністю та засобом ідентифікації в віртуальному просторі. Вчена також відзначає про те, що така віртуальна особистість може бути як ідентифікована (або самоідентифікована) або ж анонімна [6, с. 43].

Якщо говорити про чинне національне законодавство, то як і у міжнародному, згадок про віртуальну особистість практично не існує, а тому, цивільно-правовий статус фактично не визначений. Наближеним до даної сфери є Закон України «Про віртуальні активи», що був прийнятий 17.02.2022 року, який так і не набрав чинності, оскільки потребує активних змін в чинному законодавстві, що прямо закріплено у перехідних положеннях Закону [7].

Тому, можна стверджувати про те, що цивільно-правовий статус віртуальної особистості лише перебуває на початковому етапі його становлення, проте, діяльність на закріплення правового статусу віртуальної особистості носить позитивний результат, оскільки, цифровізація впливає на усі без виключення сфери сучасного суспільства, а тому, така віртуальна особистість може застосовуватися задля того, аби негативно впливати на суспільство тощо.

Література

1. Nasch M. V. Person and Personality in Cyber Space: A Legal Analysis of Virtual Identity. SSRN Electronic Journal. 2014. December 1.
2. Simonart V. Artificial intelligence and legal personality URL: <https://liedekerke.com/en/insights/artificial-intelligence-and-legal-personality>.
3. Що таке метавсесвіт, навіщо він бізнесу і чому його будують на хмарних технологіях. URL: <https://gigacloud.ua>.
4. Cheong B.C. Avatars in the metaverse: potential legal issues and remedies. International Cybersecurity Law Review. 2022. Vol. 3, pages 467–494.
5. Перший випадок «згвалтування» у метавсесвіті?. URL: <https://quienlosabe.com/uk/primer-caso-de-violacion-en-el-metaverso/>
6. Аврамова О.Є. Система суб'єктів права інтелектуальної власності в умовах становлення кіберпростору. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 2 (97). С. 39–47.
7. Про віртуальні активи: закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Нечепуренко Анна Олексіївна

студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В.Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПАДКОЄМЦІВ ЗА БОРГАМИ СПАДКОДАВЦЯ

Центральне місце в структурі спадкових правовідносин займає їх об'єкт, що іменується законодавцем як спадщина. Визначення особливостей порядку регулювання спадкових відносин, що виникають із приводу переходу спадщини від спадкодавця до спадкоємців, має дуже важливе не тільки теоретичне, але і практичне значення. Не викликає сумнівів те, що об'єкт спадкування в системі об'єктів цивільних правовідносин має як загальні риси, характерні для всіх об'єктів цивільних прав, так і специфічні особливості.

Статтями 1216 та 1217 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1] від 16.01.2003 року № 435-IV, визначається спадкування як перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Права та обов'язки спадкоємця є важливою темою для вивчення в галузі спадкового права в Україні. Законодавство передбачає пев-

ний набір прав та обов'язків для осіб, які є спадкоємцями, які можуть бути залежні від конкретних умов спадкування.

Одним з найважливіших прав спадкоємця є право на спадщину, тобто право на майно померлої особи, яке передається спадкоємцю відповідно до закону або заповіту [2, с. 67].

Наступним правом є право спадкоємця на відмову від спадщини, якщо вона є не вигідною для нього з фінансових або інших причин.

На думку Ю.Є. Зінкевич, на практиці трапляються випадки, коли спадкоємці не бажають реалізовувати своє суб'єктивне цивільне право на прийняття спадщини після спадкодавця. У такій ситуації спадкоємець може здійснити своє право на спадкування активним волевиявленням шляхом подання заяви про відмову від прийняття спадщини, або пасивним волевиявленням шляхом неприйняття спадщини протягом строку, встановленого законом. Відмова від прийняття спадщини й неприйняття спадщини є різними правовими інститутами [3, с. 35].

До складу спадщини, як вже зазначалося, входять майнові права та обов'язки. До майнових прав належать речові та зобов'язальні права. Речовими правами є право власності та права на чужі речі. Зобов'язальними – договірні та недоговірні права [4, с. 20].

Це означає, що спадкуватися можуть будь-які майнові права та обов'язки, крім тих, спадкування яких не допускається. У своїй праці В.В. Надьон відзначав, що під обов'язками спадкодавця розуміють ту частину спадщини, в прийнятті якої, безумовно, спадкоємці не зацікавлені [5, с. 6].

Одним з таких обов'язків виступає обов'язок відшкодувати майнову шкоду. Так, відповідно до положень ст. 1231 ЦК України, коли спадкоємець отримує спадщину, він бере на себе відповідальність відшкодувати майнові збитки, які були завдані спадкодавцем [1].

Відповідно до ст. 1166 ЦК України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [1].

Таке трактування суперечить положенням спадкового права про перехід обов'язку по відшкодуванню майнової шкоди від спадкодавця до спадкоємця. Таким чином, відповідальність спадкоємців за борги спадкодавця має частковий характер і обмежується вартістю майна, успадкованого цією особою.

В українському законодавстві існують норми, що дають можливість особам отримувати відшкодування за моральну шкоду, що вважається необхідною частиною захисту прав і свобод людини. Немайнова шкода – це страждання, яке людина переживає внаслідок неправомірних дій, що стосуються її, і в будь-якому випадку повинно бути компенсовано, оскільки без цього відновлення порушених прав не може бути повним і принцип справедливості не може бути забезпеченим. Якщо ця частина неправомірних дій залишається некомпенсованою, то людина зазнає значної шкоди.

Відшкодування моральної шкоди залишається в багатьох випадках недосяжним, оскільки моральна шкода, душевні страждання, можливо, деякою мірою і відображаються у висновках експертиз, але повною мірою відобразитись у них ніколи не зможуть, тому що людські почуття надто суб'єктивні [6, с. 60].

Як закріплює ст. 23 ЦК України, закон гарантує особам право на відшкодування моральної шкоди, що виникла внаслідок порушення їх прав. Моральна шкода може бути виражена у фізичному болі та стражданнях внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, у душевних стражданнях, пов'язаних з протиправною поведінкою стосовно особи, її сім'ї чи близьких родичів, у душевних стражданнях внаслідок знищення або пошкодження майна, а також у приниженні честі, гідності і ділової репутації фізичної або юридичної особи. Якщо закон не передбачає іншого, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або будь-яким іншим способом [1].

На думку В.В. Петренка, відповідно до ст. 23 ЦК України відшкодування моральної шкоди відбувається у разі, коли особі вже заподіяно шкоду, а не передбачається відшкодування моральної шкоди за збитки, які можуть статися. Такий випадок у ЦК України визнача-

ється як «упущена вигода» і переважно вона відноситься до випадків відшкодування майнової шкоди, що і передбачено ст. 22 ЦК України. Також у цьому визначенні йдеться про «особисті немайнові права» [6, с. 60].

Погоджуючись з позицією автора, зазначаємо, що таке трактування повністю відповідає положенням ч. 2 ст. 1231 ЦК України, адже тільки реальна моральна шкода, тобто та, яка присуджена судом зі спадкодавця за його життя, може перейти як обов'язок до спадкоємця.

Українське законодавство передбачає можливість спадкування обов'язку відшкодувати витрати на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця. Це означає, що після смерті спадкодавця його нащадки можуть бути зобов'язані відшкодувати витрати на його утримання, догляд, лікування та поховання, якщо ці витрати були здійснені за життя спадкодавця і були необхідними для його збереження та підтримки життєдіяльності. При цьому обов'язок відшкодування витрат спадкоємцями може виникнути тільки у разі, якщо спадкоємець не залишив достатньої кількості майна для покриття цих витрат. У такому випадку спадкоємці повинні відшкодувати ці витрати пропорційно своїм спадковим часткам. Таке спадкування обов'язку відшкодування витрат на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця є досить поширеним у практиці спадкування в Україні.

Відповідно до ст. 1232 ЦК України, спадкоємці повинні компенсувати розумні витрати, які були зроблені на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця, як одним з них, так і іншою особою. Витрати на утримання, догляд та лікування спадкоємця можуть бути відшкодовані за три роки до його смерті [1].

На думку А. О. Гелич, відшкодування таких витрат відбувається, якщо вони можуть бути охарактеризовані за термінологією ст. 1232 ЦК України як «розумні». Це оціночне поняття і звичайно оцінка «розумності» таких витрат залежить, насамперед, від матеріального становища спадкодавця. До необхідних витрат, пов'язаних із хворобою спадкодавця, належать витрати на оплату медичної допомоги, ліків, догляду. Такі витрати мають підтверджуватися від-

повідними доказами. Це можуть бути довідки, рахунки, чеки тощо. Обов'язок доводити наявність таких витрат покладається на осіб, які пред'являють вимоги про їх відшкодування [7, с. 22].

Відповідно до ст. 1232¹ ЦК України, у разі спадкування, спадкоємці перебирають усі права та обов'язки, які були у власності спадкодавця на момент його смерті, включаючи права та обов'язки за договорами оренди житла з викупом, договорами купівлі-продажу незавершеного будівництва або майбутньої нерухомості та договорами про участь у фонді фінансування будівництва. Якщо спадкоємці бажають відмовитися від договору оренди житла з викупом або інших договорів, це повинно бути зроблено відповідно до законодавства. Дострокове припинення договору оренди житла з викупом або інших договорів може бути здійснено ініціативою спадкоємців у порядку, визначеному законом [1].

Відповідно до ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять як права так обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Виходячи із змісту статті 1281 ЦК України законодавець допускає два способи пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців: безпосередньо до спадкоємців; опосередковано – через нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а за межами України – через консула.

Отже, в Україні, згідно зі положеннями цивільного законодавства, спадкоємці несуть відповідальність за виконання зобов'язань, що були належні спадкодавцеві. Це означає, що якщо спадкоємець успадковує борги від померлої особи, він зобов'язаний їх відшкодувати.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
2. Нестерцова-Собакарь О.В. Спадкове право: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 164 с.
3. Зінкевич Ю.Є. Відмова спадкоємця від права на прийняття спадщини: практичні питання. Часопис цивілістики. 2022. № 35. С. 35–40.
4. Спасибо-Фатєєвої І.В. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків: Страйд, 2011. 540 с.

5. Надьон В.В. Обов'язки спадкоємців, що виникають при спадкуванні за законом. Теорія і практика правознавства. 2016. № 1. С. 6–12.

6. Петренко В.В. Поняття та зміст моральної шкоди за чинним законодавством. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 60–64.

7. Гелич А.О. Відшкодування спадкоємцями витрат, які не входять до складу спадщини. Правничий вісник Університету «КРОК». 2010. № 5. С. 21–29.

Омельченко Анна Сергіївна

студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

**ДОГОВІР ПОЗИЧКИ:
РИМСЬКЕ ПРАВО ТА СУЧАСНІСТЬ**

Договір безоплатного користування майном має давню історію. Він був відомий як римському праву, так і праву більшості сучасних держав. Починаючи з римських часів, цей договір має й іншу назву – договір позички. Однак, зміст цього терміну не завжди був однаковий. Крім договору безоплатного користування позичкою, іноді називають договір позики, за яким майно переходить не у тимчасове користування, а у власність позичальника.

За часів Римської імперії, в I ст.н. є відносини щодо безоплатного користування чужою річчю (*utendum dare*) оформлювалися за допомогою 2-х видів договорів – позички (*commodatum*) і прекарію (*precarium*). У римському праві договором позички називали такий договір, за яким одна сторона (позичальник) передає іншій стороні (користувачу) індивідуально визначену річ у тимчасове безоплатне користування із зобов'язанням другої сторони повернути після закінчення користування ту саму річ [1]. Особливостями позички (*commodatum*) є:

- річ надається у користування безоплатно,
- повернення речі комодантові здійснювалось у строк, установленний договором,
- предметом цього договору були лише індивідуально визначені, неспоживні й незамінні речі [2].

Спочатку в римському праві під предметом позички розуміли тільки майно, що визначалося родовими ознаками, але потім це найменування поширили і на грошову позику. Предметом договору позички могли бути виключно індивідуальні речі або речі, які позичальник зобов'язаний був повернути в натурі. Якщо предметом договору були предмети, які призначалися як *res quae pondere numero mensurave constant* (речі, які вимірюються вагою та кількістю) або *si res consumptibiles* (споживні речі), тоді як сторони конкретно заявили, що вони вимагають повернення предмета договору у формі, договір позички або *commodatum* не міг бути укладеним. В цьому випадку укладали або договір позики, або нерегулярний депозитний договір. У таких випадках існував *commodatum ob pompam vel ostentationem* [2].

Тобто, вже в часи існування Римської імперії розмежовували договір позички й позики (*mutuum*), найму (*locatio-conduction rerum*), зберігання (*depositum*), застави (*pignus*), які за римським приватним правом мали схожі риси з *commodatum* [3].

Договір позички у римському праві був реальним договором, який полягав у тому, що одна сторона (комодант – позичкодавець) надає іншій стороні (комодаторій – користувач) неспоживну, індивідуальну річ у безоплатне користування, а сторона зобов'язана повернути той самий предмет комодатору після його використання, який є неушкодженим. Основна мета *commodatum* полягає в тому, щоб дати можливість одержувачу послуги спільно користуватися речами. Він має право користуватися річчю в межах, передбачених договором [4].

В римському праві позичання для користування здійснювалося виключно для вигоди користувача (комодаторія), і, отже, зазвичай відбувалося серед друзів, родичів або знайомих, не залучаючи будь-яких комерційних чи економічних інтересів, тобто було безоплатним. Втім, римське право не містило заборони вносити у договір позички умову про його оплатність. Це питання залишалося на розсуд сторін *commodatum*.

У момент укладення договору для позичкодавця виникали лише права, а для користувача – лише обов'язки. Основним правом позич-

кодавця було право вимагати від користувача залишити предмет позики, користуватися ним згідно з угодою та повернути його неушкодженим у призначене місце та час. Виходячи з цього, римські юристи вирішували питання про відповідальність користувача. Так, Ульпіан вважав, що «якщо позичена річ повернута, але повернута в гіршому стані, то річ не вважається повернутою, тому що вона була повернута, будучи зіпсованою, якщо збитки не були відшкодовані» [2].

На думку римських юристів, позичальником міг бути не лише власник речі, а й інша особа. «Ми можемо дати в позику і чужу річ, – вважав Павло, – якщо ми нею володіємо, хоча і знаємо, що володіємо чужою річчю» [3]. Більше того, на думку Марцелла, річ у позику може дати і злочин, і розбійник, які потім не втрачають права вимагати повернення речі.

Аналізуючи історичний розвиток та особливості системи договорів римського права, можна підсумувати, що нині договір позички має суттєві поправки та зміни.

Так, згідно з ч. 1 ст. 827 ЦК України «за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку» [6].

Питання визначення поняття безоплатності одне з актуальних питань у цивільному праві, щодо якого у літературі панує розбіжність. Річ у тім, що при укладанні договору безоплатного користування у позичкодавця може бути прямий або опосередкований інтерес або ж інтерес може бути відсутнім. Прикладом прямого інтересу позичкодавця в укладанні договору позички може бути передача у тимчасове безоплатне користування тварини і таким чином позичкодавець звільняє себе від несення необхідних обов'язків [7].

Предметом договору позички є лише речі. Цей пункт є суттєвою умовою договору. Крім того, за договором можуть передаватися індивідуальні, рухомі та нерухомі та неспоживчі речі [8].

Спеціальні правила щодо укладання договору позички визначені нормами глави 60 книги 5 ЦК України. Статтею 828 ЦК України унормовано форму договору позички [6]:

– усна форма застосовується у випадку укладення договору між фізичними особами щодо речі побутового призначення.

– письмова – між фізичною та юридичною особами, між юридичними особами, позичка будівлі або капітальної споруди.

– з нотаріальним посвідченням – позичка транспортного засобу, позичка будівлі або капітальної споруди строком понад 3 роки.

Лише сам факт передачі означає укладення реального договору. Незалежно від характеру договору, реальний він чи консенсуальний, обов'язки користувача залишаються незмінними. Він повинен неодмінно повернути чужу річ, яку отримав у тимчасове користування. Це зобов'язання має першочергове економічне значення, оскільки повернення речі є необхідною умовою такого роду відносин. Звідси й виникає необхідність користувачу забезпечити збереження речі яку йому передали.

Також важливо зазначити, в якому стані віддали річ, щоби потім не було суперечок. Ще можна передбачити знос майна. Наприклад, користування машиною передбачає зміну пробігу, а отже, повернути її без змін не вийде.

Якщо передана річ буде знищена чи пошкоджена, тягар відшкодування збитків нестиме одержувач позички у тому разі, коли законом чи договором не визначено інше. Розірвання договору у зазначених вище випадках відбувається у загальному порядку [5].

Отже, суспільні відносини, які ґрунтуються на безоплатній передачі речі за договором позички, вимагають вдосконалення чинного законодавства у сфері їх правового регулювання. Незважаючи на те, що ЦК України регламентуються основні поняття з цього питання, природа та особливості такого виду договору перспективна для її розвитку.

Література

1. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права. Харків. Право. 2008.
2. Гончаренко В.О. Договор ссуды в римском частном праве и его рецепция в современном гражданском законодательстве Украины: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2005.19 с.
3. Ночовкіна О.В. Развитие института позички: период Римської імперії до сучасності. Проблеми законності. 2013. № 121. 208–214.

4. Бондарчук О. А. Цивілістичні аспекти договору позички. Молодий вчений. 2016. № 5. 411–415.
5. Чуєв О. Б. Особливості правової природи договору безоплатного користування (позички). Інтернаука. 2019. 8. 72–74.
6. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. 40–44. Ст. 356.
7. Бойко Н. М. Сторони та зміст договору позички. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. № 28. 84–88.
8. Ночовкіна О. В. Окремі питання прав та обов'язків сторін договору позички. Проблеми законності. 2015. № 129. 139–147.

Пазюк Анна Юріївна

*студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ ПОЗИЧКИ, ПОЗИКИ ТА КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Варто почати з того, що розмежування даних договорів має важливе практичне значення, оскільки дуже часто можна зустріти отожднювання понять позички та позики, а так само договорів позики та кредиту, що призводить до плутанини у розумінні того чи іншого договору і його істотних умов.

Для розмежування даних договорів у першу чергу потрібно зазначити, що з точки зору системи договорів у цивільному праві договір позички відноситься до договорів про передачу речей у тимчасове користування, а позичка та кредитний договір – до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру. Виходячи з цього, право власності на річ у випадку надання її у позичку зберігається за її власником (позичкодавцем), у той же час за договором позики та кредитного договору річ переходить у власність позичальника.

Далі вважаємо за необхідне зазначити цивільно-правову характеристику кожного з договорів:

1) договір позички – це договір, згідно з яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає чи зобов'язується передати іншій стороні (користувачеві) річ для користування упродовж установлено-

го строку (ч. 1 ст. 827 ЦК [1]); тобто договір позички є двостороннім, оскільки правами та обов'язками наділені обидві сторони зобов'язання згідно з положеннями Глави 60 ЦК; безоплатним (що є ключовою ознакою даного договору) та строковим, а також може бути як консенсуальним, так і реальним, тобто вважається укладеним як з моменту, коли сторони досягли згоди за усіма істотними умовами договору, так і з моменту передачі самої речі у тимчасове користування;

2) договір позики – це договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає у власність іншій стороні (позичальникові) гроші або інші речі, які визначені родовими ознаками, а позичальник повинен повернути позикодавцеві ту ж саму суму грошових коштів (суму позики) чи одну і ту ж кількість речей того ж роду і такої ж якості (ст. 1046 ЦК). Проаналізувавши § 1 Глави 71 ЦК, можна визначити, що, по-перше, договір є одностороннім, через те що обов'язки виникають лише в особи позичальника; по-друге, реальним, оскільки вважається укладеним з моменту передачі грошей або інших речей, визначених родовими ознаками; по-третє, презюмується як оплатний, тому що позикодавець має право одержати від позичальника відсотки від суми позики, якщо інше не передбачено договором або законом – у деяких випадках договір є безвідплатним (т.зв. безпроцентна позика), а саме якщо він укладений між фізичними особами на суму, яка не є вищою за п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (850 грн), і не є пов'язаним із здійсненням підприємницької діяльності принаймні однією із сторін або якщо позичальникові передані речі, що визначені родовими ознаками. Якщо говорити про строковість договору, варто звернути увагу, що договір може бути як строковим, так і безстроковим: строк може бути як встановленим у договорі, так і бути визначеним моментом пред'явлення вимоги.

3) кредитний договір – це договір, згідно з яким банк чи інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати кошти (кредит) позичальникові у розмірі і на умовах, що передбачені договором, а позичальник зобов'язаний повернути кредит та сплатити відсотки. Таким чином, договір є двостороннім, оплатним (оскільки обов'язково сплачуються проценти), строковим та консенсуальним.

Щодо суб'єктного складу договорів потрібно зазначити, що лише кредитний договір у цьому аспекті має особливість: кредитором може бути лише банк чи інша фінансова установа (згідно зі ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», до них відносяться, окрім банків, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, а також страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, видом діяльності яких є виключно надання фінансових послуг [2]); у інших договорах сторонами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Якщо говорити про форму кожного із договорів, то можна сказати, що договір позички може укладатися усно, письмово, а також у письмовій формі з нотаріальним посвідченням залежно від того, між ким укладається даний договір та від речі, яка підлягає передачі у безоплатне тимчасове користування. Договір позики майже завжди укладається у письмовій формі, проте може укладатися і усно, якщо сторонами є фізичні особи та сума позики становить не більше десяти розмірів неоподаткованого мінімуму доходів громадян (170 грн). До речі, розписка позичальника чи інший документ, який посвідчує передачу йому позикодавцем установленної суми коштів або визначеної кількості речей, не вважається письмовою формою договору і не замінює її; перелічене є лише борговим документом, що засвідчує факт отримання позики. Тоді як кредитний договір завжди укладається у письмовій формі. Як вказує Бабаскін А. Ю., наслідком недотримання форми зазначених договорів є різні правові наслідки: для кредитного договору це означає його нікчемність (ч. 2 ст. 1055 ЦК України), водночас для договору позики – оспорюваність (ст. 1051 ЦК України) [3, с. 8].

Серед елементів договору варто звернути увагу на предмет кожного з них. Предметом позички можуть бути лише незамінні і неспоживні речі, визначені індивідуальними ознаками; тоді як предметом позики можуть бути тільки взаємозамінні і споживні речі, визначені родовими ознаками (зокрема, грошові кошти); предметом кредитного договору є виключно грошові кошти в національній чи іноземній валюті (за винятком товарного та комерційного кредитів).

Потрібно окремо зупинитись на розмежуванні кредитного договору та договору позики. Так, як вже зазначалось, договір позики є одностороннім, реальним, кредитний договір – двостороннім, консенсуальним; щодо суб'єктного складу – у кредитному договорі кредитодавцем може бути лише банк чи інша фінансова установа, тоді як у позиці вимог щодо суб'єктного складу не встановлено; кредитний договір завжди є строковим, відплатним, водночас договір позики може не містити строку і бути безвідплатним (безпроцентним) за деяких умов. Як слушно зазначає Берназ-Лукавецька О.М., істотними умовами договору позики є предмет договору (тобто сума позики), розмір процентів чи безвідсотковий характер позики, строк повернення. Щодо істотних умов договору кредиту: предмет (сума грошей), ціна (тобто розмір відсотків) та строк [4, с. 60–61]. Аналізуючи визначення договору позики, також можна віднести до предмету цього договору в якості істотної умови кількість та якість речей, визначених родовими ознаками. Крім того, науковиця вказує, що позика та кредит досить часто видається під заставу або поруку, а тому може бути повернута за рахунок коштів поручителя або шляхом реалізації заставного майна.

Згідно з думкою Бабаскіна А. Ю., зазвичай позикодавець за договором позики надає гроші в позику за рахунок власних коштів, а за кредитним договором – за рахунок залучених коштів. Крім того, варто сказати, що позика надається, як правило, без чітко визначеного цільового призначення, тоді як кошти за кредитним договором виділяються з визначенням його цільового призначення, причому частиною третьою статті 1056 встановлено, що у разі порушення обов'язку цільового використання кредитодавець може відмовитись від подальшого кредитування позичальника за договором. До речі, за кредитним договором можлива відмова від надання або одержання кредиту за деяких умов, зазначених у статті 1056, що зумовлено консенсуальністю цього договору, водночас у договорі позики таких можливостей не передбачено, оскільки даний договір вважається укладеним з моменту передачі коштів чи інших речей, що визначені родовими ознаками.

Отже, проаналізувавши договори позички, позики та кредитний договір, можна виявити такі ключові відмінності з метою їх розмежування:

А) ознака безоплатності та предмет договору позички (незамінні і неспоживні речі, визначені індивідуальними ознаками), а також віднесення його до договорів про передачу речей у тимчасове користування відмежовує даний договір від вищезазначених;

Б) договір позики є одностороннім, реальним, не завжди оплатним, його сторонами можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи, предметом – речі, визначені родовими ознаками (в тому числі гроші); тоді як кредитний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним, де кредитором може бути лише фінансова установа, а предметом – грошові кошти.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст.356.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
3. Бабаскін А.Ю. Співвідношення кредитного договору та договору позики у цивільному законодавстві України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 5–11. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/12_2017.pdf
4. Берназ-Лукавецька О. М. Порівняльний аналіз кредитного договору з суміжними договорами. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 23. С. 58–61. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9119>

Перепелиця Поліна Сергіївна

*студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Павлова В. Г.*

ОБОВ'ЯЗКИ ОРЕНДОДАВЦЯ ПРИ ПЕРЕДАЧІ МАЙНА В ОРЕНДУ

Зазначена тема досить цікава, оскільки вона завжди актуальна за усіх часів. Оренда майна є важливою справою для багатьох людей та підприємств. Орендодавець при передачі майна в оренду має свої обов'язки, які передбачені законодавством.

Для детальної характеристики порушеної теми, необхідно згадати поняття, хто є орендодавець. Відповідь впливає з цивільного кодексу України (далі ЦКУ), стає зрозумілим, що орендодавець це є власник, суб'єкт господарювання або організація, який передає в оренду майно для орендаря. Слід пам'ятати, що наймачем (орендодавцем) також може бути юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб (2 ч. 813 Ст. ЦКУ) [1].

Оскільки орендар отримує майно тільки тимчасово, важливо приділити належну увагу процесу та умовам передачі майна в оренду та його поверненню власникові. Після закінчення договору, орендоване майно слід повернути в тому ж самому стані, з урахуванням звичайного зносу. Тому бажано виявляти всі недоліки майна ще при його отриманні в оренду, інакше орендар може нести матеріальну відповідальність за ці недоліки.

Процедура передачі майна на тимчасове користування за винагороду регламентована діючими законами України, а саме Цивільним та Господарським кодексами. У Господарському кодексі України (далі ГК) йдеться про оренду відносно майна в господарській сфері. Проте існує пункт 6 статті 283 ГК України, який вказує на застосування відповідних положень ЦКУ) до орендних відносин, з урахуванням особливостей, передбачених ГК України. Таким чином, незалежно від того, у якого суб'єкта орендується майно, будь то рухоме або нерухоме, перевагу при укладанні договору оренди слід надавати нормам ЦКУ. Якщо майно орендується від суб'єкта підприємницької діяльності, слід також враховувати норми ГК України [2].

Відштовхуючись від нормативної бази, згадавши поняття про орендодавця, можна приступити до прав та обов'язків орендодавця (наймодавця). В рамках нашої теми та предмета (цивільне право), необхідно зосередитися на аналізі саме обов'язків, оскільки вони зараз цікавлять нас більш за все, тому пропоную перейти до розкриття положень ЦКУ щодо обов'язків орендодавця та на їх фоні зробити характеристику, що є на мій погляд досить влучною, зрозумілою та змістовною.

При укладанні орендного договору орендодавець має вказати орендарю про всі права інших осіб на житлове приміщення, що передається в оренду. Аналогічно, при укладанні договору найму, наймодавець має інформувати наймача про права інших осіб на предмет, що передається в оренду. Якщо наймодавець не надав потрібну інформацію про права третіх осіб на предмет найму, наймач має право вимагати зниження платежу або розірвати договір та отримати відшкодування збитків (застосування за аналогією другої частини статті 769 ЦКУ) [1].

Орендодавець зобов'язаний упереджати орендаря про специфічні характеристики та недоліки житла, які він знає і які можуть становити загрозу для життя, здоров'я, майна орендаря або інших осіб, або спричинити пошкодження житла під час володіння та/або користування (друга частина статті 767 ЦКУ) [1].

Якщо договором не передбачено, що капітальний ремонт має виконувати орендар (друга частина статті 819 ЦКУ), орендодавець має провести капітальний ремонт у разі невідкладної потреби в ньому протягом «розумного терміну» (друга частина статті 776 ЦКУ) [1].

З вище зазначеного, випливає така характеристика: орендодавець повинен передати майно орендарю в надійному стані. Він повинен переконатися, що майно, яке передається в оренду, належним чином підготовлене та знаходиться в належному стані.

Орендодавець повинен забезпечити можливість використання майна орендарем протягом строку договору оренди. Орендодавець має забезпечити доступ орендарю до майна та можливість його використання відповідно до умов договору.

Відшкодувати збитки, завдані орендарю внаслідок вад майна. Якщо майно має вади, які завдали збитки орендарю, орендодавець має відшкодувати ці збитки.

Проводити поточний ремонт та технічне обслуговування майна. Орендодавець має забезпечити належний поточний ремонт та технічне обслуговування майна відповідно до умов договору.

Забезпечити право орендаря на викуп майна. Право на викуп означає, що орендар має можливість придбати майно, яке він орендує,

за встановленою ціною або за іншими умовами, визначеними в договорі оренди. Це може бути корисно для орендаря, якщо він бажає володіти майном назавжди, або якщо він вже вклав значні зусилля та інвестиції у покращення майна.. Якщо в договорі передбачено право на викуп майна орендарем, орендодавець має забезпечити його право на викуп.

Дотримання обов'язків орендодавця є важливим для забезпечення взаємовигідних умов у договорі оренди та підтримки довіри орендаря до орендодавця. Неналежне виконання обов'язків може призвести до порушення договору та зменшення довіри до орендодавця, що може негативно відобразитися на подальшому співробітництві.

Отже, обов'язки орендодавця при передачі майна в оренду в Україні є важливою темою, яка потребує уважного дотримання. Виконання цих обов'язків є важливим для забезпечення взаємовигідних умов в договорі оренди та підтримки довіри між сторонами. Дотримання правил, встановлених законодавством, та врахування особливостей конкретної орендної угоди є важливим аспектом успішної взаємодії між орендодавцем та орендарем.

Література

1. Цивільний кодекс України від 28.04.2023 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4040>
2. Господарський кодекс України від 31.03.2023. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Петровський Володимир Володимирович

*студент 3-го курсу факультету Цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком російського повномасштабного вторгнення в Україну виникла велика кількість правових нюансів, що потребували належного врегулювання. В силу тяжких обставин деякі інституції зазнали «правової стагнації», тому що, незважаючи на факт

спроби законодавця покращити ситуацію, фактично були зупинені. До їх переліку є належним віднести спадкування, яке являє собою фундаментальну правову засаду будь-якого розвиненого суспільства. Звернути увагу потрібно на те, що важливим елементом для реалізації права на спадщину є строк її прийняття.

Звертаючись до Цивільного кодексу України встановлюється, що строк для прийняття спадщини встановлений у шість місяців, та починається з часу відкриття спадщини.[1] Вже за цим критерієм спадкування можливо характеризувати як тривалий процес, що потребує значних зусиль.

Зрозуміло, що в умовах воєнного стану зовнішні чинники призводять до порушення прав громадян. Через це, на законодавцві лежить велика відповідальність стосовно належного врегулювання будь-яких можливих моментів, які здатні спричинити шкідливі правові наслідки суспільству.

Відповідно до цього, незабаром після повномасштабного вторгнення, а саме 28 лютого 2022 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», до якої, 06 березня 2022 року були внесені наступні зміни: «Установити, що на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється.» [2]

Потрібно зазначити, що свідоцтво про право на спадщину, яке і являє собою кінцеву реалізацію права на спадщину громадян, видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

Інакше кажучи, законодавець, використовуючи постанову, тобто підзаконний нормативно-правовий акт, який, в свою чергу, відповідно до правових засад нашої держави, має нижчий рівень юридичної сили, ніж закон, повністю зупиняє можливість спадкування на період воєнного стану.

29 червня 2022 року до постанови № 164 знов вносяться зміни, що стосуються строку для прийняття спадщини. Відтепер було визначено, що строк зупиняється «не більше ніж на чотири місяці». [2]

Тобто законодавець, скоріш за все, вирішив таким чином охопити минулі 4 місяці воєнного стану. Зрозуміло, що ця цифра виникає

через усвідомлення допущеної помилки. Строк для прийняття спадщини на цьому етапі становив в сумі 10 місяців, 6 – відповідно до норм, закріплених Цивільним кодексом України, та 4 згідно з внесеними до постанови № 164 змін.

Варто додати, що 09 травня 2023 року, постановою Кабінету Міністрів України № 469 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану.», правові обмеження, що стосуються строку для прийняття спадщини буде скасовано. [3]

Важливим нюансом є те, що проблема спадкування в умовах воєнного стану пов'язана не лише із строками. Також потрібно звернути увагу на місце відкриття спадщини, адже з цього питання точаться досить активні дискусії, переважне місце в яких приймають не тільки уповноважені особи, а й Кабінет Міністрів України та Нотаріальна палата України.

Проблема полягає в тому, що спірні питання з приводу місця відкриття спадщини існували ще з 2014 року, коли воєнні дії ще не мали повномасштабного характеру.

Вони були врегульовані законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», а саме статтею 11¹, яка забезпечує реалізацію права на спадкування шляхом надання правової можливості для встановлення місця відкриття спадщини відповідно до місця подання першої заяви, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, або якщо основна частина нерухомого, в інших випадках – рухомого майна знаходиться на окупованій території. [4]

На сьогоднішній день, а саме в період повномасштабного вторгнення, Кабінет Міністрів України здійснював певний тиск на уповноважених осіб з питань того, що вони не застосовували норми вищезазначеного закону стосовно територій, що були окуповані нещодавно, тобто порушували права громадян.

Позиція Нотаріальної палати України полягала в тому, що застосування цих норм стосовно нещодавно втрачених територій не є

можливим, тому що цей закон передбачав саме вичерпний перелік територій, що визначені як тимчасово окуповані.

На практиці, питання щодо місця відкриття спадщини в умовах воєнного часу є актуальним досі, адже чітко визначеної позиції, навіть незважаючи на внесені до закону зміни, поки не існує.

Так, можна зазначити, що спадкування як правовий феномен зазнало суттєвих обмежень, що вплинули на життя багатьох людей. Зупинення строків на початку тяжких подій повністю зупинило цю інституцію, порушуючи права великої кількості громадян, а спірні питання щодо визначення місця відкриття спадщини завдають шкоди не тільки населенню, що хоче мати змогу реалізувати свої права, а й уповноваженим особам, які сприяють реалізації таких прав.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. Ст. 356
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF/ed20230320>
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану: Постанова від 9 травня 2023 р. № 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-%D0%BF>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

Пилипенко Софія Сергіївна

*студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Завальнюк С.В.*

ПРАВОВЕ РЕГКЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РАМКАХ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Оновлення положень норм цивільного законодавства є нагальною потребою сучасного суспільства. Надзвичайно широке коло суспільних відносин зазнали змін на фоні розвитку людства порів-

няно з періодом Римської імперії. На сьогодні суспільні відносини є настільки динамічними, що видається неможливим встановлення їх однозначного регулювання. Саме тому законодавець має на меті всебічно розглянути питання узлагодження, відповідності правових приписів існуючим відносинам.

Ще декілька років тому поняття штучного інтелекту мало досить неконкретний, незрозумілий характер. В умовах сучасності значення цього продукту важко недооцінювати: штучний інтелект знаходить застосування в різних сферах життя, як повсякденному, так і професійному. Він використовується в різноманітних галузях, таких як медицина, промисловість, сільське господарство, оборона, освіта і багато інших. Оскільки штучний інтелект з кожним днем все більше використовується людиною, необхідним є проведення просвітницької діяльності, аналізу правового регулювання та наслідків його використання.

Правове регулювання штучного інтелекту (ШІ) в нормативних актах країн світу є неоднозначним та нестабільним через те, що штучний інтелект є новим і швидко розвиваючимся полем. Різні країни приймають власні правові підходи до штучного інтелекту, залежно від своїх цілей, цінностей та технологічного розвитку. Проблемними є питання визначення захисту персональних даних, відповідальність та етичні норми, авторські права.

Відповідно за даними рейтингу Oxford AI Readiness Index вже у 2020 році посідала перше місце у Східній Європі за кількістю розробників у сфері ШІ [1]. Такий показник свідчить про динамічність розвитку цієї сфери в країні, а отже, про необхідність її регулювання.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Концепція визначає штучний інтелект як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень,

алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Одним з наступних кроків законодавця було внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності, зокрема Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3]. Відтак, статтею 33 цього Закону визначаються особливості регулювання права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. «*sui generis*» – вираз, що походить з латинської мови та означає унікальність правової конструкції (акту, статусу, закону тощо), яка, хоч і близька з іншими подібними конструкціями, в цілому не має прецедентів. Відповідно до положень зазначеної статті неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою. Це свідчить про можливість людини претендувати на авторство, якщо вона визначить певні параметри роботи ШІ, а потім внесе свої корективи у результат роботи.

Ці приписи визначають підґрунтя для з'ясування питання щодо того, хто є автором і кому належать авторські права на ті матеріали, що були отримані в результаті функціонування штучного інтелекту.

У пункті 3 цієї статті зазначається, що у результаті утворення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають. Отже, характеристика штучного інтелекту як автора буде недоцільною. Така вказівка у законі додатково підкреслює положення статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в якій надано визначення автора як фізичної особи, яка своєю творчою діяльністю створила твір. Наголос варто зробити на тому, що чинне законодавство унеможливує визнання автором будь-кого іншого, окрім фізичної особи. Наступною важливою ознакою авторства є здійснення особою творчої діяльності.

При цьому, суб'єктами права особливого роду на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, можуть бути особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на певну комп'ютерну програму – автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми. Договором можуть визначатися умови належності права особливого роду на неоригінальні об'єкти, згенеровані відповідними комп'ютерними програмами.

Такий підхід законодавця можна вважати доречним і оптимальним на данному етапі розвитку сфери комп'ютерних програм та штучного інтелекту.

Наступним етапом оновлення законодавства у цьому напрямку можна запропонувати розгляд питань захисту персональних даних, що збирається та оброблюється ШІ, визначення особливостей відповідальності ШІ, етичні аспекти його функціонування.

На сьогодні країни світу пропонують власні підходи до регулювання цих питань. Крім того, міжнародні організації, такі як ООН та ЄС, також працюють над розробкою загальних принципів і рекомендацій щодо штучного інтелекту. Тому в подальшому, зважаючи на стрімкий розвиток технологій, необхідним буде врегулювання й інших особливостей тих правовідносин, які виникають у результаті роботи зі штучним інтелектом.

Література

1. International Development Research Centre. Government AI Readiness Index. Oxford Insights, 2020. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2023-01/Government_AI_Readiness_2022_FV.pdf?_token=678081126
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 15 квітня 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>

Полуян Юлія Юріївна

*студентка 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Завальнюк С. В.*

**ПОТРЕБИ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

Одним з проблемних та актуальних питань цивільного законодавства нашої держави є житлове законодавство. Право на житло як одна з форм забезпечення природніх потреб громадян охороняється законом, а в разі його порушення виникає право на захист. Статтею 47 Конституції України визначено, що кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Так, відповідно до ст. 31 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» Україна взяла на себе обов'язок вживати заходів щодо забезпечення ефективного здійснення права на житло, а саме сприяти доступу до житла належного рівня, запобігати бездомності та сприяти її скороченню з метою її поступової ліквідації, сприяти встановленню доступних для малозабезпечених осіб цін на житло. [4] Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Гарантоване Конституцією в статті 47 право на житло не обмежується також Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», а тому ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Саме держава повинна вживати різних заходів для того, щоб ніхто не був примусово позбавлений житла, інакше як на підставі закону за рішенням суду. При цьому обов'язок забезпечення житлом усіх бажаючих на державу вже не покладається. Держава повинна створювати лише умови для реалізації громадянином своїх конституційних прав, а саме: створювати можливості для підвищення життєвого рівня своїх громадян, щоб ко-

жен мав можливість придбати житло у власність або в оренду; сприяти розвитку ринку житла; підвищувати добробут населення тощо. Держава зобов'язана надати житло лише громадянам, які потребують соціального захисту. Відповідно до ст. 48 Конституції України, кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Право громадян на житло закріплює також ст. 1 Житлового кодексу України [3].

Проте, реалізуючи своє право на житло, громадяни України де даліше стикаються з проблемою його захисту. Оскільки, система діючих в Україні нормативно-правових актів, що певною мірою регулюють житлові відносини є досить розгалуженою і складною через велику кількість змін та доповнень, які вносяться до чинних нормативно-правових актів. Така ситуація зумовлена тим, що в Україні чинним залишається Житловий Кодекс України, значна частина положень якого втратила чинність та не відповідає умовам сьогодення, не відповідає тим змінам, що відбулися в соціально-економічному розвитку країни, і вимагає повного приведення його у відповідність із сучасними реаліями. Так, порівняно з радянським періодом роль держави в реалізації громадянами права на житло змінилося і воно зводиться не до безоплатного отримання особою житла, а задоволення громадянами житлових потреб на приватноправових (ринкових) засадах. За формами власності, як зазначають Ю.М. Сазонов та В.Г. Євсєєва, житловий фонд розподіляється: приватної власності – 80%, комунальної власності – 11%, колективної власності – 6%, державної власності – 3%. Тобто нормативна база яку узагальнює діючий ЖК поширюється тільки на 3% об'єктів житлового фонду [1].

У той же час сучасне цивільне законодавство визначає вільний вибір особою способу задоволення житлових потреб, порядок володіння, користування та розпорядження житлом. Житлове законодавство, що застосовується дотепер, є неефективним, і не дозволяє не тільки забезпечити право громадян на житло, але й вирішення проблеми існування черг на одержання державного (комунального) житла. Нормативно-правові акти, продовжують регулювати відносини, які будуються за умов, коли у державній власності тільки 3% житла.

Виникає нагальна потреба в реформуванні житлового законодавства, адаптованого до сучасних умов. Однією з основних тенденцій його розвитку є правове забезпечення задоволення житлової потреби громадян не шляхом безоплатного надання квартир (будинків), а через створення умов для будівництва, придбання у власність чи найм (оренду) за свої кошти. Тільки окремі категорії осіб, соціальне незахищені, можуть отримати житлове помешкання від держави, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів безоплатно чи за доступну ціну. Такий підхід є логічним, виправданим, суспільно справедливим. В умовах ринку житла кожен громадянин повинен при вирішенні житлового питання розраховувати не на безоплатне приміщення, а на те, котре він має можливість придбати. У свою чергу ця можливість визначається розміром винагороди, яку громадянин отримує за свою працю, яка вартість його праці. [2]

Із прийняттям ЦК України у 2003 р. закріплено право власності та інші речові права фізичних на юридичних осіб на житло, умови користування житлом на умовах найму, вільний вибір способів реалізації житлових прав громадян на нормах цивільного законодавства та договору, його комерційного використання та інші пов'язані з ним зобов'язальні відносини, предметом регулювання яких є житло. З моменту прийняття 12 січня 2006 року Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» дискусія щодо самостійності існування житлового законодавства не припиняється, відповідно до якої Житловий Кодекс має бути чи ні. Висловлюється думка, що Житловий Кодекс вичерпав свою дію, оскільки більше 90% житлових відносин регулюється ЦК, а тому замість Житлового Кодексу питання соціального забезпечення житлом має визначатися спеціальним законом.[2] Проте, з прихильниками такої концепції не можна погодитися, оскільки саме новий ЖК дасть змогу комплексно врегулювати всі відносини у житловій сфері адаптованого до сучасних умов. Формування сучасного житлового законодавства потребує визначення особливостей, що ґрунтуються на поєднанні приватно і публічно правових засобів правового регулювання у житловій сфері. У зв'язку з тим, що Україна зобов'язалася дотримуватися загальноновизнаних

принципів міжнародного права, то варто звернутися до міжнародних договорів, які визначають природні права людини і ратифіковані Верховною Радою України.

Оскільки основними формами реалізації конституційного права на житло є: будівництво житла; придбання житла у власність відповідно до цивільного законодавства України на підставі договорів купівлі-продажу, дарування, довічного утримання, а також на підставі отримання житла у спадщину; оренда житла; безкоштовне отримання житла, то і предметом правового регулювання нового Житлового Кодексу України мають бути відносини, що виникають у процесі: а) реалізації права на житло; б) надання фізичній особі житла у користування; в) володіння та користування житлом; г) управління житловим фондом; д) експлуатації та охорони житлового фонду; е) виключення з житлового фонду жилих будинків і приміщень, що не придатні для проживання; ж) розгляду житлових спорів та ін. [2]

Житловий Кодекс України має враховувати всі особливості правового регулювання житлових правовідносин, систематизувати нормативні акти, шляхом кодифікації правових норм, що містяться в різних актах, у логічно побудовану систему, знявши проблему паралельного застосування норм законодавства. В ньому мають бути зосереджені загальні цивільно-правові засади з особливостями, які не відзначені у ЦК України, в тому числі зобов'язання, що виникають при будівництві житла, підстави переведення придатних для проживання жилих квартир у нежилі, правовий режим ЖБК та товариств співвласників багатоквартирного жилого будинку, особливості виникнення права власності та інших речових прав на житло; особливості цивільно-правової відповідальності власників і користувачів квартир (будинків), управління житловим фондом, правовий режим житлового фонду соціального призначення тощо.

У кожній демократичній, правовій державі вирішення житлової потреби громадян є однією з першочергових та не відкладних. В умовах війни, в нашій державі ця проблема є однією з найгостріших та найбільочіших соціально-економічних проблем, оскільки без житла залишилися сотні тисяч людей. У відеозверненні від 16 квітня 2022

року президент Зеленський заявив, що «кожен і кожна в Україні мають право на своє житло, на свій власний дім чи свою власну квартиру. [...] не маю сумнівів, що нам вдасться не тільки відновити зруйноване, а й відновити справедливість щодо тих, чиє право на житло було порушене». Така позиція до розуміння житла повинна стати поштовхом для прийняття нормативно-правових актів які б регулювали житлові відносини в умовах сьогодення та давали можливість відбудови житлового фонду на засадах соціальної справедливості та забезпечення житлом усіх людей, яким воно потрібне.

Література

1. Сазонов Ю. М., Євтєєва В. Г. Житлова сфера в Україні: стан та тенденції розвитку. Ефективна економіка. 2013.
2. Галянтич М. К. Проблеми існування житлового права в Україні. Проблеми цивільного права та процесу. 2019. С. 22–26.
3. Житлове право: навчально-методичний посібник. За ред. С. О. Харитонова, О. М. Берназ-Лукавецької. Одеса: Фенікс, 2019.
4. Чайковський О. І. Умови та принципи реалізації захисту права на житло в Україні. Юридичний вісник. 2021. № 3. С. 158–161.

Прокончук Тетяна Вячеславівна

*студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ

На сьогодні, розвиток факторингу стає все більш активним і популярним на ринку небанківських послуг. Таким чином, це сприяє прищвидженню економічної діяльності в Україні. Але не дивлячись на це, все ж таки, виникають деякі проблеми щодо законодавчого врегулювання цього виду фінансових послуг.

Відзначимо, що в Україні факторинг регулюється різними нормативно-правовими актами, а саме: Цивільним кодексом, Господарським кодексом, Законом України «Про банки і банківську діяль-

ність» тощо. Проте в національному законодавстві пропонуються різні трактування поняття факторингу.

Проаналізувавши положення законів, можна визначити сутність факторингу, як одержання від фінансової установи, грошових коштів клієнтом замість відступлення належного йому права грошової вимоги до третьої особи (боржника) за укладеним договором між боржником та клієнтом. Фактор може виконувати різні функції до прикладу: покриття ризиків клієнта, які пов'язані із своєчасним отриманням оплати, надання різних фінансових послуг фактором власнику дебіторської заборгованості тощо. Клієнт, в свою чергу зобов'язаний сплатити факторові залишок боргу. [1; 3]

Враховуючи, велику кількість нормативно-правових актів які регулюють дане питання, існує ряд вагомих проблем правового регулювання факторингової діяльності.

По-перше, невідповідність міжнародній практиці та неналежне забезпечення захисту факторів та клієнтів.

По-друге, чинне законодавство обмежує розвиток окремих видів факторингу. Наприклад, закордоном діє так званий «схований факторинг» – це коли покупець не знає про те, що його борги переуступлені факторові. Водночас, що в нормах ЦК і ГК такий вид факторингу заборонений.[1; 2]

У свою чергу, у практиці різних банках світу застосовується ще один вид договору факторингу – «факторинг усередненого строку платежу». Тобто, це передбачає перерахування платежу клієнту невеликими сумами відповідно до настання різних строків платежу від покупців. [4]

Крім того, формується негативна репутація для ринку факторингових послуг, через агресивну діяльність врегулювання проблемних кредитів, купівлю яких здійснюють небанківські факторингові компанії та немає можливості реєстрації відступлення вимоги фактору в державному реєстрі.

Наразі, в громадськості обговорюється «Концепція реформування регулювання факторингу в Україні» за пропозицією Національного банку України. [5]

Зміни, які вказані в цій концепції, матимуть такі основні напрями:

- від'єднання на законодавчому рівні «торгового факторингу» від діяльності за фінансовою заборгованістю;
- факторингові компанії, зможуть разом з іншими фінансовими послугами об'єднувати послуги факторингу.
- «факторингу» в Україні буде відповідати європейським стандартам.

Для реалізації цього, Концепція пропонує внести зміни до існуючих законодавчих актів, а саме до Цивільного кодексу та Господарського кодексу. Крім того, НБУ у своїй Концепції розглядає можливість впровадження спеціального закону «Про факторинг». В якому буде ширше розкрито питання щодо предмету цього договору, права та обов'язки сторін договору, засади захисту прав фактору та боржника у відносинах факторингу та регулювання окремих його видів.

Таким чином, можна зробити висновок, що розуміння факторингової діяльності є не зовсім достатнім і потребує змін в чинному законодавстві. Тому для покращення правового регулювання необхідно враховувати пропозиції Національного банку України, які викладені у «Концепції». [5]

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Цивільне право: підручник: у 2 т. за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибко-Фатєєвої, В. Я. Яроцького. 2-ге вид., перероб. та доп. Х.: Право, 2014. т. 2. 2014. 816 с.
4. Токунова А. В. Правовий режим факторингу: монографія. Донецьк: Ноулідж, 2013. 260 с.
5. Концепція реформування регулювання факторингу в Україні URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Концепція_факторинг_2023.pdf

Ротар Сніжана Володимирівна

*студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції) Національний університет
«Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПУБЛІЧНОЇ ОБІЦЯНКИ ВИНАГОРОДИ БЕЗ ОГОЛОШЕННЯ КОНКУРСУ

Параграф 1 Глави 78 Цивільного кодексу України (надалі ЦК України) регулює питання, які виникають щодо публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу.

Відповідно до ч. 1, ст. 1144 ЦК України «особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо)» [1].

Характеризуючи цю норму, яку нам надає ЦК України, можна дійти до висновку, що дане зобов'язання є одностороннім правочином. Це проявляється по-перше навіть в тому, що дана стаття розміщена в підрозділі під назвою недоговірні зобов'язання, а по-друге, воно спрямоване на вираження волі, яка виникає у одної особи, тобто сторони, яка має намір, або ж вже оголосила про обіцянку винагороди.

Слід також звернути увагу на те, що обіцянка винагороди має бути публічною. Це проявляється в тому, що вона має бути зазначена у засобах масової інформації або ж сповіщатися невизначеному колу осіб. Цей критерій пов'язаний з тим, щоб у будь якої особи, була можливість надавати результат, який встановлює той, хто публічно обіцяє винагороду. В даному аспекті, щодо публічності, не може виникати проблем, адже в сучасному світі дуже добре розвинуті інформаційні технології, які дають широке коло можливостей для того, щоб сповіщати про відповідне завдання, за яке визначена певна винагорода.

Відповідно до того що зазначає Н. Ю. Голубєва, надання інформації конкретній особі не буде вважатися публічною обіцянкою винагороди. Відносини у такому випадку будуть мати договірний ха-

ракти [2, с. 565]. І справді, якщо публічна обіцянка буде спрямована лише на певну особу, то по суті можна сказати що це і буде проявом того, що особа яка обіцяє винагороду, має бажання заключити правовідносини саме з цією особою, якій сповістила про це. Однак варто зазначити, що якщо сповіщення розсилається на електронну пошту, чи то у вигляді повідомлення на телефон (Viber, Telegram), конкретній особі, це не варто одразу розглядати як договір між ними. Такі дії можуть бути спрямовані на те, щоб інформацію розповсюдили далі на всю аудиторію спостерігачів. В такому випадку обіцянка не направлена конкретній особі.

Відповідно до ч. 3, ст. 1144 ЦК України «у сповіщенні публічної обіцянки винагороди мають бути визначені завдання, строк та місце його виконання, форма та розмір винагороди». По суті термін в даній частині «мають бути визначені» слугує вказівкою саме на умови, які мають обов'язковий характер для того, щоб виникла публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу.

Хотілось би зазначити щодо форми винагороди, вона має набувати матеріального вираження. Саме в результаті цього можна стверджувати про її вартісний характер. Виплати такої винагороди можуть бути у вигляді грошової суми, також можна передавати особі право на майно та надавати певні послуги. В практиці дуже часто застосовуються те, що особа отримує винагороду у формі частини відшукованого майна, яку передає йому особа яка обіцяє винагороду. Отже, якщо винагорода не буде мати майнового змісту, це буде вказувати явно не на дане зобов'язання.

Розмір винагороди зазначається у сповіщенні про публічну обіцянку винагороди. Отрадна О. О., висловлює такі думки, «у разі, якщо оголошення не буде містити відомості, щодо розміру самої винагороди, а лише зазначати, що така винагорода гарантується, публічна обіцянка винагороди буде вважатися дійсною, тим самим породжуючи правові наслідки». Розмір такої винагороди буде встановлюватися пізніше, а саме після того, як буде виконано завдання, а у разі виникнення спору, розмір винагороди визначатиме суд [3, с. 17].

Встановлення строку – є однією з умов зобов'язання публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу, в підтвердження цього

го маємо ст. 1145 ЦК України, яка говорить про терміни виконання завдання, але не вказує їх. Безпосередньо цим вже займається особа, яка публічно обіцяє винагороду. Реалізація цього відбувається наприклад через зазначення в об'яві. У разі відсутності строків це не вказує на недійсність такого зобов'язання, адже законодавство зазначає і за це, а саме у вигляді такого поняття як «протягом розумного часу». Воно застосовується у тому разі, коли термін виконання завдання в оголошенні (наприклад в об'яві) не зазначається. Адже щоб досягти певного результату для виконання завдання, це не грає ключової ролі, до прикладу пошук родичів чи тварин.

Щодо такого поняття, як місце виконання, ознайомившись з пунктом ч. 3, ст. 1144 ЦК України, одразу не дуже зрозуміло, як його можна визначити. Тому в такому випадку спочатку треба розібратися, що ж насправді зашифровано в понятті «місце виконання завдання».

Публічна обіцянка винагороди включає в себе два односторонні правочини. Саме публічне сповіщення і буде першим правочином. Другий правочин не буде обмежуватися тільки виконанням завданням (наприклад знайдення речі, особи), а також буде включати в себе передавання результату особі, яка обіцяє винагороду. Як зазначає І. В. Ткач «під місцем виконання завдання слід розуміти місце вчинення другого обов'язкового одностороннього правочину, який необхідний для виникнення зобов'язання» [4, с. 131].

Тобто, з зазначеного вище, можемо стверджувати, що в сповіщенні про винагороду дійсно має бути посилання на місце вчинення, так би мовити, такого правочину. Адже по суті якщо даної відсилки не буде, як же особа дізнається куди їй звертатися з результатами. Якщо не вказати дане місце виконання завдання, не зрозуміле буде визначення особи, яка виконала завдання першою.

Отже унікальність зобов'язання публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу полягає в тому, що адресування покладається на невизначене коло осіб, що в свою чергу підвищує ймовірність швидкого і якісного (в деяких випадках) отримання результату, через ефективність даного публічного розголошення обіцянки винагороди.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Голубєва Н.Ю. Правове регулювання публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Актуальні проблеми держави і права. 2004. Вип. 22. С. 565–569.
3. Отраднава О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навч.посіб. К.: Юрінком Інтер, 2009. 240 с.
4. Ткач І.В. Участь держави у зобов'язаннях з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2012. Вип. 19 Т. 2. С. 131–136. URL: <https://inlnk.ru/JjZGwe>
5. Сарахман М. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу: законодавче врегулювання та проблемні питання практичного застосування. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 4 (20). С. 305–309. URL: <https://inlnk.ru/84MmQv>
6. Майна Г.Є. Особливості виникнення зобов'язання з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Часопис Київського університету права. 2020. Вип. 4. с. 282–284. URL: <https://inlnk.ru/ZZN03X>

Руснак Софія Василівна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.

ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ, ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Обіг майна в цивільному праві неминуче кожного разу породжує купу питань, що несуть в собі цілком ґрунтовні та логічні цілі. Фактор змінності буття може в будь-який момент змусити особу переміститись в іншу країну за своїм бажанням чи через обставини непереборної сили, які всі ми встигли відчувати через військову агресію російської федерації.

Проте, така особа все ще залишається володільцем різного типу майна, що могло їй дістатись найрізноманітнішими способами: купівля, обмін, подарунок, спадок тощо, яке все ще потребуватиме реалізації свого цільового призначення та безперервної «роботи». Проте більше, така потреба може виникнути елементарно через недостатню

кількість знань особи щодо того, як саме потрібно обходитись з таким майном, не кажучи вже про його реалізацію. Реалії ж війни наглядно показали, що господарі через потребу в порятунку свого життя могли просто покинути країну, а пере чекавши до «більш тихого часу» потребувати продовження «роботи» останнього.

На поміч в таких ситуаціях приходить договір управління майном, як його ще називають договір «довірничого» управління. В даному випадку Цивільний кодекс України надає цілу 70 главу, що може допомогти в регулюванні даного питання. Звернувшись до статей 1029–1045 можемо повною мірою ознайомитись з усіма тонкощами та вимогами такого договору.[1]

Перед тим, як більш детального поговорити про такий вид договору ще трохи скажемо про причини його укладення. Окрім вищенаведених, найчастіше, особи вдаються до такого вирішення проблеми через:

- потребу управління майном, що належить на праві власності недієздатній, малолітній особі;
- необхідність вчинення фактичних та юридичних дій для підтримання в належному стані майна у складі спадщини;
- недостатня обізнаність власника майна з особливостями його використання, наприклад, відсутність досвіду зайняття підприємницькою діяльністю в особи, яка одержала підприємство у спадщину тощо.

Тож, наступним кроком є окреслення сторін договору. Власник майна іменується, як установник управління, а ось особа, яка буде здійснювати такий «нагляд» – управитель, який у свою чергу, як передбачено чинним законодавством, може бути виключно суб'єктом підприємницької діяльності. Також, ЦПК передбачає обставини, коли установником управління може бути (ч. 2–5 ст. 1032 ЦК):

- орган опіки та піклування, якщо власником майна є фізособа, місце перебування якої невідоме або її визнано безвісно відсутньою;
- опікун або орган опіки та піклування, якщо власник майна – малолітня особа (віком до 14 років) або фізособа, яку визнано недієздатною;

– піклувальник – якщо власником майна є особа, цивільна дієздатність якої обмежена;

– неповнолітня особа-власник (віком від 14 до 18 років) – за дозволом батьків (усиновлювачів) або піклувальників.[1, ч. 2–5 ст. 1032]

Чому ж ми називаємо такі дії «нагляд», а законодавець встановлює саме такі критерії по відношенню до цього суб'єкта «довірчих» взаємовідносин? Все просто, володілець має на меті достатньо не хитре бажання, щоб його майно продовжувало свою роботу та приносило вигідний заробіток. Саме вигідний, тому що важливий момент саме робото-спроможності такого майна. Відповідно, управитель повинен бути людиною, що добре розуміється на цьому і зможе, у свою чергу, якісно та в інтересах клієнта виконувати поставлені перед ним задачі.[2, с. 816]

Щодо особливостей такого договору, то він має:

– укладатись письмово;

– бути оплатим, що вирішується за домовленістю сторін, так само, як і всі премії та надбавки, які можуть мати місце;

– строковим, якщо ж сторони не передбачили цього, то ст. 1036 ЦПК передбачає його існування протягом 5 років;

– управління нерухомим майном додатково вимагає нотаріального посвідчення;

– існування такого суб'єкта, як вигодонабувач.

Власне, щодо цього цікавого суб'єкта, то можна сказати наступне. Вигодонабувач – це особа, указана в договорі установником управління, яка має право набувати вигоду від майна, переданого в управління. Таким суб'єктом може стати будь-хто фізособи, юрособи, фізособи-підприємці, держава тощо. Вони можуть отримувати вигоду але участі в договорі не приймають. Частіше за все до такого розподілу на суб'єкти вдаються батьки, які хочуть аби їх дитина до свого повноліття вже мала певні кошти на своєму особистому рахунку.[3, с. 184]

Якщо говорити про договір управління під час військового стану, то тут відразу варто зазначити, що воно може здійснюватись не лише шляхом укладання вищезазначеного договору, а й через при-

мусове відчуження та вилучення майна. Таке право надається військовим адміністраціям, що тимчасово утворюються на території активних бойових дій. Іноді, дійсно, укладаються відповідні договори, проте, через дуже нестабільну та критичну ситуацію, що може потребувати негайних дій, частіше за все управління здійснюється шляхом попередніх способів.

Таким чином, вони зможуть здійснювати:

- примусове відчуження майна, що перебуває у комунальній або приватній власності, вилучення майна державних підприємств;
- вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громад електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури тощо;
- здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах і т.д.;
- припинення роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та переробки інформації через комп'ютерні мережі;
- встановлення порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту, тощо.

Тож, підводячи підсумок можемо однозначно сказати, що договір управління майном це дуже зручний та багатогранний інструмент, що відкриває купу можливостей перед «запитом», що робить особа. Він дійсно забезпечує можливість комунікації з тими людьми, яких самостійно можна обрати для співробітництва, а також дозволить делегувати дуже кропітку частину своєї роботи, що у свою чергу значно зекономить час. Отже, цей вид договору являється ще одним підтвердженням наповненості Цивільного кодексу та його спрямованості на детальне врегулювання суспільних відносин.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Харитонов Є. О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2009.
3. Некіт К.Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Одеса: Вид. Букаєв В.В., 2012.

Санченко Анна Миколаївна

*студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

СУБРОГАЦІЯ ТА РЕГРЕС У ПРАВОВІДНОСИНАХ СТРАХУВАННЯ

Страховання є однією з найдавніших категорій у цивільному праві, яка розвивалась в різноманітних економічних формаціях та отримала найбільш повну реалізацію в сучасних ринкових умовах. Невід'ємним елементом страхових правовідносин виступають суброгація та регрес. Саме завдяки ним страховик може компенсувати частину власних витрат, пов'язаних зі страховою виплатою.

Науковці зазначають, що на практиці страхові компанії нерідко заявляють регресні вимоги у ситуаціях, коли законодавством передбачено перехід прав до страховика у порядку суброгації. При цьому відповідачами у справі стають не страхувальники, що відповідає суб'єктам регресних вимог у страхуванні, а інші, треті особи, які завдали шкоду застрахованому майну. Продовжуючи застарілу традицію, такі вимоги страховики йменують регресними, а не суброгаційними, що не відповідає суті правовідносин, які врегульовані статтею 993 Цивільного кодексу України [1]. Таким чином, питання відмежування випадків, коли законодавство передбачає право регресу, від випадків застосування суброгації, залишається досить актуальним в умовах сучасності.

Суброгацією у цивільному праві називають перехід до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат, права вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

У чинному законодавстві немає визначення суброгації, але його можна сформулювати з статі 993 ЦК України, де зазначається: «До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки» [2].

Схожа, фактично ідентична норма міститься у Законі України «Про страхування». В цілому вказані норми законодавства досить чітко пояснюють суть суброгації.

Щодо регресу – він, на відміну від суброгації, не передбачає переходу права вимоги від потерпілої особи до страховика (у межах зробленої страхової виплати) відносно особи, відповідальної за збитки. Регрес є абсолютно новою вимогою, яка виникає за обставин, передбачених законодавством. У статті 1191 ЦК України зазначається: «Особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом» [2].

Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у ст. 38 встановлює, до кого страховик після виплати страхового відшкодування може подати регресний позов, а також випадки, у яких він має право це зробити. Наприклад, до страхувальника або водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив дорожньо-транспортну пригоду, якщо «він керував транспортним засобом у стані сп'яніння під впливом алкоголю, наркотичних, психотоксичних чи інших одурманюючих речовин; якщо він керував транспортним засобом без права на керування транспортним засобом відповідної категорії; якщо він після дорожньо-транспортної пригоди самовільно залишив місце пригоди чи ухилився від проведення в установленому порядку перевірки, констатуючої дію алкогольних напоїв, наркотичних чи інших одурманюючих речовин, чи споживав ці речовини після дорожньо-транспортної пригоди до відповідної констатуючої перевірки;» та ін [4]. Також регресний позов може бути подано до: «Підприємства, установи, організації, що відповідає за стан дороги, якщо заподіяна у результаті дорожньо-транспортної пригоди шкода виникла з їх вини; до особи, яка заподіяла шкоду навмисно» [4]. Також вказана стаття визначає, коли та до кого Моторне (транспортне) страхове бюро України після сплати страхового відшкодування має право подати регресний позов. Тобто право регресу досить чітко окреслено

переліком юридичних фактів, за настання яких можлива його реалізація, при чому даний перелік є вичерпним.

І суброгація, і регрес – різновиди права вимоги. Проте ці два поняття ніяк не можна ототожнювати, адже при суброгації фактично відбувається заміна активного суб'єкта при тому, що зобов'язання зберігається, а при регресі одне зобов'язання замінюється іншим, але переходу прав від одного кредитора до іншого немає.

Також важливо пам'ятати, що в порядку суброгації страховик може вимагати від особи, що відповідальна за збитки, відшкодування суми лише в межах фактичних витрат. При регресі ж страховик має право задовольнити свою вимогу в повному обсязі.

Положення статті 993 ЦК України, присвячені суброгації, застосовуються стосовно будь-якої особи, відповідальної за настання страхового випадку, а регрес виникає стосовно відносно вузького кола осіб.

Ще одним фактором, за яким можна провести розмежування двох досліджуваних понять, є те, що перебіг строку позовної давності при суброгації починається не з моменту виплати страхового відшкодування, а з моменту виникнення страхового випадку. Адже відповідно до статті 262 ЦК заміна сторін у зобов'язанні не змінює порядку обчислення та перебігу позовної давності. Ч. 6 ст. 261 ЦК ж встановлює: «За регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання» [2].

Отже, суброгація та регрес є формами переходу права вимоги, відмінними одна від одної. Зокрема, при суброгації передається право вимоги, яке існувало у кредитора за основним зобов'язанням, а регрес виникає в якості нового зобов'язання; строки давності обчислюються по-різному; коло осіб, відносно яких виникають суброгація і регрес, є різним в обох випадках, при суброгації воно ширше. Актуальним залишається питання відмежування випадків, коли потрібно користуватися правом регресу, від випадків застосування суброгації – переходу прав кредитора. Обидві досліджувані категорії є надзвичайно значущими в правовідносинах страхування, адже дозволяють страховику компенсувати частину витрат, поклавши їх повністю або частково на особу, що є відповідальною за настання страхового випадку.

Література

1. Головачов Я. В. Суброгація у страхових правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2017. 19 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, №№ 40–44, № 21–22. Ст. 356.
3. Самбір О. С. Поняття суброгації в цивільному праві. Університетські наукові записки. 2016. № 57. С. 90–100.
4. Про обов'язкове страхування цивільноправової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 1. Ст. 1.

Соловей Вікторія Вікторівна

*студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного права Берназ-Лукавецька О.М.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У зв'язку з подіями російської збройної агресії проти України, яка розпочалася в 2014 році і триває досі (станом на травень 2023 року), відбулося масове пошкодження та зруйнування майна осіб, що мешкають на території України. Так, за даними Київської школи економіки розмір збитків (підррахунки зроблені у грудні 2022 року), що завдані повномасштабним вторгненням рф на територію України, а саме щодо зруйнування житла, становить 54 млрд доларів [1]. Звісно, буде складно самостійно відновити своє житло, а тим паче придбати нове, тому держава взяла на себе зобов'язання перед громадянами та вирішила запровадити ефективний механізм, за допомогою якого буде вирішено питання щодо відшкодування шкоди, забезпечуватися реалізація прийнятих нормативно-правових актів, в та надання компенсації окремим верствам населення, майно яких було зруйноване чи пошкоджене.

Необхідно додати, що для повноти розуміння вищезазначеного механізму, необхідно відмежовувати поняття «відшкодування шкоди» та «компенсація», що є доволі дискусійним серед науковців.

Найбільш повним та зрозумілим для сприйняття є наступні дефініції зазначених понять:

1. Відшкодування шкоди – це засіб правового захисту, що передбачає грошову форму, яка має бути виплачена позивачеві за шкоду, заподіяну відповідачем [2]. Так, з визначення можна виокремити те, що стягнення з винного суб'єкта відбувається шляхом подання позову про відшкодування шкоди, в даному випадку таким суб'єктом буде рф. Так, після завершення збройної агресії, буде стягнуто грошові кошти з рф, якими покрийються усі збитки, завдані воєнними діями, оскільки будуть здійснені репарація, контрибуція та ін.

2. Компенсація – це вид державної допомоги, яку держава виплачує окремим верствам населення, що потребують особи на умовах та в порядку, визначених нормативним актом.

Отже, з наведених тлумачень термінів можна зробити висновок, що хоча вони застосовуються в одній сфері правовідносин, фактично мають різне значення, що буде впливати на розмір отриманої громадянами допомоги.

Так, аналізуючи судову практику щодо питання відшкодування шкоди за зруйноване майно внаслідок збройної агресії рф проти України, можна помітити, що особи, які виступають позивачами, посилаються та ст. 1177 Цивільного кодексу України, відповідно до якої держава має за власний рахунок відшкодувати збитки, спричинені кримінальним правопорушенням [3]. Однак, у рішенні Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 21.12.2015 р. у справі № 243/9783/15-ц суд вказав, що не є нормами прямої дії положення, що містяться у ст. 1177 ЦКУ, зокрема порядок і умови мають визначатися спеціальним законом [4]. Таку ж думку висловив і Європейський Суд з прав людини, так, у справі Петро Якович Петльований проти України (рішення від 30.09.2014 р.), ЄСПЛ відмовив у задоволенні позовних вимог, адже відповідно до ст. 1177 ЦКУ будь-яка вимога щодо компенсації є умовною, тобто має бути врегульована окремим законом, «...більше того, суди України підтвердили, що за відсутності закону, який формулює такі положення, право на компенсацію не може виникнути відповідно до статті 1177 Кодексу, взятої окремо

(для порівняння Klaus та Iouri Kiladze)» [5]. Таким чином, посилання на ст. 1177 ЦКУ є безглуздом з огляду на те, що дана норма є бланкетною, тобто посилає до іншого нормативно – правового акта задля визначення порядку та умов такого відшкодування [3].

Варто зазначити, що тривалий час не було врегульоване питання щодо дієвого механізму відшкодування шкоди та компенсації за пошкоджене та зруйноване майно, тому 23 лютого 2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», який визначає засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії РФ проти України. Так, Закон вступає в силу 22.05.2023 року, тому на даний момент судова практика відсутня. Аналізуючи Закон, необхідно звернути увагу, що він врегульовує лише питання компенсації за майно, що пошкоджене чи зруйноване з 24 лютого 2022 року і не поширюватиметься на майно, яке на дату введення воєнного стану знаходились на тимчасово окупованій території та встановлює наступні варіанти компенсації:

Відновлення пошкодженого майна через надання будівельних матеріалів/робіт;

Отримання житлового сертифікату (електронний документ, відповідно до якого власники зруйнованого майна зможуть звернутися до держави за виплатою фінансової допомоги, тобто виступає гарантією держави надати грошову компенсацію в майбутньому), який можна використати чи відчужити (окрім спадкування) протягом 5 років [6].

Відповідно до Постанови КМУ від 26 березня 2022 р. № 380 затверджено «Порядок інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Феде-

рації», тобто особа подає відповідне повідомлення особисто в Центрі надання адміністративних послуг, дистанційно через додаток «Дія», через нотаріуса [7]. Далі, спеціально утворена органом місцевого самоврядування та військово-цивільними адміністраціями, комісія складає акт обстеження майна та вносить дані до Реєстру пошкодженого та знищеного майна, через деякий час особа отримує компенсацію.

Окрім передбачених національних інституційних регуляторів питання компенсації існують й інші. Наприклад, ще можна завантажити відповідну заяву на: сайт warcrimes.gov.ua, на якому фіксують військові злочини; щоб оцінити розмір збитків, завданих збройною агресією рф – вебпроект «Росія заплатить»; платформа Humanrights, де юристи збирають інформацію про порушені права та інші. Це необхідно зробити задля того, аби існували перспективи отримання грошової допомоги від інших платформ, таким чином особа може зафіксувати зруйноване/пошкоджене майно [8].

Таким чином, повномасштабне вторгнення рф на територію України змінило вектор судової практики та нормативно-правових актів України, зокрема держава розробила механізм врегулювання спорів, що пов'язані з відшкодуванням знищеного/пошкодженого майна, яким закріпила порядок та умови щодо відповідного відшкодування та компенсації, однак стверджувати щодо ефективності реалізації даного механізму поки що рано, адже судова практика з цього питання відсутня.

Література

1. Жирій К. Як Україна буде компенсувати громадянам знищене військовою майною і наскільки це ефективно. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/yak-ukrajina-bude-kompensuvati-gromadyanam-znishchene-viynouy-mayno-i-naskilki-ce-efektivno-12180240.html>
2. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2008. 40 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

5. Case of Petlyovanyy v. Ukraine (Application no. 54904/08) 30 September 2014. HUDOC / European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147691>

6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2923-20>

7. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 26.03.2022 № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/380-2022-%D0%BF>

8. Мірер П. Зруйновано через війну будинок – фотографуйте. Як збирати докази і куди звертатися, щоб отримати компенсацію. URL: <https://suspilne.media/285682-zruihnovano-cerez-vijnu-budinok-fotografujte-akzbirati-dokazi-i-kudi-zvertatisa-sob-otrimati-kompensaciju/>

Tagiev. Ch

1st year student of group 22-D

Kryvyi rih faculty of the National university

“Odesa law academy”

Kryvyi Rih city

CURRENT ISSUES OF THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF REPRESENTATION IN ROMAN LAW

The formation of the institution of representation, its characteristic features and types in Roman law” consideration of the peculiarities of the formation and nature of the institution of representation under Roman law is carried out taking into account the transformations of Roman law itself as a civilizational and social phenomenon, in this connection the periods and defining stages of the development of Roman law are distinguished. This allows further, by characterizing different periods of the development of Roman law in general and Roman private law in particular, to determine the grounds for establishing the stages of development of the institution of representation under Roman private law. With this in mind, the peculiarities of the formation of representation in Roman legal doctrine are

analyzed, which are that at first the existence of representation due to the law, which was more natural for ancient Rome, was recognized, and then the representation based on the contract of commission was recognized in Roman legal thought. Experiencing the existence in Romanistic literature of the idea of the existence of such types of representation in Roman law as 1) open representation, hidden representation, direct, mediated “one-sided” and “full” representation, the dissertation justifies her position that not all of them seem acceptable for assessing the nature of the institution of representation under Roman private law, and proves that, depending on the grounds for carrying out the activity by one person instead of another, representation according to Roman private law can be divided into: 1) representation on the basis of a direct prescription of positive law or on the basis of the powerful will of the one who is represented (mandatory representation) and 2) representation on the basis of the agreement of the parties (voluntary, or “contractual”, representation).

Mandatory representation The emergence of mandatory representation and its legal nature are analyzed. At the same time, it is noted that the most common and typical case of mandatory representation for Ancient Rome was the activity of the *pater familias*. In order to clarify the question of whether the *pater familias* represented his family members, the nature of his relations with subordinate members of the *familia* is subjected to a detailed analysis in the dissertation. Guardianships are subjected to a special analysis, in connection with which the grounds and procedure for its establishment, the extent of the guardian's powers are characterized; cases of concluding agreements through slaves; the possibility, grounds and procedure of mandatory representation in the Roman civil process. At the same time, it is noted that with the development of formulary proceedings, the idea of full procedural representation appears, as a result of which two separate types of procedural representatives are distinguished: *cognitivists* and *prosecutors*, who over time began to perform representative functions in substantive law as well

The formation of the institution of representation, its characteristic features and types in Roman law” consideration of the peculiarities of the formation and nature of the institution of representation under Roman law

is carried out taking into account the transformations of Roman law itself as a civilizational and social phenomenon, in this connection the periods and defining stages of the development of Roman law are distinguished. This allows further, by characterizing different periods of the development of Roman law in general and Roman private law in particular, to determine the grounds for establishing the stages of development of the institution of representation under Roman private law. With this in mind, the peculiarities of the formation of representation in Roman legal doctrine are analyzed, which are that at first the existence of representation due to the law, which was more natural for ancient Rome, was recognized, and then the representation based on the contract of commission was recognized in Roman legal thought. Experiencing the existence in Romanistic literature of the idea of the existence of such types of representation in Roman law as 1) open representation, hidden representation, direct, mediated “one-sided” and “full” representation, the dissertation justifies her position that not all of them seem acceptable for assessing the nature of the institution of representation under Roman private law, and proves that, depending on the grounds for carrying out the activity by one person instead of another, representation according to Roman private law can be divided into: 1) representation on the basis of a direct prescription of positive law or on the basis of the powerful will of the one who is represented (mandatory representation) and 2) representation on the basis of the agreement of the parties (voluntary, or “contractual”, representation).

Mandatory representation The emergence of mandatory representation and its legal nature are analyzed. At the same time, it is noted that the most common and typical case of mandatory representation for Ancient Rome was the activity of the *pater familias*. In order to clarify the question of whether the *pater familias* represented his family members, the nature of his relations with subordinate members of the *familia* is subjected to a detailed analysis in the dissertation. Guardianships are subjected to a special analysis, in connection with which the grounds and procedure for its establishment, the extent of the guardian's powers are characterized; cases of concluding agreements through slaves; the possibility, grounds and procedure of mandatory representation in the Roman civil process. At the

same time, it is noted that with the development of formulary proceedings, the idea of full procedural representation appears, as a result of which two separate types of procedural representatives are distinguished: cognitivists and prosecutors, who over time began to perform representative functions in substantive law as well.

Literature:

1. Severova E. S. Representation in commercial relations under Roman law. Actual problems of the state and law. 2000. № 7. P. 273–276.
2. Severova E. S. Formation and development of the institution of representation in Ancient Rome. Actual problems of politics: 2000. № 9. C345–350.
3. Severova E. S. Types of representation under Roman law. Visnyk Odessa. other int. affairs. 2000. № 2. P. 128–130.
4. Severova E. S. Representation under Roman law. Jurid. Newspaper. 2000. № 4. P. 112–115.
5. Severova E. S. To the question about the branch affiliation of the institute of representation. Actual problems of the state and law. 2000. № 9. C281–284.

Ткаченко Владислав Артемович

*студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук доцент, доцент кафедри
цивільного права Завальнюк С. В.*

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СВІТЛІ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З часів римської цивілізації суспільство та світ, що його оточує, значно трансформувались. Відповідаючи на виклики сьогодення, у правовій площині з'являлися нові інститути, які раніше не були відомі римському праву. Але і їх з часом необхідно піддавати реформуванню, тому що без цього країну поглинає стагнацію та не може ефективно розвиватись вітчизняна економіка.

Одним із таких цивільно-правових інститутів є право інтелектуальної власності та, особливо, його об'єкти. Тому що цифровізація повсякденного життя, поширення використання передових технологій, нові можливості комп'ютерних програм, розвиток штучного інтелекту та супроводжуючі їх зміни суспільства викликають потребу в оновленні та модернізації об'єктів права інтелектуальної власності,

перелік яких майже не змінювався ще з часів створення Цивільного кодексу України.

Потрібно зазначити, що легальне визначення чи головні ознаки об'єктів права інтелектуальної власності не закріплюються у нормативно-правових актах як на рівні національного, так і у міжнародному законодавстві. Замість цього застосовується прийом наведення переліку таких об'єктів. Наприклад, п. 2 ст. 8 Стокгольмської конвенції від 1967 р. відносить до них наукові, художні та літературні твори, фірмові найменування та комерційні позначення, захист проти несумлінної конкуренції, виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі, винаходи в усіх сферах людського життя, технологічні відкриття, знаки товарів, промислові зразки та інше [1].

Але дефініцію таких об'єктів можна знайти у працях науковців. Так, О.І. Харитонова вважає, що об'єктами права інтелектуальної власності є матеріальні та нематеріальні блага, які є результатами творчої, інтелектуальної діяльності, що відповідають законодавчим вимогам, та з приводу яких виникають цивільні правовідносини [2]. Це визначення відображає сутність зазначеної категорії, але потрібно додати, що вони повинні бути втілені в об'єктивній формі певного продукту або винаходу, який залежно від внутрішнього змісту буде відноситися до чітко окресленого виду об'єктів. Крім того, під визначення об'єкта права інтелектуальної власності підпадає не будь-який результат творчої діяльності, а лише ті, що відповідають вимога законодавства.

Якщо порівнювати зі Стокгольмською конвенцією, то ст. 420 ЦК України [3] значно розширила перелік об'єктів права інтелектуальної власності. Було додано комерційні таємниці; сорти рослин, породи тварин; раціоналізаторські пропозиції; компонування напівпровідникових виробів; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; наукові відкриття; відеограми, програми організацій мовлення; виконання; компіляції даних (бази даних); комп'ютерні програми. Такі зміни адекватно відповідали викликам часу та були необхідні для подальшого розвитку права інтелектуальної власності. Але на теперішній час і цей перелік потребує оновлення та модернізації.

Потрібно здійснити ревізію та переосмислення деяких об'єктів права інтелектуальної власності, які були включені як данина національній традиції та історичне надбання, що походить із часів Союзу РСР. В сучасних умовах це є рудиментом, факультативним положенням, що зовсім не використовується в ринкових відносинах та заважає євроінтеграційним процесам України.

Одним із таких об'єктів є наукові відкриття. Ця норма була повністю нежиттєздатна ще з моменту включення у Цивільний кодекс України, сучасні розвинуті європейські країни не охороняють на рівні національного законодавства такий об'єкт, також він не міститься на рівні міжнародних інституцій. Крім того, вітчизняний законодавець так і не прийняв профільний закон, який би розвивав положення цієї норми та надав ефективного механізму його застосування. Взагалі сенс та зміст наукового відкриття вступає у суперечність зі ст. 424 ЦК України щодо виключених майнових прав, забезпечити дотримання яких майже неможливо. Як об'єкт інтелектуальної власності наукові відкриття лише можуть посвідчити авторство та первинність, тому доцільно їх виключити з цього переліку. А їхній розвиток забезпечити через включення до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» механізмів стимулювання науковців.

Іншим рудиментом є раціоналізаторські пропозиції, які було закріплено в законодавстві Союзу РСР й звідти переведено до Цивільного кодексу України. Передбачалось, що в економіці з державними підприємствами потрібно мотивувати працівників та заохочувати їх шукати шляхи поліпшення виробничих процесів технологічними або організаційними рішеннями, а підприємства повинні були розглядати пропозиції та видавати свідоцтва. Зараз Глава 41 Цивільного кодексу України передбачає, що суб'єктами є автор раціоналізаторської пропозиції та юридична особа, якій вона запропонована. За винагороду автор має право на добросовісне заохочення, мінімальний розмір якого не встановлюється. В умовах багатуукладної ринкової економіки, конкуренції між підприємствами за працівників, такі положення зовсім не відповідають запитам працівників та виникає дуже багато питань щодо їх реалізації. Чи є офіційна публікація про видане сві-

доцтво? Чи забезпечується справедливе співвідношення винагороди та ефективності раціоналізаторської пропозиції? Тому доцільно включити з переліку об'єктів інтелектуальної власності раціоналізаторські пропозиції та додати, як вже запропоновано, ноу-хау [4, с. 32].

Ноу-хау – це творча, корисна, інноваційна інформація, яка поширена у вузьких колах фахівців або зовсім не поширена, не включена до патенту, але є досвідом, що отриманий в результаті досліджень або практичних випробувань. Включення ноу-хау до переліку об'єктів права інтелектуальної власності дозволить захистити права розробника наступними кроками: обмеження доступу до інформації; підвищення комерційної цінності через надання доступу лише окремим підприємствам, які сплатили справедливую плату; зобов'язання власника інформації вживати необхідних заходів для захисту цієї інформації.

На наш погляд, потрібно модернізувати такий об'єкт інтелектуальної власності, як виконання. Наразі ст. 449 ЦК України передбачає, що без будь-яких формальностей та незалежно від їх призначення або змісту, об'єктом суміжних прав інтелектуальної власності є виконання. Але якщо повернутися до визначення об'єктів права інтелектуальної власності, то одним з критеріїв є творчість та інтелектуальність діяльності. Тому в Цивільному кодексі України потрібно підкреслити цю особливість, наприклад, замінити термін виконання на виконавську діяльність представників творчих професій.

Доменні імена стали невіддільною частиною нашого життя. Можливість відрізнити офіційний сайт компанії від фішингового та підробленого допомагає користувачам Інтернет мережі убезпечити себе від шахраїв. Наразі ведуться дискусії щодо доцільності включення доменного імені до переліку об'єктів права інтелектуальної власності. На наш погляд, це є необхідним, тому що вибір, формулювання та його створення передбачає використання інтелектуальних та творчих навичок, які повинні забезпечити широке поширення, позитивну асоціацію та легке запам'ятовування користувачами. Доменні імена вже давно є предметами купівлі-продажу, передачі, засобами поширення бізнесу, тому сучасний стан їх правового регулювання не

задовольняє потреби суспільства. Включення до переліку об'єктів права інтелектуальної власності допоможе захистити права власників та відкрис легальний ринок купівлі-продажу доменних імен. Найкращим шляхом їх закріплення є аналогія регулювання із торговельними марками або комерційними найменуваннями.

Дискусійним залишається питання віднесення веб-сайту до об'єктів права інтелектуальної власності. Так, спеціальне законодавство щодо інтелектуальної власності визначає веб-сайт як певну сукупність даних, цифрової інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, що пов'язані між собою і структуровані у межах адреси веб-сайту [5]. З цього визначення можна зробити висновок, що веб-сайт об'єднує різні види об'єктів права інтелектуальної власності в рамках однієї сторінки, доступ до якої відкритий у мережі Інтернет. Тому веб-сайти доцільно розглядати як комплексний об'єкт права інтелектуальної власності, що створений в рамках різноманітної інтелектуальної та творчої діяльності.

Підсумовуючи вищенаведене, потрібно зазначити, що для цілісного та комплексного оновлення цивільного законодавства необхідно звернути увагу на перелік об'єктів права інтелектуальної власності, а саме: виключити з нього такі застарілі положення, як наукове відкриття та раціоналізаторські пропозиції, модернізувати концепцію виконання в праві інтелектуальної власності, а також доповнити такими новими об'єктами, як доменне ім'я та ноу-хау.

Література

1. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization (Signed at Stockholm on July 14, 1967 as amended on September 28, 1979) (Authentic text). URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>
2. Харитонова О.І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. – Стаття. Юридичний вісник від 10.01. 2013. – О. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/346/327>
3. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: АртЕк, 2020. 128с.
5. Закону України «Про авторське право і суміжні права». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	
ЧАС ДОЛАТИ ТРАДИЦІЇ КОДИФІКАЦІЙ	4

СЕКЦІЯ 1

РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ

ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Харитонов Євген Олегович ШВЕЙЦАРСЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ЯК ПРИКЛАД КОДИФІКАЦІЇ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	10
Давидова Ірина Віталівна ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ АБО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ	17
Коссак Володимир Михайлович МІСЦЕ КАТЕГОРІЇ «ПРАВО ВОЛОДІННЯ» В СИСТЕМІ РЕЧОВОГО ПРАВА	20
Майданик Роман Андрійович СПАДКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	24
Nekit Kateryna TERMINOLOGICAL ISSUES IN LEGISLATIVE APPROACH TO LEGAL REGULATION OF RELATIONS REGARDING DIGITAL ASSETS IN UKRAINE	30
Сафончик Оксана Іванівна ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ В УКРАЇНІ	34
Харитонova Олена Іванівна ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – РОКИ ЗМІН.	38
Калітенко Оксана Михайлівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТРАДИЦІЙНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	47
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна АНАЛІЗ ВПЛИВУ COVID-19 НА СПАДКОВІ ВІДНОСИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.	52
Зубар Володимир Михайлович ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.	55
Кривенко Юлія Василівна ДО ПИТАННЯ БЛАГОДІЙНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ.	58
Матійко Микола Володимирович ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	60
Омельчук Олександр Сергійович ДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СПОРТИВНИХ ПРАВ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.	64

Орзїх Юрїй Геннадїйович ДОГОВІР ЙОГО СВОБОДА ТА ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ХАРАКТЕР. ПОРІВНЯННЯ ШВЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ	67
Павлова Вікторїя Георгїївна ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ЗМІШАНОГО ДОГОВОРУ	71
Тарасенко Леонїд Леонїдович РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ І ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	74
Ткалич Максим Олегович, Толмачевська Юлія Олегівна ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ КІБЕРСПОРТУ	77
Токарева Віра Олександрівна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ МІЖ ЄС ТА США	80
Фасїй Богдан Володимирович СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД І ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	86
Карташев Денис Володимирович ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН В ДОГОВОРІ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ З ОХОРОНИ МАЙНА	89
Кїрсанов Олексїй Володимирович ВИМОГИ ДО СТОРІН КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	92
Колїсниченко Сергїй Васильович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОГОВОРАМИ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ДОРІГ	95
Мїнковський Вадим Вадимович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	97
Мошинська Яна Степанівна ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ	100
Оскїлко Олексїй Олегович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СФЕРІ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	104
Шамота Олександр Володимирович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	107

СЕКЦІЯ 2

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

Абдулласва Наталїя Русланівна ФОРС-МАЖОР ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ	111
Адубецький Антон Валентинович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАБУВАЧЕМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО ЗА ДОГОВОРОМ ДОВІРЧОГО УТРИМАННЯ	115

Альмужна Анна Сергіївна ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ	117
Антоновська Богдана Вячеславівна ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ	122
Барта Лілія Артурівна ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125
Бурлачук Світлана Василівна ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК РЯТУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	128
Войцикевич Олександра Олександрівна, Корнієнко Анна Вадимівна ПИТАННЯ ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ	131
Габрук Ярослав Олегович РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ ОСОБАМИ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ	135
Галюлько Соломія Михайлівна МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ Р2Р ПЛАТФОРМ	138
Гончарова Анастасія В'ячеславівна ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОГОВІРНОГО ПРАВА: РЕЦЕПЦІЯ РИМСЬКОГО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	141
Гриньків Ігор Віталійович ПРЕДСТАВНИЦТВО: ВИДИ, ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ	144
Довгонос Іванна Юріївна ДОЦІЛЬНІСТЬ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	147
Зенченко Елеонора Віталіївна, Шмігельська Аліна Володимирівна ПИТАННЯ ДОВІРНОСТІ, ДОРУЧЕННЯ ТА ПЕРЕДОРУЧЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	151
Ізотова Світлана Олександрівна ДОКТРИНА CONTRA PROFERENTEM У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	154
Іскра Єлизавета Сергіївна ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ЗАБОРОНА ЄВГЕНІКИ, НАРОДЖЕННЯ ГЕНЕТИЧНО ІДЕНТИЧНИХ ЛЮДЕЙ	156
Карпутова Дар'я Дмитрівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА СУЧАСНИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	160
Колісник Анастасія Сергіївна ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	164
Kumeda Anastasiia Serhiivna OBJECTIVITY OF CHANGES IN THE CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE AS A RESULT OF THE INTRODUCTION OF MARTIAL LAW	167
Леошко Вікторія Максимівна ПЕРСПЕКТИВИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ	169

Малій Юлія Євгенівна ДОГОВОРИ У СФЕРІ МОДЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ	171
Маслякова Анна Вікторівна УПРАВЛІННЯ БЛАГОДІЙНИМИ ФОНДАМИ	175
Медоєва Олександра Олегівна ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	179
Мороз Анна Русланівна, Бень Ангеліна Олександрівна ВІРТУАЛЬНА ОСОБИСТІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	183
Нечепуренко Анна Олексіївна ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПАДКОЄМЦІВ ЗА БОРГАМИ СПАДКОДАВЦЯ	186
Омельченко Анна Сергіївна ДОГОВІР ПОЗИЧКИ: РИМСЬКЕ ПРАВО ТА СУЧАСНІСТЬ	191
Пазюк Анна Юріївна ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ ПОЗИЧКИ, ПОЗИКИ ТА КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ	195
Перепелиця Поліна Сергіївна ОБОВ'ЯЗКИ ОРЕНДОДАВЦЯ ПРИ ПЕРЕДАЧІ МАЙНА В ОРЕНДУ	199
Петровський Володимир Володимирович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202
Пилипенко Софія Сергіївна ПРАВОВЕ РЕГЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РАМКАХ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	205
Полуян Юлія Юріївна ПОТРЕБИ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	209
Прокопчук Тетяна Вячеславівна ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ	213
Ротар Сніжана Володимирівна ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПУБЛІЧНОЇ ОБЦЯНКИ ВИНАГОРОДИ БЕЗ ОГолошення КОНКУРСУ	216
Руснак Софія Василівна ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ, ОКРЕМІ АСПЕКТИ	219
Санченко Анна Миколаївна СУБРОГАЦІЯ ТА РЕГРЕС У ПРАВОВІДНОСИНАХ СТРАХУВАННЯ	223
Соловей Вікторія Вікторівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	226
Tagiev. Ch CURRENT ISSUES OF THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF REPRESENTATION IN ROMAN LAW	230
Ткаченко Владислав Артемович ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СВІТЛІ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	233

Наукове видання

**РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

М А Т Е Р І А Л И

Всеукраїнської наукової конференції

Одеса, 25 травня 2023 року

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Євгена Харитонова

Упорядники-укладачі:
Ірина Віталівна Давидова
Микита Романович Лєсняков

Електронне видання

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net